

TÜRK KÜLTÜRÜNDE LOKMAN HEKİM

Prof. Dr. Ali Haydar BAYAT

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI

İSTANBUL - 2000

TÜRK KÜLTÜRÜNDE LOKMAN HEKİM

Prof. Dr. ALİ HAYDAR BAYAT

TÜRK KÜLTÜRÜNDE LOKMAN HEKİM

Prof. Dr. ALİ HAYDAR BAYAT

**TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI
İSTANBUL - 2000**

Bu Eser

Bakanlar Kurulu'nun 20.7.1980 tarih ve 8/1307 sayılı
Kararıyla kamu yararına hizmet verdiği kabul edilerek
Vergi muafiyeti tanınmış olan
TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI'nın yayınıdır.
Her hakkı mahfuzdur.
TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI'nın
müsaadesi olmaksızın tamamen, kısmen veya herhangi
bir değişiklik yapılarak iktibas edilemez.

Baskı

Haberleşme
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
P.K. 94 Aksaray / İSTANBUL
Tel: 511 10 06 / 511 18 33

ISBN: 975-498-142-6
Millî Yayın No: 2000-34-Y-0147-194

İÇİNDEKİLER

İçindekiler.....	V
Önsöz.....	IX
Sunuş.....	XI
Lokmân Hekîm.....	1
Lokmân Hekim'e Mal Edilen Sözler.....	7
Lokmân Hekim'e Atfedilen Fıkralar.....	29
Türk Edebiyatında Lokmân Hekim'le İlgili Atasözleri ve Şiirler.....	71

BİBLİYOGRAFYA

-I- Lokmân Hekim Bibliyografyası.....	107
-II- Türk Edebiyatında Lokmân Hekim İle İlgili Mısra, Beyit ve Kıt'alar.....	129

*Hekim-i hâzık SÜHEYL ne hoş Lokmân'ıdır asrın**

*Ord. Prof. Dr.
Ahmet Süheyl ÜNVER'in
Aziz Hâtırasına*

* Ahmet Güner Sayar, *A. Süheyl Ünver, Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1994, s. 254.

ÖNSÖZ

*İslâm dünyasının efsanevî şahsiyetlerinden biri olan **Lokman**'ın kişiliği binlerce yıllık dönem içinde yöreye ve döneme göre değişikliğe uğramıştır. **Kur'ân-ı Kerîm**'de hakîm / filozof / bilge bir kişi olarak zikredilmesine mukabil tarihi kaynaklarda, şark, folklorunda kahraman, bilge, tabib gibi değişik kimliklerle karşımıza çıkmakta; Sumer medeniyetinde Nuh'un babası **Şuruppak**, Yunanlıların **Aesopos**'u, Yahudilerin **Lubat**'ı, **Aramîlerin Ahikar**'ı, Bizansın **Planudes**'i gibi tarihi şahsiyetlerle aynileştirilmektedir.*

***Kurân-ı Kerîm**'de ismi geçmesi dolayısıyla İslâmî inancın yaygın olduğu yörelerde her devirde halka mal olmuş bir kişi olarak birçok özlü sözlerin yaratıcısı olarak düşünülmüş, sahibi bilinmeyen vecizeler ona atfedilmiş; birçok fıkranın konusu olmuştur. Bunun yanında, İslâm dünyasında geçmişte filozofların büyük bir kısmının aynı zamanda tabib olmasından dolayı, Türk-İslâm dünyasında, zamanla doktor karşılığı olarak **hâkim**'in yumuşatılmasıyla ortaya çıkan **hekim** kelimesi doktor karşılığı kullanılmaya başlamasıyla halk çarlarında **Hakîm Lokman**, **Tabib Lokman**'a, yani **Lokman Hekim**'e dönüşmüştür. Bu sebeple halk arasında sağlıkla ilgili bazı sözler, fıkralar tıpkı **Nasrettin Hoca**'da olduğu gibi ona mal edilmiştir.*

***Lokman**, İslâm dünyasının dinî ve edebî kaynaklarında yer aldığı gibi Türk kültüründe önemli bir tutmaktadır. Dinî eserlerimizde bilge bir kişi olarak anılmasına mukabil, edebiyatımızda ve folklorumuzda bu bilgeliği yanında herdin çâresini bulmuş büyük bir tabib olarak veya genel anlamda doktor karşılığı olarak kullanılmıştır.*

*Biz bu çalışmamızda ulaşabildiğimiz geniş bir literatür ışığında **Lokman**'ın gerçek kimliğini ortaya koymaya çalışarak; onun söylediğine inanılan sözleri, etrafında oluşan fıkraları, bilgeliği ile tabibliğini ele alan, Türk Divân ve halk şiirinden seçtiğimiz örnekleri belirli tasnife tabi tutarak bir araya getirmiş bulunuyoruz.*

***Lokman Hekim** hakkında bilgi sahibi olmak isteyenlere faydalı olacağı umuduyla...*

Prof. Dr. Ali Haydar BAYAT
Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi
Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı
Bornova / İZMİR

SUNUŞ

Günümüz Türk kültürünün kaynakları, **Orta Asya**'dan atalarımızın getirdikleri kültür yanında, İslâmiyet'i kabulden dolayı **Arap** ve **Fars** kültürlerinin etkisinde kalmıştır. Anadolu'ya gelen atalarımız ise bu etkilere ek olarak birçok medeniyetin sentezini ihtiva eden yerli Anadolu kültürü ile karşılıklı etkileşerek Anadolu **Türk** Kültürünü oluşturmuştur. Dolayısıyla **Ortadoğu** coğrafyasında binlerce senedir yaşayan bazı kültür unsurları (inanç, pratik, hikâye, özlü söz) yeni kalıplar içinde gizlenerek yaşamaya devam etmiştir.

İslâm dünyasında popüler bir şahsiyet olan Lokman'ın Türk dünyasında tanınmasına esas sebep, **Kur'ân-ı Kerîm**'de adına bir sûre olmasındandır. Ayrıca Türk dünyasında halk arasında doktor karşılığı olarak hekim kelimesinin kullanılması sebebiyle, bilge/hakîm bir şahsiyet olan **Lokman**'a, geçmiş kültürlerdeki sağlıkla ilgili bazı fıkralar, sözler* mal edilmiştir. Dolayısıyla ilmi eserlerde gerçek hüviyeti olan hakîm/filozof

Meselâ, Lokman'a atfedilen, "Uzun bir seyahatten dönen Lokman, yolda kölesiyle karşılaştığında ailesinin durumunu öğrenmek istemiş, "Anan, baban öldüler", demişler. "Haklarına riayette kusur etmek endişesinden kurtuldum" demiş. "Kız kardeşin de vefat etti" demişler. "İnsanlık hali, kendisinden bir fenalık çıkar da ailemizi mahcup edebilir endişesinden kurtuldum" demiş. "Erkek kardeşin de öldü" demişler. "Eyvâh, şimdi kolum-kanadım kırıldı" demiş. "Oğlum da vebâya kurban gitti" demişler, "Şimdi yüreğim yandı, ciğerim parçalandı", diyerek ağlamağa başlamış." söz, Berlin Kraliyet Kütüphanesi'nde muhafaza edilen, XIV. yüzyıla ait Oğuznâme'de [Hâzihi'r-Risâleti Min Kelimât-i Oğuznâme el-Meşhur bi Atalar Sözi. Pertsch Kataloğu, c. IV, No. 34. Berlin 1889] Türk atasözü olarak şöyle kayıtlıdır: Atalara, "atam öldi" demişler, "iş başına düşmüş" demiş; "Anam öldi" demişler; "öksüz kalmışsın" demiş; "Oğlum öldi" demişler, "Yüregine ok tokunmuş" demiş; "Kızım öldi" demişler, "harctan kurtulmuşsun" demiş; "Karındaşım öldi" demişler; "yerinde ilinde garib olmuşsun" demiş; "Avratım öldü" demişler, "döşegin yenilenmiş" demiş; "Konşum öldi" demişler, "tanışıkcuñ gitmiş" demiş; "Hısım kavmim öldi" demişler, "vay ne hata etmişsin" demiş [varak 5 b].

kimliğıyle yer almasına mukabil, dünyasından halkın gözünde efsanevî bir hekim şahsiyetiyle, divân ve halk edebiyatımızda hakîm/filozof ve tabib olarak çok kullan bir sembol olmuştur.

Bugüne kadar tıp tarihçilerimizin çeşitli eserlerinde antik dünyada olduğu gibi tıp tanrılarından biri olduğu iddia edilmekte ise de bizim geniş literatür ışığı altında yaptığımız araştırmada bunun doğru olmadığı anlaşılmıştır.

*Biz bu çalışmamızda, Lokman hakkındaki olabildiğince geniş bibliyografyayı takdim etmenin yanında, ona atfedilen sözleri, fıkraları ve Divân ve halk edebiyatımızın tespit edebildiğimiz mısra, beyit ve kıt'aları bir araya getirmiş bulunuyoruz. Böylece **Lokman Hakîm** hakkında genel bir fikir edinmek isteyenlere yardımcı olduğumuzu zannediyoruz [7 Nisan 2000].*

Prof. Dr. Ali Haydar Bayat
Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi
Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı
Bornova / İzmir

LOKMÂN HEKÎM

İnsanlık tarihinin politeist dinî inançların yaşandığı dönemlerde, hayatın her safhasına ayrı ayrı egemen olan tanrılar panteonunda, hastalık, sağlık, tedâvî gibi tıbbî olayları yönlendiren tıp tanrıları da bulunmaktaydı. Bunlar arasında *Mezopotamya*'da **Gula**, *Mısır*'da **İmhotep**, *Yunanistan*'da **Asklepios**, *Hindistan*'da **Danvantari** en tanınmışları idi. Bölgelerinde uzun zaman egemen olan bu inanışların bir kısmı, daha sonra ortaya çıkan dinler içinde, bu arada Allah inancının hâkim olduğu *Musevîlik*, *Hristiyanlık* ve *İslâmiyet*'te şekil değiştirerek devam etmişlerdir. Meselâ Yunan medeniyetinin sağlıkla ilişkili Asklepios kültüründe, **Asklepios**'un başlıca özelliklerinden biri olan *kurtarıcı (soter)* adı, Hristiyanlığın yaygınlaştığı devirlerde **Hz. İsa**'ya mal edilmiştir. Bunun gibi İslâm dünyasında, Allah'ın nebî veya hikmet sahibi yaptığı bir kişi olduğuna inanılan, ancak bazı yazarlarca antikitedeki tıp tanrılarından birinin İslâmî kimliğe bürünmüş şekli ve hekimliğin pîri olarak kabul edilen **Lokmân Hekim** vardır.

Lokmân Hekim'in hayatı, kişiliği ve fikirleri konusunda çeşitli rivâyetler ortaya atılmıştır. Ayrıca Türk dünyasında halk arasındaki **Lokmân Hekim** ile klâsik kitaplardaki **Lokmân Hakîm** arasında bazı farklılıklar vardır.

İslâm'dan önce, başından çeşitli maceralar geçmiş bir şahsiyet, *Kur'ân*'da (Sûre XXXI/12-19) sözleri vecize haline gelmiş bir hakîm ve daha sonraki devirlerde **Ezop (Aesopos)** gibi birkaç cümlelik küçük hikâyelerin kahramanı olarak tanınmıştır. **Lokmân**, İslâmiyet'ten sonra halkın hayal gücüyle işlenip zenginleşerek, özellikle hikmetli şiirler ve sözler söyleyen bir şahsiyet haline gelmiş, bazı hikmetli söz kitaplarının yazarı olarak düşünölmüştür.

Bütün klâsik İslâm kaynaklarında birbirinden küçük farklarla verilen bilgilere göre, kısa boylu, yassı burunlu, siyah tenli, kalın dudaklı, taraklı ayaklı, akıllı, anlayışlı, zeki, biri olduğu, adının **Lokmân b. Bâ'ûrâ**, **Lokmân b. Ad'**, **Lokmân b. Anka b. Mezîd b. Sarûn** olduğu, *Eyle* ve *Medyen*'de yaşadığı, Hz **İbrahim**'in dördüncü kuşak neslinden Hz. **Eyyüb**'ün kız kardeşinin veya teyzesinin oğlu; *Arab*, *Nubiyah*, *Sudanlı* veya *Habeş*, hürriyetine kavuşmuş bir köle; *Nuh Tufanı*'ndan kurtulup, daha sonra Yemen Melîki olan biri; Hz. **Süleyman**'ın meclis arkadaşı olduğu zikredilir. **Mehmed Vehbî Efendi**'ye göre silsilesi:

Ârz → **Nâhûr** (Hz. Eyyüb'ün hemşirezâdesi) → **Bâ'ûrâ** → **Lokmân**

Mesleğinin *kadılık* (Hz. **Dâvud**'dan tahsil edip İsrail'de kadılık yapmış) *marangozluk*, *terzilik*, *tüccarlık*, *yorgancılık*, *koyun çobanlığı* olduğu, yedi kartal ömrü kadar (~ 560 yıl) uzun bir ömür sürdüğü, bazı rivâyetlere göre ise bin, üç bin beş yüz yıl yaşadığı söylenir. \

Arap kültüründe, **Lokmân**, **Âd** kavminin yok edilmesi efsanesinde ilk defa ortaya çıkar: **Lokman**, **Mekke**'ye, yurtlarını kasıp kavuran kuraklığa karşı yardım istemek için elçi olarak gönderilmiştir. **Hûd** peygamber zamanında halk onu kovar. Bunun hıncını almak için kara bir bulut gelerek yurtlarını harab eder. **Lokmân** dinine bağlılığı sebebiyle kartalın ömrü kadar bir ömürle mükâfatlandırılır. Yine araplarda bir ok oyunu olan *Maysir*'de nezaket ve becerikliliğinden söz edilir.

Reçetelerini hâvî kitabını, kanat darbesiyle **Cebrail**'in *Misis nehrine* atmasından sonra seyahate çıktığı, *Mısır*'da *Assuan*'da **İdris** peygamberin mağarasında bir süre itikafa çekildiği, sersâmdan (menenjit) öldüğü ve Arap kaynaklarına göre *Bağdad*, *Remle*'de (Filistin), Türk halk inanışlarına göre ise *Tarsus Ulu Cami* avlusunda, *Üsküp* dışında *Baba Meddah* yakınında gömüldüğüne inanıldığından buralarda makâmı vardır. Amasya'da *Amasya Dârüşşifası* tabiblerinden **Reşîdüddîn Lokmân b. Hasan el-Harezmi**'nin (ölm. 1327) mezarı, isim benzerliğinden dolayı, halk arasında yanlışlıkla **Lokmân He-kim**'e mal edilmiştir.

Çeşitli yayınlarda, **Promete**, **Alkmaeon**, **Lukianos**, **Ezop** (**Aesopos**) veya **Hipokrat**'ın İslâmîleşmiş kişiliği olduğu, öğrencile-

148. Halka güler yüz göster, doğru sözlü ol [262, 263, 265]
149. Halka küstahlık isnat etme. [265]
150. Halkın üzerinde birleştiği konulara sen de uyum göster. [265]
151. Hamam yaptıktan sonra uyuyun, vелеv ki bir dakika olsa bile. [37]
152. Harap olmayan tek şey adalet binâsıdır. [262]
153. Haset insanı yakar. [239, 263]
154. Haset öyle bir ateştir ki, tutuşturduğu kimseyi yakar. [262]
155. Hasetçilerin üç alâmeti vardır: Dostunu arkasından çekiştirir, yüzüne karşı yaltaklanır, belâya uğrarsa sevinir. [93, 274]
156. Hasta olmadan önce hekim çağır, hekime hasta olmadan önce hürmet et. [121, 274]
157. Hasut kişinin üç nişanı var: kişinin katında gidecek varur gaybetin söyler, girü katına gelicek yaldaklanır, kaçan kişiye musîbet irse sevinür. [190]
158. Hata işlediğinde hemen sadaka ver. [93]
159. Hayırlı işler uğrunda gayretten geri durma. [265]
160. Hayırlı kimselere köle ol, kötülerle dost olma. [237, 274]
161. Hayreti mucip olmayan gereksiz yerlerde gezme. Üstüne lâzım olmayan şeyi sorma. Başkasının servetini koruyacağım diye kendi servetini mahvetme. Senin malın, infâk edip, kendin için takdim ettiğindir. Başkasının malı, veresiye terk ettiğindir. [93]
162. Helâda çok oturma, ciğerine hastalık gelir; abdestini çok tutma hastalık verir. [93, 121, 274]
163. Helâl kazançla yoksulluktan korun. [93]
164. Helâl kazançla zengin ol, fakirlikten kurtul. Çünkü fakirlikte üç huy ortaya çıkar: Dini zayıflar, aklında zayıflık olur, güzel huyu ve insaniyeti gider. [274]
165. Her işte acele edip uyuma, sabret. Böylece muradına erersin. [267]

166. Her işte orta yolu tut. [265]

[274] 167. Her kavmin köpeği vardır, sen kavminin köpeği olma.

168. Her kim ile tuz ekmek yesen bile, iyiliğini bil, duadan unutma. [267]

[274] 169. Her kim tartışmayı severse o azarlanır, kendisine sövülür.

271] 170. Her kim yalan söyledi ise, onun yüzünün suyu gitti. [270,

171. Herkese saygılı davran. [265]

172. Herkesin hakkına riayet et. [265]

173. Herkesin içinde dişlerini temizleme. [265]

174. Herkesin içinde yemek yeme. [265]

175. Herkesin kadrini bil. [265]

176. Herkesle hoş geçin. [265]

177. Herkesle, kendi kapasitesine göre davran. [265]

178. Hiçbir şeye kayıtsız kalma. [265]

179. Hiçbir zaman susmaktan pişman olmadım. Pişmanlığım hep sözümden olmuştur. Susmak hikmetin kaynağıdır. En güzel söz de hayırlı sözdür. [93]

180. Hikmet sahibi, âhiret nimetini, azığını dünyaya tercih edendir. [239, 263]

181. Hikmet ve ilmi ağırlıklı kim, ağırılanasın ve anı aziz dutgıl kim, aziz olasın; kamu hulkıların ulusu ilim ve hikmettür. [190]

182. Hikmet, züğürtleri padişahların meclisine oturtur. [93]

183. Hikmeti elden bırakma, iyiliğini göreceksin; ona hürmet et, hürmet göreceksin. Hikmetin en üstün ahlâkı, Allah'ın dinidir. [93]

184. Horozdan aciz olma. Sen yatağında uyurken, o seher vakti öter. [93].

185. Hükümet adamları ile dost olma, sonradan görmüşlerle alışveriş etme, karına sırrını söyleme. [20]

186. İdrarını tutma. [37]

187. İhtiyârın elinde iken halkla iyi geçin. Eğer düşersen halk sana bakar. [267]

188. İki şey insana iki şey kazandırır: Sabır murada erdirir, kanaat zenginliğe ulaştırır. [20, 263, 265]

189. İki zümre dünyadan hasretle gider: Malı çok olup yemeyen ve ilmiyle amel etmeyen. Siz ikisinden de olmayın. [267, 274]

190. İlim adamıyla düş kalk. [274]

191. İlim meclisinde bulunmaya, âlimlerin hikmetli sözlerini dinlemeye çalış. Zira Allah, yağmurla kuru toprakları yeşerttiği gibi, hikmet nurlarıyla da katı kalpleri yumuşatır, canlandırır. Kim yalan söylerse, onun yüzünün suyu yok olur. Ahlâkı bozuk olanın gam ve kederi çok olur. Büyük bir kayayı yerinden oynatıp kaldırmak, anlayırsızla hakkı anlatmaktan daha kolaydır. [93, 269, 274]

192. İlmî alimlere iftihar vesilesi olmak için öğrenme. İlmî be-yinsiz ve budalalarla tartışma, çekişme için öğrenme. Meclislerde ağıtlar şiirler söylemek için de olmasın. Dünyadan el etek çekmeye özenerek ve cahilliğe rağbet ederek ilmi bırakma. [274]

193. İlmin her türlüşünü öğrenmeye çalış, kişi bilmediğine düşman olur, düşman olmanı istemem. [274]

194. İmkân bulduğunda, ata binmeyi ve ok atmayı öğren. [265]

195. İnsanın hakiki malı, âhiret zahiresidir. [20, 263]

196. İnsanlar her gün bir parça eksilip dururken, kendilerine verilecek azaptan nasıl korkmazlar. [93]

197. İnsanlara iyilikle emr ve nasihat edip kendini unutmaz. Yoksa mum gibi olursun. Mum insanları aydınlatır, fakat kendini yakar. [237]

198. İnsanları başkaları yanında mahcup etme. [265]

199. İnsanların kötüsünden Allah'a sığın, iyilerinde de sakın! [274]

200. İnsanların takdirini beklemeyen ve onların yermesine maruz kalmayan, gönlü onlara muhtaç olmayan ve insanlar ondan rahat eden kimse gibi ol. [93]

201. İri kayaları ve ağır demirleri taşıdım, ama kötü komşudan daha ağır ve çekilmez olanını görmedim. Safra gibi nice acı şeyleri tattım ama fakirlikten daha acısını tatmadım. [269]

202. İş bu dünya bir derin denüzdür kim çok âdemiler anun içinde gark olmuştur. İmdi dünya içre senün gemin Tanrı'dan korkmak ve haramdan yığılmak olsun; ve ol geminün içindeki metağün Tanrı'ya inanmak olsun anun yilkeni Tanrı'ya tevekkül kılmak olsun. Ola kim gark olmaktan kurtulasın. [190]

203. İşlerinde de alimlere danış. [93]

204. İşlerün kiçisin hor görmegil kim ol kiçi yarın Tanrı katında ulu olısar. [190].

205. İşsiz, güçsüz serserilerin yanında oturma. [265]

206. İştahın gelmeyince yemek yeme. [37]

207. İyi kimselerle görüşmelidir [262, 263].

208. İyilere köle ol; kötülere dost olma. [93]

209. İyilerin aleyhinde konuşma. [265]

210. İyiliği ancak ona uyacaklara yap. Nasıl kurt ile koç arasında dostluk olmazsa, iyilik yapanla günahkâr arasında da dostluk olmaz. Çekişmeyi seven, sövülmeye katlanır. Kötü yerlere giren suçlanır. Kötü arkadaş edinen başını belâdan kurtaramaz. Diline hâkim olamayan pişman olur. [93]

211. İyiliği kıymetini bilene yap. [274]

212. İyiliği lâıyığına yap, lâıyık olmayana yapıp onu ziyan etme. Yoksa dünyada onu kaybetmiş, âhrette de sevabından mahrum kalmış olursun. Tutumlu ol, saçıp savurma. Malı sımsıkı tutma, savurup da dağıtma. [93]

213. İyilik bilmeze iyilik etme. Öğüt verme zayi olur. [267]

214. İyilik eden, herkesin dostluğunu kazanır. [262, 263, 265]

215. Kaçan menzile irsen binidünden ingil (evvel ana alef virgil, andan sonra sen doğam yigil; dahi dünün evvelinde yola girmegil, dünün yarısından girü yola gir kim, ol yavlak mubârektür; ve sefere kılıcun ve edüğün ve dülbendün ve kilimün ve meşkün ve mataranıla vargil; iğne ve iplik ve mihraz bile getirgil; ve sayruluk

içün ot bile götürgil kim sen ve yoldaşların anunıla assılana; ve yoldaşlarına muvafık olgıl ve birlik getürgil ille yazuk işte birlik getürmegil. [190]

216. Kaçan sefere varsan binüdün üzere uyumagıl, meğer kim gezi içinde olasın uzanmağa yara. [190]

217. Kadınlar gibi süslenme. [265]

218. Kadınlara güvenme [265].

219. Kadınların hilelerinden sakın [263]

220. Kadrini bilmeyenlerin yanına gitme. [262, 263, 265]

221. Kalbin katı olduğu halde sana hürmet etmesi için kendini Allah'tan korkar gibi göstermeye çalışma. [93]

222. Kamu âdemilere hulkun görklü eyle kim, her kimtün hulkı görklü olursa eyüler anı sever ve yavuzlar andan ırak olur. [190]

223. Kâr ve zarar endişesiyle kimseye yüz suyu dökme. [265]

224. Kararında ikram edici ol. Saçıcı olma. [237]

225. Karından başkasıyla evlenme, çocuklarına üzüntü bırakır-
sın çocukların ilelebet mahzun kalır. [93, 274]

226. Kavgı ve gürültüden uzak dur. [265]

227. Kendi ekmeğini başkalarının sofrasında yeme. [265]

228. Kendi malını kaybedip başkalarını ıslaha çalışma. [262, 263]

229. Kendi ölçüne (haddine göre) göre söz söyle. [265]

230. Kendin için istemediğini, başkaları için de isteme. [265]

231. Kendinden büyüklerle dalaşma. [262, 263]

232. Kendinden küçüğünü hor görme. [262, 263]

233. Kendine uygun meclisleri seç. Allah'ın adının anıldığı bir ilim meclisi görürsen, onlarla beraber otur: âlim isen ilmin sana faydası dokunur. Cahil isen onlar sana bilmediğini öğretir. Allah onlara rahmetini bahşedecekse, bundan onlarla birlikte sana da pay düşer. [269]

234. Kendini beğenme. [265]

235. Kendini küçük düşürmemek kaydıyla, herkese karşı nâzik davran. [265]

236. Kendini unutup başkalarına iyilik emretme; o zaman sen başkalarını aydınlatmak için kendini yakan bir kandile benzersin. [93, 274]

237. Kendini üzüntüye kaptırma, kalbini bunlarla meşgul etme. Tama'dan sakın. Kazaya razı ol. Allah'ın verdikleriyle yetin. Böylece yaşayışın berrak, gönlün sevinçli ve hayatın tatlı olsun. Dünyanın zenginliği hep senin elinde toplansın istiyorsan, elindekine tama etmekten sakın. Çünkü peygamberler ve sıddıklar bulduklarını, elindekilerden tama'ı kesmekle buldular. [93, 237]

238. Kendinle Allah arasında başka nimet veren birini kabul etme. Allah'tan başkasının sana verdiğini borç say. [274]

239. Kılıç ne kadar parlak olsa da, yine kesicidir. [262, 263]

240. Kibir ile öfke, insana belâ getirir. [262, 263, 265]

241. Kimse için kötü düşünme. Kötü düşünce seni kimse ile dost ettirmez. [262, 263, 265]

242. Kimsenin düşmanlığını çekme. [265]

243. Konuşmalarında, sözlerine alay ve güldürücü sözler katma. [265].

244. Konuşurken ellerini oynatma. [265]

245. Koyun sürüsünün ortasından geçmeyin. [267]

246. Kötü ahlâktan sakın. Bu huylarla sen iyi bir arkadaş edilemezsin. Bunlar yüzünden insanlar senden kaçır. İşlerini severek tut, acılara katlan, insanlara karşı iyi huylu ol. Zira ahlâkı iyi olan, güler yüzlü ve geniş olan kimse, iyilerce sayılır, sevilir; kötüler de ondan uzaklaşır. [93]

247. Kötü huydan, gönül darlığından sakın. Sabırsız olma, çünkü arkadaş bulamazsın. İşini severek yap, acılara katlan. Bütün insanlara karşı iyi huylu ol. Çünkü insanlara karşı iyi huylu olan ve onlara güler yüz göstereni iyi insanlar sever, kötüler sevmez. [237]

248. Kötü kadından sakın. Çünkü o, vaktinden önce seni kocaltır. Kadınların şerrinden kork . Çünkü onlar iyiliğe çağırmaz. İyi olanlarından bile kendini korumaya çalış. [93]

249. Kötülere söylenen acı söz kılıçtan keskindir. [263]

250. Kötülerle dost olma, onlara yanaşma, huyları sana geçer. [265, 267]

251. Kötülük ancak kötülükle söndürülür diyen kimse yalan söylemiştir. Yanmakta olan bir ateşin yanında bir ateş yakarak, o ateşi söndürsün de görelim. Bu iki ateşten biri diğerini söndürebilir; nitekim ateş su ile söndürülür.

252. Kötülükten uzak dur ki, o da senden uzak dursun. Zira kötülük, ancak kötülük için yaratılmıştır. [93, 269, 274]

253. Küçük işleri küçümseme. Zira küçük şeyler yarın büyür [93, 237, 274].

254. Küçükken kendini terbiye edersen. Büyüyünce faydasını görürsün. [237]

255. Küçüklüğünde edep öğrenirsen, büyüdüğünde faydalanırsın [93].

256. Mal o değildir ki, el için toplayasın, başkalarına miras bırakasın ve hesabını sen veresin. [20, 262, 263, 265]

257. Malını dosta düşmana teşhir etme. [265]

258. Merhamet eden merhamet bulur, sükût eden selâmete erer. Hayır söyleyen kazanır, kötü konuşan günaha girer. Diline hâkim olmayan pişman olur. [93]

259. Mide dolunca tefekkür uyur, hikmet ölür ve uzuvlar ibâdetten uzaklaşır, tembelleşir. Zikir ve münacattın lezzeti kendileriyle olan kalp safiyeti ve gönül rikkati zail olur, gider. [32, 93, 197, 274]

260. Miden tok iken yemek yeme. Zira tok iken yiyeceğin şeyi köpeğe atman, senin için onu yemeden daha iyidir. [121]

261. Misafir gittiğin evde, gözünü ve dilini sıkı tut. [265]

262. Misafir yanında kimseyi azarlama. [265]

263. Misafire gereken hizmeti yap. [265]

264. Misafire iş buyurma. [265]

265. Olmayacak şeyi olur sanma. [265]

266. Oruç tut, çünkü oruç şehveti kırar. Namaza engel olacak orucu tutma. Zira namaz, Allah katında oruçtan daha üstün ibâdetdir. [237, 274]

267. Öfkelendiğinde, sözünü tartarak söyle. [265]

268. Öğrendiklerini tama olarak yerine getirmedikçe, bilmediğin hususları öğrenmeye kalkışma. [269]

269. Ölenin arkasında kötü konuşma. [265]

270. Ölümünden şüphe ediyorsan uyuma. Uyuduğun ve uyumak zorunda kaldığın gibi ölüme de mahkûmsun. Dirilmekten şüphe ediyorsan, uykudan uyanma. Uykudan uyandığın gibi, öldükten sonra da dirileceksin. [93]

271. Ömrün boyunca, Allah'a samimiyetle yönelmiş mütevekkil kişi ol. [265]

272. Öncesi tatlı, sonrası acı şey telâş ve aceledir. [262]

273. Parmaklarını ağızına, burnuna sokma. [265]

274. Saadetin işareti dördtür: Biri gerçektir; biri edeptir; biri hilm ve yumuşaklıktır; birisi de emâneti sahibine vermektir. [269, 270]

275. Sabır acılığı, başkalarına şirin gelir. [239]

276. Sabrın öncesi acı, sonu tatlıdır. [263]

277. Sağa-sola bakma, daima önüne bak. [265]

278. Sağlık gibi mal, gönül hoşluğu gibi nimet yoktur. [93]

279. Sakın cahil ile samimi olma, o yaptıklarını senin de tasvip ettiğini düşünmesin. [269, 274]

280. Sakın elbisesi eskidir diye kimseye hakâret etme! Çünkü onun da, senin de Rabb'i birdir. [93]

281. Sakın tövbeyi sonra yaparım deme. Zira ölüm ansızın gelir. [269]

282. Sakıngıl yavuz ve hulkdan ve kibirden ve sabır azlığından kim bu işler bulunduğu kişiye hiç yar ve yoldaş bulunmaz ve hemişe halk ondan ırak olur. [190]

283. Sana ihtiyacını söyleyeni karşılıksız bırakma. [265]

284. Sana verilmeyen işe talip olma, verileni de reddetme. Zira bu, görüşü daraltır, akla kusur teşkil eder. [93]

285. Selâm vermeği âdet edin. [262, 263]

286. Selâm vermeyi âdet edin. [20]

287. Sen dünyaya geldiğinden beri dünyaya sırt çevirdin, âhirete yöneldin. Kendisine gitmekte olduğun yer, kendisinden ayrılacağından yerden daha yakındır. [93]

288. Sende olmayan bir fazilet ile halk seni methederse sakın mağrur olma. [263]

289. Senden yüz döndürmüş işi istemegil ve sana yüz dutmuş işi elden komagıl kim, böyle kılmak bilüyi az kılur ve akı sağır kılur. [190]

290. Seni ilk sakındırdığım şey nefsidir. Çünkü her nefsin bir hevâsı, bir nefsânî isteğini verirken azar ve daha başka şeyler ister. Çakmaktaşında ateşin gizlenmesi gibi nefsânî arzular da kalpte gizlidir. Çakılırsa parlar, kendi haline bırakılırsa gizlenir. [87].

291. Seni tanımak istemeyeni sen tanı. [265]

292. Sıhhat gibi zenginlik, gönül hoşluğu gibi nimet yoktur. [121, 274]

293. Sıkı dost olmak istediğin insanla önce kavga et, kötü söz söyle. O sana yumuşaklıkla cevap verir, seni kırmamağa çalışırsa, o adamın dostluğu dünyada az bulunur, onunla hemen dost olabilirsin. Ama sözlerine hemen kötülükle karşılık verirse ondan kaç. O adam, er-geç senin için yılan ve akreptir. [93]

294. Sırrını sakla. [265]

295. Sonunu gören, pişmanlıktan emin olur. [93]

296. Soysuzlardan vefa bekleme. [265]

297. Söylenen sözün tekrarını isteme. [265]

298. Sözü dürüst söyle, sert söyleme. [262, 263]

299. Sözü delil ve ispatını hazırladıktan sonra söyle. [265]

300. Su nasıl mahsûl için lâzımsa, dayak ta öylece çocuklar için lâzımdır. [93]

301. Susmak hikmet, fazilettir, fakat bunu yapınlar ise pek azdır. [121]

302. Sükût etmiş olmandan asla pişmanlık duyma! Zira söz gümüş ise sükût altındır. [93, 269, 274]

303. Sükût hikmettir, fakat susmasını bilen azdır. [87, 93]

304. Sümüğünü ceketinin kolu ile silme. [265]

305. Şalgam için, “Senede bir defa yemeli, o da olmazsa tarhasının yanından geçmeli” demiş. [242]

306. Şeker gibi tatlı olma yutarlar, biber gibi acı olma tükürürler. [121, 274]

307. Şunun için öğrenme kim anunla âlimlere gökceklenesin ya dahi anunla ilimsüzleri horlayasın, ya dahi meclisler içinde kendini öğüp riya kılasın. [190]

308. Tadına bakanı en çok cezbeden şerbet şehvettir. [239, 263]

309. Tanrı kazasına razı olgıl ve Tanrı kısmet kılduğına kaniğ olgıl, dirligün tatlı ola; eğer dilerisen kim dünya baylığı dieresin, âdemiler elindekinden tamağın kes kim, peygamberler ve siddıklar âdemiler elindekinden tamağ kesmeğile irdiler. [190]

310. Taş kaldırdım, demir kaldırdım, ağır karakterli insandan ağırlığını görmedim. [125]

311. Tedbirlilik olmak ile yetecek kadar mal, çok mal ile israftan iyidir. Zira mal tedbir ile çoğalır. Mal tedbirin eksikliği ile yok olur. [262, 263]

312. Telâş ve aceleciliğin öncesi tatlı, sonu acıdır. [239]

313. Tövbe geciktirme, çünkü ölüm ansızın gelir. [93, 121]

314. Ulemâ ile çatışma, tartışma ki sana kızarlar. [87, 93]

315. Ulemâyâ karşı öğünmek, serserilerle münakaşa etmek, topluluklarda gösteriş için ilim öğrenme; ilme boş verip cahilliği değil

İlim meclisini tercih et [237]. Allah'ı anan bir grup gördün mü hemen yanlarına otur. Çünkü eğer sin biliyorsan , ilmin sana faydalı olur, bilmiyorsan da sana öğretirler. Hem belki Allah onlara bir rahmet gönderir de onlarla beraber sana da rahmet dokundurur. Allah'ı anmayan bir grup görürsen onlarla beraber oturma. Zira eğer sen biliyorsan bile ilmin sana fayda vermez, bilmiyorsan da senin aczini artırırılar. Belki de Allah, onlara bir azap gönderir ki onlarla beraber sana da azabı dokundurur. [93]

316. Uzun süre yalnız kalmak fikri geliştirir, gelişmiş fikir ise cennet yolunda kılavuzdur. [87].

317. Uzun yaşamının beş şartı: Az taam, az kelâm, az selâm, az intikam ve çok sabır. [136, 237]

318. Üç şey ancak üç şeyle belli olur: Hilmi sahibinin hilmi kızdığında; yiğitlik savaşta; kardeşlik ise ona ihtiyaç anında bilinir. [87, 91, 93]

319. Üstâdını baba yerine tut. [265]

320. Vaktinin çoğunu sükût ile geçir, tefekkürden uzak olma ki, dilin belâsından emin olasın. [262, 263]

321. Vücudunu diri görmek isteyen, çibanlarını olgunlaşmadandeşmesin. [37, 66]

322. Yakın-uzak, kim olursa olsun herkese tatlı davran. İyiden de, kötüden de cehaletini gizle. Dostlarını koru, yakınlarını ziyâret et. Gammazlığa önem vermeyeceğine, arayı bozacak azgınların sözünü dinlemeyeceğine dair onlara teminat ver. Öyle arkadaşlar seç ki, aydıgınızda ne sen onları, ne onlar seni dillerine dolasınlar. Bunları yerine getirirsen toplumunun başı olursun. [87, 93, 274]

323. Yalan söylemegil, sakıngıl kim, ol dinünü fesada vire ve â-demiler katında mürüvvetünü giderür, pes kelecı iderisen dinlenmez ve söylerisen inanmazlar ve ol dirlikte hayır yoktur kim, böyle ola. [190, 237]

324. Yalandan sakın. Çünkü o, dinini bozar, insanlar yanında şerefini düşürür. O zaman, utanma duygun, güzelliğın ve makamın elden gider, alçalırsın. Söylediklerini dinleyen ve inanan olmaz. Böyle bir hayatta da hayır yoktur. [93, 237]

325. Yalandan sakın. Zira o serçe eti gibi tatlıdır. Ondan az kimseler kurtulabilir. [93]

326. Yalnızlık düşünce için daha uygundur. Düşünme, insanı cennet yoluna sokar. [93]

327. Yapacağın işleri bilerek ve düşünerek yap. [265]

328. Yatağında uyurken seher vaktinde öten horozdan sakın daha âciz olma (sabahları ondan önce uyanmaya çalış). [269]

329. Yemeğini itikat sahibi olanlardan başkası yemesin. [93, 269]

330. Yemekten sonra muhakkak yürüyün, bir arşın bile olsa. [37]

331. Yoksul düşen kimse üç musibetle karşılaşır: Din zayıflığı, çünkü fakirlik insanı kötülüğe sürükler; Akıl zayıflığı, zira ihtiyaç düşüncesi insanı şaşırır; Mürüvvet ve insanlığı kaybolur. Bunlardan daha büyüğü de maskarası olur. [93]

332. Yola çıktığında binek hayvanına güvenme. Çünkü o, bir terslikle karşılaşabilir. Bu da hikmet sahibinin işi değildir. Meğer ki, bir süre kalabileceğin bir yerde olabilesin. Konağa yaklaşınca atından in ve yürü, sonra kendi işlerinden önce atını bağla. Sakın gecenin ilk saatlerinde yola çıkma. Gecenin sonlarında konakla. Gecenin yarısından sonuna kadar yürü. Kılıcın, ayakkabın, sarığın, elbisen, su kabın, iğne ve ipliğin, ayakkabı dikiş malzemen yanında olsun. Kendisine ve yanındakilere yetecek kadar ilaç al. Arkadaşlarına, Allah'a âsi olmak dışında her hususta uy. Vefalı ol. [93, 238, 265]

333. Yolculuğunda bindiğin hayvandan emin ol. Durak yerinde yükünü üzerinden çabuk al, kendi karnını doyurmadan önce onun yemini ver. [274]

334. Yolda büyüklerin önünden yürüme. [265]

335. Yürümekte orta yolu seç. Ezilip büzülüp de gitme. Ne ki-birli ve ne acele yürü. Sükûnet ve vekarla yürü. [26]

336. Yüzüm siyahsa da kalbim aktır; dudağım kalınsa da ondan çıkan sözler incedir. [93]

337.. Zamanın muhalefetinden gönlü daralmayan en büyük âlimdir. [239]

LOKMÂN HEKİM'E ATFEDİLEN FIKRALAR

1. **Lokmân'a**, "Âlim kimdir?" demişler: "Zamanın muhalefetinden gönlü daralmayandır" demiş. [239, 263, 267]

2. **Lokmân'a**, "Hikmet sahibi kimdir?", demişler. "âhret nimetini, dünyaya tercih edendir" demiş. [239].

3. **Lokmân'a**, "Zengin kimdir?" demişler. "Aklı başında olan" demiş. [239]

4. **Lokmân'a**, "Tadına bakanı en çok cezbeden şerbet hangisidir?" demişler: "Şehvet" cevabını vermiş. [239, 263, 267]

5. **Lokmân'a**, "Hangi ateş, onu tutuşturanı yakar?" diye sormuşlar. "Haset" demiş. [239, 263, 267]

6. **Lokmân'a**, "Hangi bina hiçbir zaman harap olmaz?" demişler. "Âdalet" cevabını vermiş. [239, 263, 267]

7. **Lokmân'a**, "Öncesi acı, sonu tatlı olan şey nedir?" diye sorduklarında "Sabır" demiş. [239, 263, 265, 267]

8. **Lokmân'a**, "Öncesi tatlı sonu acı olan şey nedir?" diye sorduklarında, "Telâş ve acelecilik" cevabını vermiş. [239]

9. **Lokmân'a**, "Hangi hastalığın tedavisinde tabipler aciz kalır?" diye sorulduktaki, "Aptallık ve budalalık" demiş. [239, 267]

10. **Lokmân'a**, "Edebi kimden öğrendin" dediler. "Edep-sizlerden!" diye cevap verdi. "Çünkü bana bunların neleri hoş görünmediyse onları yapmaktan kaçındım". [93, 209, 263]

11. **Lokmân'a**, "Yüzün kadar çirkin!" demişler. "Nakşı mı aypılıyorsunuz. yoksa nakkaşı mı?", demiş. [93]

12. **Lokmân** oğluna, “Daima tatlı ye” demiş. Oğlu da, “Babacığım her zaman ben tatlıyı nerede bulayım?” deyince, “Az ye de tatlı olsun” demiş [93].

13. **Lokmân**’a, nasıl hakîm olduğu sorulduğunda, “Doğru konuşmak, emâneti yerine vermek ve kendimi ilgilendirmeyen şeyleri terk ederek” demiş. [87, 93].

14. **Lokmân**’a, “Hikmeti kimden öğrendin?” diye sordular. “Körlerden, çünkü emin olmadan adım atmazlar”. [93, 209]

15. **Lokmân**’a, dediler: “Hastalanmışam”. Dedi, “get bağa yarpağının yanına”. [122]

16. **Lokmân**, yağla şorun kıymeti aynı olan şehirden kaçmış. [97]

17. **Lokmân**, her gün bir avuç fındık yiyende dert aramış da bulamamış [201].

18. **Lokmân**’a, “Hastaya ne yedirelim?” denmesi üzerine, “Acı söz yedirmeyin de ne yedirseniz yedinin” demiş. [205]

19. **Lokmân**’a, “Fakirin biri ne yiyeyim de olmayayım?”, sorusuna “Gam yeme de ne yersen ye” demiştir. [238, 242, 244]

20. **Lokmân**’a, sormuşlar, “En büyük nimet nedir?”. “İyi huylu olmak”. “En hayırlı mal nedir?”, “Sağlık” cevabını vermiş. [31, 274]

21. **Lokmân**’a, “İnsanın en acı ve en tatlı organı hangisidir?” demişler. “Yürek ve dil” demiş. “Bunlar sahibinin iyi olmasıyla tatlı, sahibinin fena olmasıyla acı olur.” [31]

22. **Lokmân** oğluna “Ben ihtiyarladım, sana üç şey vasiyet edeceğim, hükümet adamları ile dost olma, sonradan görmüşlerle alışveriş etme, karına sırlarını söyleme. [238]

23. Bir gün **Lokmân**’a Davut Peygamber, “Nasılsın?”, demiş? O da, “Ben başka bir kuvvetin tasarrufu altındayım” cevabını vermiş. [263]

24. **Lokmân**’a, zenci, kalın dudaklı kaba saba biri olduğu halde nasıl hikmetli sözler söylediğini sorduklarında, “Yüzüm siyah olsa da kalbim aktır. Dudağım kalın olsa da ondan çıkan sözler incedir” demiş. [93]

25. **Lokmân**'a, "İnsanların alçak ve en rezili kimdir diye sorduklarında, "Halk arasında kepezelik edip de kendisine utanma ve sıkılma gelmeyendir" demiş. [93, 263, 265]

26. Dostlarının, "Niye yalnız oturuyorsun? Topluma karışıp kaynaşsan daha iyi olmaz mı?" diye sorduklarında **Lokmân**, "Yalnızlık, tefekkür için daha uygundur. Tefekkür, insanı cennet yoluna sokar demiş. [93]

27. **Lokmân** Hakîm'e sordılar kim, "Halkun kangısı hayrludur?". Eytdi: "Ganî". Eytdiler: "Mal ile mi gani?". Eytdi: "Yok, belki gani oldu ki anûn katında hayr isteseler bulına ve illâ nefsi mustağni kıla", ve eytdiler: "Halkun eşerri kimür?", "Ol kimsedür ki halk anı yaramaz iş üzerinde görse kayurmaya ve gussa yimeye. [227]

28. Süleyman Peygamber **Lokmân**'dan hikmet dersleri alırken merak edip sormuş: "Uzun yaşmanın sırları nedir?". **Lokmân** "Beş şartı vardır, az taam, az kelam, az selam, az intikam ve çok sabır" demiş. [238]

29. **Lokmân Hekim**, "Uzun yaşadım, ama iki şeye akıl erdiremedim: birisi sıcak suyun ölüleri diriltmediğine, diğeri ise ikindi ile akşam arasında uyuyanların kalktıklarında mecnun olmadıklarına" demiş. [239]

30. Otların, hayvanların padişahı olan **Lokmân**, bir gün yakınlarından birinin kızının sayrı olduğunu öğrenmiş. Otlardan bütün dertlerin şifasını öğrenmiş. **Lokmân**, bu kez bir çare bulamaz. Bar zaman sonra kızın iyileştiğini öğrenince nasıl şifa bulduğunu sorar. Ayvanın suyundan şifa buldu dereler. Ayvanın kendisinden gizini sakladığını kızıp: "Suyun kurusun" der. O gün bugündür ayva susuz ve kurudur. [31, 238]

31. Uzun bir seyahatten köyüne dönen **Lokmân**, yolda köleleriyle karşılaştığında ailesinin durumunu öğrenmek istemiş. "Anan, baban öldüler". "Haklarına riayette kusur etmek endişesinden kurtuldum". "Kız kardeşin de vefat etti". "İnsanlık hali, kendisinden bir fenalık çıkar da ailemizi mahcup edebilir endişesinden kurtuldum". "Erkek kardeşin de öldü". "Eyvâh, şimdi kolum-kanadım kırıldı". "Oğlun da vebâya kurban gitti". "Şimdi yüreğim yandı, ciğerim parçalandı", diyerek ağlamağa başlamış. [31, 270, 271]

32. **Lokmân** bir gün kuşları toplayarak, Cennet ve Cehennem arasındaki can suyundan getirene beş yüz yıl ömür vereceğini söyle-

miş. Akbaba, istenilen suyu getirmiş, fakat gagasındaki suyu verirken dökmüş ve bir damlasını da yutmuş. Bundan dolayıdır ki akbaba uzun ömürlüdür. [31]

33. İshale yakalanan **Lokmân**, tedavilere rağmen rahatsızlığını giderememiş, bitkin düşmüş ve umudunu yitirmiş. Talebelerini toplayarak, “öldüğümde hamamda vücudumu hamur gibi yoğurun ve şu kalıba yerleştirin. Sonra, raftaki üç şişenin birincisini göbeğime, ikincisini başıma, üçüncüsünü de göğsüme dökün. Bu deney başarılı sonuçlanırsa ebedî hayatın sırrını bulmuş olacağız” demiş. Ölümün arkasından öğrencileri hocalarının dediklerini aynen uygulamışlar. İlk iki şişeyi döktükten sonra **Lokmân Hekim** canlanmaya başlamış. O heyecanla öğrenciler üçüncü şişeyi göğsüne dökerlerken şişe ellerinden düşüp kırıldığından canlanma mümkün olmamış. Bundan dolayıdır ki “**Lokmân** bile ecele çâre bulamadı” sözü kültürümüze yerleşmiştir. [31]

34. **Lokmân Hekim**, ölümü karşı baş su, orta su ve son su adını verdiği üç su bulmuş. Daha sonra kendi vücuduna göre bir kalıp yaptırıp, çırağına kendisini kesip parçalamasını, parçaları bir kalıba dökmesini sonunda da sırasıyla döktüğünde canlanacağını söylemiş. Çırağı söylediklerini yerine getirmiş. Birinci su etleri toparlamış, ikinci su canlılık verir gibi olmuş, ama çırak tam üçüncü suyu dökeceği sırada, Tanrı şişeyi düşürüp kırmış ve sular arpa tarlasına akmış. Arpa suyu bu yüzden şifalıymış. [156, 245, 252]

35. Gençleşmek arzusuyla baş vuran kadına, **Lokmân Hekim**, “Çaresi yok”, demiş. Bir süre sonra genç ve dinç olarak üstâdın karşısına dikilerek “Hani geçleşmeye çâre yoktu” deyince, **Lokmân**, “Evlendiğin genç delikanlı ne oldu?” demiş. Kadın “öldü” deyince, “ben gencin hayatını senin geçleşmek arzuna tercih etmiştim” cevabını vermiş. [265, 263, 267]

36. Efendisi, yemeği önce **Lokmân**’a yedirir, sonra kendisi yer ve bundan büyük zevk almış. Bir gün **Lokmân**, efendisine bir karpuz hediye getirmiş. Efendisi de **Lokmân**’a karpuzdan bir dilim vermiş. **Lokmân** da kapuz dilimi şeker, bal yer gibi zevk ile yemiş. Bu durum efendisinin hoşuna gitmiş ve bir dilim karpuz kalıncaya kadar **Lokmân**’a yedirmiş. Son dilimi de kendisi yemiş fakat acılığın-dan dili yanmış, dudakları uçuklamış. **Lokmân**’a, “A benim canım, böylesine zehiri nasıl oldu da şerbet gibi içtin; bu kahrı nasıl lûtuf

sandın. Bu ne sabırdır, niçin buna sabrettin. Yoksa canına düşman mısın” dedi. **Lokmân** da, “Sizin nimetler bağışlayan elinizden o kadar nimetler yedim ki utancım iki kat oldu. Elinden, bir de acı bir şey yememek ayıp geldi bana. Şekerler bağışlayan elindeki tad, bu karpuzda acılık bırakır mı hiç?” der. [91, 220, 237]

37. **Lokmân**, Hz. Dâvud’un demirden zırh yaptığı sırada yanına varır. Daha önce böyle bir şeyi görmediği için, ne yaptığını sormak isterse de susmayı tercih eder. Dâvud işini bitirdikten sonra, “Bu, savaş için zırh oldu” deyince **Lokmân**, “Sükût hikmettir, fakat susmasını bilenler azdır” der. [92, 93, 209]

38. Efendisi, **Lokmân**’la arkadaşlarını bahçeye meyve toplamaları için göndermiş. Tarladaki bütün meyveleri yiyip bitiren arkadaşları efendilerinin yanına eli boş dönerek, bütün meyveleri **Lokmân**’ın yediğini söylemişler. Bunun üzerine **Lokmân** efendisine, gerçeğin, herkese sıcak su içirilerek ortaya çıkacağını söyler. Efendileri hepsine sıcak su içirtip ata bindirip koşturur. İçleri bulanık hizmetçilerin ağzından bütün yedikleri, **Lokmân**’dan ise sadece sıcak su çıkar. **Lokmân**, “Behey gafiller, yarın Allah’ın huzurunda ben etmedim, ben demedim, ben yapmadım demeyle kurtulamazsınız, orada sıcak su içirir koştururlarsa her şey açığa çıkar” der. [45, 93]

39. Sarhoş olduğu bir an bütün denizi içeceğini bahse giren efendisi, daha sonra **Lokmân**’dan bu iddadan nasıl kurtulacağını sorar. O da bahse girenlere önce nehirlerin denize dökülmelerinin engellenmesinin gerektiğini, çünkü efendisinin elbette dökülen nehirleri değil, yalnız denizin suyunu içmekle öğündüğünü söyleyerek, efendisini kurtarır. [93]

40. **Lokmân** Mısır karalarından idi. Bir gün mevlâsına bir koyun boğazladı, mevlâsı eyitti: “Bu koyunun eyüce yirinden iki para et getir”. Pes **Lokmân** dahi koyunun dili ile kalbin alıp getirdi. Mevlâsı hayli zaman tefekkür itdi. Bir koyun daha boğazladı ve eytdi: “Yaramaz yirinden iki para etin yabana bırak”. **Lokmân** dilin ve yüregın yabana bıraktı. Çün mevlâsı gördi, eytdi: “Kim ne acab işi işledün, eyüsin istedüm dilin ve yüregın getürdün, yaramazı bırak didüm yine dilin ve yüregın bıraktın dıdı” dıdı. **Lokmân** eytdi: “Dilden ve yürekden tayyib yokdur, kaçan tayyib olsalar; ve bunlardan habıs dahi yokdur, kaçan habıs olsalar. [227]

41. **Lokmân**, efendisinin bir koyun kesip, en iyi iki parçasını getirmesini isteği üzerine, dil ve kalbi getirmiş. Bir süre sonra yine aynı işlemi yaptırıp en kötü iki parça getirmesini istemesi üzerine yine dil ve kalbini getirmiş. Efendisi, “Sana en iyi iki parça getirmeni söyledim, dili ve kalbi getirdin. Sonra kötü iki parça getir dedim. yine dili ve kalbi getirdin?”. **Lokmân** da, “Onlar iyi olursa onlardan daha iyisi; kötü olursa da daha kötüsü olamaz” demiş. [93, 267]

42. **Lokmân** bir cemâ’at ile hikmetden söz söylerdi. Bir gışı geldi. Meğer **Lokmân**’ı bilürdi, eytdi: “Sen ol değül misin ki benümle fülân yirde koyun güder idik?” Eytdi: “Beli, olam”. Eyitdi: “Pes bu mertebeye neden irüşdün?”. Eyitdi: “Andan irişdüm ki söylesem, gerçek söyler idim ve gerekmez söz söylemez idim”. **Lokmân** çok söylemezdi ve dâyum tefekkür içinde idi, ve derin nazarlu idi ve gündüz uyumazdı ve adam gördüğü yirde bevl itmez idi ve ayblu iş işlemezdi ve çok gülmezdi ve oğlancıklarından nicesi âhırata intikal itdi, **Lokmân** Hakîm sabr idüb ağlamadı, anun sözlerinden ki kur’ân’da hikâet olunur. Ba’zısı oldur kim oğluna nasihat itdi. [227]

43. **Lokmân**, tarlaya susam ekmesini isteyen efendisine rağmen arpa ekmiş. Baharda tarlada susam yerine arpa filizlendiğini gören efendisi, “Ben sana tarlaya susam ekmeni söylemiştim, sen ise arpa ekmişsin” deyince **Lokmân**, “Arpa ekmiştim, susam bitmiş” demiş. Efendisi, “Nasıl olur” diye hayretini ifade edince, “Efendim, nasıl olur da bu dünya tarlasına kötülük eken âhrette iyilik biçer? Sen bu dünyada kötülük ekiyorsan, âhrette nasıl iyilik biçip cennete girebilirsin?!” demiş. [93, 263, 267]

44. Bir gün **Lokmân** gündüz ortasında uyurıdı, gökten bir ün geldi kim, “Yâ **Lokmân**, diler misin kim, Tanrı seni bir yüzinde halife kıla kim, âdemiler içinde adl eyesin. ve hak buyurasın”. Pes **Lokmân** ol üne cevap virdi ve eyitti: “Eğer Tanrım beni erklü kılsa sağlığı ihtiyâr kılam ve belâyı kabul kılmayam”. Pes, ferîşteler bir ünle **Lokmân**’a işittüre eyittiler kim, “Yâ **Lokmân**, kadılığı neçün kabul kılmazsın? **Lokmân** eyitti: “Anun için kim, halife ve hakîm yollarun düşvarırağına yürür ve menzillerün katırağı içündedür; her kim dünyayı âhirnet üzerine yiğlerse dünya elinden çıka ve ahiret dahi eline girmeye. [190, 263]

45. **Lokmân**’a, “Allah’ın vekili olarak yeryüzünde hükmetmek ister misin? demişler. “Allah bu hususta beni kendi halime bıra-

kırsa başıma belâ alamam. Eğer emrederse başüstüne derim” demiş. [263]

46. **Lokmân**, hastasını muayenesi sırasında, raflardaki şişelerden içinde zehir olan kaynamağa başlamış. **Lokmân**, “Zehiri hastaya versem ölü, canını almaya benim ne hakkım var” diye düşünerek, “Senin derdinin dermânı yok” demiş. Buna üzülen hasta şehri terk ederek bir mağaraya sığınmış. O sırada mağaraya giren bir yılanın kustuğunu görmüş. Hasta, “Nasıl olsa öleceğim, hiç olmazsa bunun zehiri ile hayatıma son vereyim” düşüncesiyle yılanın çıkardığı kustuğu yemiş, uykuya dalmış. Uyandığında hastalığından hiçbir iz kalmamış. Şehre dönerken karşılaştığı çobana olayı anlatmış. Çoban koyunlardan birini sağarak sütünü adama içirmiş. Hasta **Lokmân Hekim**’e başından geçenleri anlatmış. **Lokmân**, belirli miktarda alınan zehrin ilâç olabileceğini, arkasından içilen sütün ise ona panzehir olduğunu söylemiştir. [239]

Bütün vücudu çibanlarla dolan biri tedavilerden fayda görmeyince **Lokmân Hekim**’e gitmiş. **Lokmân**, “Senin derdinin çaresi yok” demiş. Çaresiz kalan hasta kendini öldürmeye karar vermiş. Mezarlıktan geçerken kapağı açık bir mezarın içine girip uzanacağı sırada çürümüş bir yılan görmüş. Ölmek arzusuyla yılanı yemiş ve kendinden geçmiş. Uyandığında iyileşmiş. Şehre döndüğünde **Lokmân Hekim**’e giderken onu uzaktan gören **Lokmân**, “Yılanı yedin iyileştin” demiş. Adam da “Madem çareyi biliyordun neden söylemedin” deyince, “O zaman sana mezardaki yılanı ye deseydim, yemezdin” demiş. [Özbekistanlı Burhaneddin Semerkantlı’dan]

47. **Lokmân Hekim** hazırladığı ilaçları şişeler içinde rafa dizermiş. Bir hasta geldiği zaman da hangisinin faydalı olacağını ilaçlara sorarmış. Faydalı olanın şişesi sallanırmış. Bir gün bir hasta geldiğinde **Lokmân** ilaçlara sormuş. Ama şişelerin hiçbiri sallanmamış. Bunun üzerine **Lokmân Hekim**, “Senin hastalığının devası yok elimden bir şey gelmez” demiş. Hasta ümitsiz bir şekilde oradan çıkmış, kendini dağlara vurmuş, öleceğim diye dağlarda deli gibi dolaşmaya başlamış. Bu arada bir taş üzerinde beyaz renkte peynir gibi bir şey görmüş. Nasıl olsa öleceğim diye hiç düşünmeden yemiş. Ama günden güne iyi olmaya başlamış, çünkü derdinin ilacı yediği o şeymiş. İyi olunca da **Lokmân Hekim**’in yanına gelmiş ve “Bak sen derdimin ilacı yok diyordun, kırlarda

dağda yediğim bir şeyle iyi oldum” demiş. **Lokmân** da “Ben nere-de bulayım kara yılanı, kara koyunun sütünü. Kara yılan kara koyununu sütünü emsin, taş üstüne kussun, sen de onu yiyessin, iyi olasın” demiş. [238]

48. **Lokmân Hekim** bir gün bir hastası için ilâç yapmak üzere kırdaki çiçeklerle konuşurken, bir çiçek dile gelmiş: “Aradığın ilaç bendedir. O ilaç olarak falanca eczanededir” demiş. **Lokmân Hekim** bunu iştirir iştirmez hemen belirtilen eczaneye koşmuş. İçeri girer girmez raflara bakmış. İçinde çiçeğin söylediği ilaç olan kutu sallanmış. **Lokmân** sallanan kutuyu alarak, hastasını şifaya kavuşturmuş. [267]

49. **Lokmân Hekim**, tedavi için gelen hastaları muayene etmez, raflarda bulunan şişelerine bakar, hastanın derdine derman olan ilacın bulunduğu şişeler titreyerek kendini belli edermiş. [267]

50. Yaz günü tarlada kan-ter içinde çalışan köylüleri gören **Lokmân Hekim**, bunların hastalanıp kendisine başvuracaklarını düşünürken, köylülerin işe ara verip yoğurt yediklerini görünce, “Bunların neden hasta olmadıklarını anladım, yoğurt yiyerek hastalıklardan korunuyorlar” demiş. [239, 267]

51. Dünyadaki bütün bitkiler **Lokmân**’a “Falan derde çâreyim, ben şu illete iyi gelirim” diye konuşturlarmış. Bu yolla öğrendiği ilaç formüllerini defterine kaydetmiş. Eksik bir şey kalmasın diye okurken Azrail, Allah’ın irâdesine aykırı olduğu gerekçesiyle bir kânat vuruşuyla defteri yakmış. **Lokmân**’ın elinde yanık birkaç sayfa kalmış. Şimdi insanlığın elindeki tıp bilgisi diye ne varsa o birkaç sayfadan ibâretmiş. [120]

52. **Lokmân Hekim** bütün hastalıkların ve ölümün çaresini bulunca bunlardan bir kitap oluşturmuş. *Adana*’da *Misis* veya *Amasya*’da **Kunç** Köprüsü’nden geçerken Cebrail gelmiş. Kitabı vurarak ölümün çaresinin yazılı olduğu sayfayı suya düşürmüştü ve “Artık ölme çare bulamayacaksın” diyerek uzaklaşmış. Bu yüzden ırmağın suladığı arpa tarlaları, şifalı sayılır ve arpa suyu da şifa niyetine içilir-miş. [11, 156, 234, 244, 246]

53. **Lokmân Hekim** ab-ı hayatı ve hayatın sırrını bulmuş ve bunları bir kitaba kaydetmiş. Bir gün bir köprüden geçerken Cenabı Hak Cebrail’e, “Git bunun kitabını Fırat nehrine at”, de-

miş. Cebrail emri aldı ya, hemen **Lokmân**'ın yanına vararak köprüde “Ya Hakim, sen hekimsin. Cebrail şimdi nerededir? Sualine **Lokmân** hesaplamış ve düşünmüş, “Cebrail ya benim veya sen, derken Cebrail kolunun altındaki kitaba vurmuş. Fırata düşürmüş ve Hakkın emri yerini bulmuş. [263]

54. **Lokmân** her gün yaptığı tecrübeleri bir kitaba yazar, not edermiş. Bir çok araştırmalar sonunda ölümün de çaresini bulmuş ve sırlarını deniz kenarında bir kayanın üstüne oturup defterine kaydetmeye başlamış. Fakat eser tam biteceği zaman Allah tarafından bir rüzgâr çıkmış, defteri denize uçurmuş. İhtiyar **Lokmân** ancak birkaç yaprağı kurtarabilmiş. İşte bugünkü hekimlerin hekimliği de orada yazılı imiş. [133, 263]

55. **Lokmân Hekim** ölümsüzlüğe çareyi bulmuş. Bunu bir kağıda yazmış, ancak nehir kenarından geçerken suya düşürmüştü. Bu su arpa tarlalarını sulamış. Bunun için arpa suyu içmek sıhhi sayılmakta ve faydası görülmekteymiş. [263]

56. **Lokmân** ihtiyarlığında kitabını alıp bir kayığa binip, ölüme çare aramaya giderken yanı başında bir adam پیدا olur. **Lokmân**, “Bu yaşta tek başına nereye gidiyorsun?”. “Ölüme çare aramaya”. “Ölüme çare var mı?”. “Yok, yok! Ama aramak ta mı yok?”. “Bak hele şu kitabına ne kadar ömrün kaldı?” Yoksa sen Azrail misin?” der demez Azrail, bir kanat darbesiyle kayığı devirir, **Lokmân** boğulur, kitap suya düşer. Dalgalar kitabın ancak birkaç sayfasını sahil-i selâmete ulaştırabilir ki bütün hekimliğimiz de orada yazılı imiş. [135]

57. Bir gün **Lokmân Hekim** kırlarda dolaşırken bir bitki ona seslenmiş, “Ey **Lokmân**, bende ölümsüzlüğün sırrı var” deyince bitkinin yanına gitmiş, suyunu çıkarıp bir şişeye doldurmuş. Sonra “Ölümsüzlük sırrını elimde bulunduruyorum. Bunu ben mi içsem, yoksa başka birine mi içirsem? Acaba bir başkasına içirecek olsam, insanlığın hayrına bir iş yapmış olur muyum? Ben içecek olsam, dünya ve insanlık benden ne fenalık görebilir? Kendim kadar güvendiğimi biri var mı ki?” diye düşünürken ölümsüzlük sırrını bizzat kendisi içmeye karar vererek, şişeyi eline almış. Tam bu sırada, o zamana kadar görmediği bir kuş meydana çıkmış, şişeyi **Lokmân Hekim**in elinden kapıp bir ağaç üzerine konmuş. Ölümsüzlük sırrını içmek ve sonsuz hayata kavuşmak isteyen kuş, şişeyi gagasıyla kırmış, yudumlamak

isterken, boğazı delinmiş ağaçtan düşmüş, şişede kalan sıvı da dökülmüş. **Lokmân Hekim** kuşu yerden aldığı zaman, boğazının delinmiş olduğunu görmüş ve ölümsüzlük suyunun kaybolduğunu anlamış.

58. **Lokmân Hekim** ölüme çare bulmak için kitaplarını alarak dağlara çiçek toplamaya giderken, önüne çıkan köprü'nün üzerinden geçerken, Cenâb-ı Hak Cebrail, "**Lokmân Hekim** ölüme çare bulmak için köprü'nü üzerinden geçiyor. Hemen git elindeki bütün kitapları suya at" diye emreder. Cebrail hemen köprü üzerinde **Lokmân Hekim**'in önünü keserek, "Dur nereye gidiyorsun? "Ecel derdine derman buldum, şu karşı ki dağdan çiçeklerini toplamaya gidiyorum". "Öyleyse şu anda Cebrail nerede bulunuyor, bil bakalım?". **Lokmân Hekim** cevap verir, "Gökleri aradım, göklerde bulamadım. Yerleri aradım, yerlerde bulamadım. Yerle gök arasında su üzerinde kurulmuş bir köprü üzerinde bir insanlar konuşurken buldum. Öyle ise Cebrail sensin" demesi ile Cebrail hemen kolunu vurarak **Lokmân Hekim**'in bütün kitaplarını suya düşürmüştü. **Lokmân Hekim**'in elinde sadece birkaç yaprak kalmış. Başka bir rivayete göre; **Lokmân Hekim**in elinde bulunan ölümsüzlük formülünü, bir balık kaparak sulara karıştırmış. Ölümsüzlük suyunu gagasında getiren bir karga, ağzını açarak, arpa tarlasına düşürmüştü. Karganın boğazında kalan bir damla su yüzünden, ömrü uzun olmuş. [267]

59. Hükümdarın hastalanan kızına yapılan tedaviler fayda vermeyince, son çare olarak **Lokmân**'a baş vurmuşlarsa da o bir sonuç alamamış. Saraydan ayrılırken hükümdara, "Kızınız temiz havalı bir yerde yıllanmış üç şeyin bir araya gelmesiyle iyileşebilir" demiş. Bahar geldiğinde çaresiz kalan baba hasta kızını *Haruniye*'de ki Duldül Dağı'nın tepesine Tanrı'nın lûtfuna bırakılmasını kabul etmiş. Ertesi gün, dağda sürüsünü otlatan bir çoban kızı baygın bir halde görmüş, acıdığından orada bulduğu bir kaplumbağanın kabuğu içine yaşlı keçisinden sağdığı sütü koyarak uzaklaşmış. Bir yılın gelerek sütün bir kısmını içmiş, arta kalana da zehirini akıtıp kaybolmuş. Bir ara uyanan kız yanındaki sütü içmiş ve kısa zamanda iyileşmeye başlamış. Çoban, her sabah kızın uykuda olduğu sıralarda oradan sürüsüyle geçerken süt bırakıyormuş. Yaptığından pişman olan hükümdar dağdan kızını almaya gittiğinde kızının sapaşğlam bir halde görünce sevinçten ne yapacağını şaşırmış. Kız olayları anlattığı sırada çoban oradan geçiyormuş. Sütü kendisinin bıraktığını söyleyince hükümdar kızıyla onu evlendirmiş. **Lokmân Hekim**'e kızının iyileştiğini söyle-

diğinde **Lokmân**, “Temiz dağ havası, yüz yıllık kaplumbağanın kabuğu, yüz yaşındaki keçinin sütü ile şifalı yılanın zehirini ben nereden bulayım?” demiş. [11]

60. **Lokmân Hekim**’le Bergama’daki büyük doktor/gavur doktor (Galenos) hangisinin dünyanın en büyük hekimi olduğu konusunda iddialaşmışlar. **Lokmân** demiş ki, “İkimiz de birer zehir ve panzehir hazırlayalım. Herkes hasmının verdiği zehiri kendi panzehiri ile önlemeğe çalışsın” demiş. **Lokmân**, Büyük doktora “önce senin hazırladığın zehiri ben içeyim” demiş. Gavur doktor “Hazırlığı yok” deyince? “O halde önce ben hazırlayacağım zehri sana vereyim” demiş. Hemen havanda kırmızı bir maddeyi dövüp bir kese içine koyup bir dala asarak kırk gün beklemesini söylemiş. Her gün oradan geçen Gavur doktor kesedeki zehirin ne olduğunu düşünürmüş. Zehiri içeceğine birkaç gün kala korkusundan ölmüş. **Lokmân Hekim** keseyi boşalttığına kiremit tozu olduğu görülmüş. O zaman **Lokmân** demiş ki: “Dünyada en büyük öldürücü zehir vehimdir. Evhamın ölümden başka çaresi yoktur. [Mestan Yapıcı’dan derlenmiştir]

61. **Lokmân**’ın, daracık bir odası vardı. Bütün gece azap ve ıstıraplar içinde kıvranırdı. Öğle sıcağında da gider güneşe yatarı. Aptalın biri “bu iki ayak basımı kadar küçük olan bu oda sana nasıl kâfi geliyor diye sordu. O da ah çekerek ve ağlayarak: “bu ölecek bir insan için çok bile” diye cevap verdi. [67]

62. Bir gün **Lokmân Hekim**, *Oltu*’dan *Ardanuç*’a doğru giderken Dikmede iri yarı tunç gibi doksanlık bir ihtiyara rastlar. **Lokmân Hekim** memleketinizde doktor var mı? siz hep böyle dinç misiniz? diye sorar. İhtiyar cevap olarak: Biz yazın yaşı, kışın taşa oturmayız. Yazın dere suyu, kışın pınar suyu içmeyiz. Kızılıklık çorbası ile pancar aşı yer, sırt üstü yatarız” demiş. [139]

63. **Lokmân** günün birinde ölümsüzlüğün çaresini bulma sevdasının kapılmış. Dağları aşı aşı, kırları dolaşı dolaşı, diyar diyar gezerek yolu Diyarbakır’a düşmüş. Urum (Urfa) kapısından içeri girmiş, zerzevatçılar (sebzeciler) meydanına gelmiş. Orada, gözü yığın yığın duran patlıcanlara değince, “Hayret” demiş, “Bu patlıcanları yiyen halk, nasıl oluyor da hastalanmıyor?” Biraz daha yürümüş, dağlar gibi üst üste yığılı karpuzları görünce “Ha”, demiş, “Yemekten sonra bu karpuzlardan bol bol yiyorlar, sebebi bu” demiş. [39. 94]

64. **Lokmân Hekim** Allah'tan ölümün çaresini sormuş. O da söylemiş. Ama Allan demiş ki: Bu ilaçlarla insanları diriltirsin ama rızkı vereceksin, rızkı veren benim. Dirilttiklerinin karnını nasıl doyuracaksın? O da demiş ki: “Ben dirilteyim gerisi kolay.” **Lokmân Hekim** deniz kıyısına gitmiş. Boğulan adamları diriltmiş. Yanındaki adamlara demiş ki kazanlarla yemek yapın, bunların karının doyurayım” yemekler pişmiş. Dirilttiği kimselere yiyecek verecekken bir balık denizden başını uzatmış. **Lokmân**'dan yiyecek istemiş. O da yanındakilere bir kepçe çorba vermelerini söylemiş. Balığa çorba vermişler, biraz sonra balık tekrar başını uzatıp çorba isteyince yine vermişler, üç kazan yemek bitmiş balığın karnını doyuramamışlar, bunun üzerine **Lokmân Hekim** hatasını anlamış, “Aman Allah'ım, ben hata ettim. Rızık vermek sana mahsustur. [238]

65. **Lokmân**'ın oğlu hastalanmış, **Lokmân** çaresini bulamamış, oğlu ölmüş, hastalığını merak eden **Lokmân** oğlunun cesedini yararak, midesinden bir ur çıkartmış. Bunu oğlundan bir yadigar düşünerek cebinde taşımış, bir dere kenarında otururken, oradaki yarpuzlardan (Yabani nane) cebindeki urun eriyerek yok olduğunu görmüş ve nenenin şifalı etkisi o zamandan beri bilinmekteymiş (Doğu Türkistan'da). [238]

66. **Lokmân Hekim**'in babası da hekimdi. Ölmeden karısına bir defter vererek, “Doğacak çocuğumuz büyük bir hekim ve bilgin olacak. Bu defteri zamanı gelince ona verir” der. Bir süre sonra kadının bir oğlu olur ve adını **Lokmân** koyar. Okuma çağında bir türlü okuma-yazmayı sökemez. Evin geçimin sağlamak amacıyla odunculuk yapar. Bir gün yine odunlarını satmış, yorgun argın eve dönerken kırdı bir inleyen insan başlı, ak yılan gövdeli bir yaratık görür. Çok korkar. Yılan, “Ey insanoğlu, benden korkma. Ben yılanların padişahıyım, bana yardım edersen bir gün bunun karşılığını mutlak öderim” der. **Lokmân**, onu kucığına alır, tarif ettiği yerlerden geçerek bir mağara önüne götürür. Yılanın mırıldandığı bazı sözlerden sonra mağaranın kapısı açılır. Eşsiz güzellikte olan bu mağarayı bekleyen kara yılan **Şahmeran**'ı sarayına götürür. Kısa bir tedaviden sonra iyileşir. Kırk gün sonra **Lokmân** eve dönmek istediğini söyleyince **Şahmeran**, gördüklerini kimseye söylememesini tembihler ve “Ölümümün insan elinden olacağını biliyorum. Öldüğümü duyduğunda sana yapacaklarını anlatayım. Sakın unutma dediklerimi aynen yapacaksın” der. Neresinin hangi hastalığa iyi geleceğini, ilaçların nasıl hazırlanacağını-

nı bir bir anlatır. **Lokmân** eve döndükten sonra bambaşka bir insan olmuştur. Bütün zamanını okumaya, yazmaya ve öğrenmeye ayırmaktadır. Aradan uzun bir süre geçer. **Şahmeran** sarayındaki billur suda evreni izlerken, birden gözü Tarsus beyinin güzeller güzeli kızına takılır. Ona tutulur, yamadan içmeden kesilmiştir. Günün birinde de, kızın hamama gittiğini görür ve hemen hamama gider. Islak mermerler üzerinden kayıp düşer. Hamamcı ve kızın hizmetkârları **Şahmeran**'ı göbek taşında öldürürler. **Şahmeran**'ın öldürüldüğünü duyan **Lokmân** Tarsus'a gelir. Bu sırada Tarsus beyi çâresiz bir hastalığa yakalanmıştır. Vezirinin baktığı fala göre, Bey, **Şahmeran**'ın gözlerini ve ciğerini yerse iyileşecektir. Vezir, **Şahmeran**'ın olağanüstü gücünü bildiğinden, bey olmak amacıyla ilâcı kendisi hazırlamak ister. **Lokmân** da ilâç hazırlamak isteyince Bey bu işi ona verir. **Şahmeran**'ın dedikleri aynen yaparak, önce onu üçe bölerek kaynatır. Parçalar kaynarken, her biri, hangi hastalığa iyi geleceğini söylemektedir. Bu sırada, **Lokmân**'ın yanına gelen vezir hasta olduğunu söyleyerek, insanlara olağanüstü güçler veren parçanın suyunu ister. Hangi parçanın hangi hastalığa iye geleceği konusunda yanlış bilgiler verir. **Lokmân** kötü niyetini anlar ve kuyruk suyundan vererek onu öldürür. Gövdenin ikinci suyunu kendi içer. Hazırladığı ilâçla Bey'i iyileştirir. **Lokmân** saraydan ayrılıp, kırdan yürürken birden bitkiler dile gelerek hangi hastalığa şifa olduklarını söylemeye başlar. O da duyduklarını defterine kaydeder. Ünlü *Hikmetü'l-Lokmân* kitabı böyle meydana gelir. [9, 11, 47, 158, 196, 226]

67. Dağdan topladıkları odunları şehirde satan üç arkadaş, bir gün ormanda içi balla dolu ağzı taşla kapatılmış bir kuyu bulmuşlar. Balı bitirinceye kadar her gün bir miktar şehre getirip satmışlar. Sonunda, kuyunun dibindeki balı alması için aşağıya indirdikleri ineni diğer arkadaşları parayı üçe taksim etmemek için orada bırakmışlar. Dışarıya çıkamayan delikanlı yorgunluktan uyuya kalmış. Rüyasında anahtarla bir kapıyı açtığını görmüş. Uyandığında gerçekten de orada bir anahtar ve kapı varmış. Anahtarla kapıyı açmış. Yer altındaki bütün hayvanat orada imiş. Yılanların oğlanı öldüreceği sırada **Şahmeran** yılanları durdurmuş ve yanına almış. Yedi sene yer altında yaşayan çocuk, annesini özlediği için **Şahmeran**'dan izin istemiş. **Şahmeran**, "Oğlum, benim ölümüm senin elinden olacak, bu sebepten seni bırakamam" demişse de çocuğun yalvarmalarına dayanamayıp kabul etmiş ve bir yüzük vererek, "sıkıştığında bu deliğin ağzına gelerek yüzüğü yala" demiş. Bir süre sonra, çâresiz derde tutulan

devrin hükümdarına hekimler bir şey yapamamış. Sonunda bir hekim tedavi edebileceğini söylemiş ve herkesin soyunup sarayın önünden geçmesini istemiş. Bu isteği yerine getirilmişse de hekim aradığını bulamamış ve başka gelmeyen olup olmadığını sormuş. Yedi senedir evinden uzak kalmış birinin olduğu söylenince hemen onu bulup elbisesini çıkarttığına çocuğun yılanlarla yedi sene beraber olmaktan sırtının *yılan alası* görünce, “Sen padişahımızın derdine deva bulacaksın. Sana kırk gün müsaade” demiş. Otuz dokuz gün bir şey yapamayan delikanlı nihayet kuyunun başına gelip yüzüğü yalamış. **Şahmeran** peyda olmuş, “Demedim mi oğlum, ölümüm senin elinden olacak. Neyse, kader böyleymiş. Beni kesin, belimi kaynatıp suyunu padişaha içirin. Sakın kuyruğumu hiçbir şey yapmayın, o zehirlidir. Kafamı da kimseye verme, kaynatıp suyunu sen iç” demiş. Oğlan **Şahmeran**’ın dediklerini aynen yapmış, padişah iyileşmiş; oğlan da yılanın kafasını kaynatıp suyunu içtikten sonra herkesin bildiği meşhur hekim **Lokmân** olmuş. [42]

68. Lokmân Hikâyeti

İşitti ki **Lokmân**’ga devrân ara
 Sükûn irdi bir künc-i vîrân ara
 Bozugnı mekân elep andak ki genc
 Tapar irdi ısığ savug birle renc
 Yagın yâküneşdin ol ârâm-gâh
 Anıñ cismiga birmes irdi penâh
 Yaşı miñge yitkünçe irdi bu hâl
 Birev kıldı hayret yüzidin su’al
 Ki ey yaratup yir yüzün dânişñ
 Nidim yok cihân ayşı birle işñ
 Vatan eylemey turfa kâşânei
 Kılıpsın mekân künc-i vâ rânei

Lokmân’ın Cevabı

Bu kim çugd yañlıg beser eyledim
 Sagındım ki def’-i zarar eyledim
 Ki çün kılmadım meyl âlemga hiç
 Mini ol dagı salmagay gamga hiç
 Munıkör ki devrâdın iltür çağı
 Alur mindim uşbu bozugnı dagı

Çü âhır adem sarı koygum kadem
 Maña bardur artug bu vîrâne hem
 Cihândın niçe il herâsân irür
 Añın rencidîn muhmis âsân irür
 Hikmet, bir sâyil suâli **Lokmân**'dın...
 Hem andın birev sordı bu nev söz
 Ki ey rûşen itken bilig birle köz
 Çü asrıñda yok irdi andak kişi
 Ki sin çağlğ olgay anıñ dânişi
 Pes uşbu kadar dâniş-i bihisâb
 Digil kimdin oldı sanña iktisâb

Lokmân Hekim

Didi dâniş ehliga aylanmadım
 Biligni bilür ilden örgenmedim
 Cihân ilmi bu kim maña yâd irür
 Aña barça cehl ehli üstâd irür
 Ni kim kıldı câhil ki irdi yaman
 Tutup aksi taptım yamandın emân

 Cihân terkidür şâdlğ bâ'isi
 Harâbdür âbâdlğ bâ'isi [144]

69. Luqman Hekimge, Bunce İlminge Sebebcı kim, Deb Seval Berlişi ve Anın Cevabı

Hem endin birev sordı bu nev söz
 Ki ej revşen etkan bilig birle koz
 Cu esrinde joq erdi endañ kişi
 Ki sen caqıñ olqañ enin danişi
 Bes uşbu qeder danişi behsab
 Degil kimdin oldi sene iktisâb
 Dedi: daniş ehliñe ejlanmedim
 Bilinki bilur eldin organmedim
 Vihan ilmi bukim mene jad erur

Ene barce çehl ehli ustad erur
 Nekim qildi çahilki erdi jeman
 Tutub eksini tapqtim endin eman
 Cihan ehliñe cun şiar oldi çehl
 Erur barcenin eksini tutgan ehl [14]

70. **Lokmân Hekim** oğluna, “Ormanda veya ağaçlık altına yatıp uyuma, ekmeğini şekerle ye, büyüklerin sözlerini dinle”, demiş. Bir zaman sonra, oğlan uzun bir yolculuğa çıkmış. Yolda yaşlı bir zat ile tanışmış ve seyahati beraberce yapmaya karar vermişler. Ağaçları sık bir ormana geldiklerinde, yaşlı zat, çok yoruldukları için, “Oğlum şu ağacın altına yatarak biraz dinlenelim” demiş. O sırada oğlanın aklına babasının, “Ağaç altında yatıp uyuma” nasihati gelmiş. Dedeye dönerek, “Babam ağacın altında yatma derdi”, demiş. “Baban sadece bunu mu sana nasihat etti oğlum. Büyüklerinin sözlerini dinle, ekmeğini şekerle ye de demiştir, ben senin büyüğünüm, neden ağacın altında yatmıyorsun?” Bu söz karşısında delikanlı, ağacın altında yatmaya mecbur olmuş. Biraz sonra ağaçtan inen bir yılan uyumuş oğlanı tam ısıracakken, dede ile atılarak yılanı öldürmüş. Oğlan uyandığında yanında ölü yılanı görünce, “Gördün mü dede, babam ağaç altında yatma demişti. Ben daha ağaç altında yatmam” demiş. Yolculuktan geri döndükten sora başından geçenleri babasına anlatmış. Babasının diğer nasihati olan “Ekmeğini şekerle ye” sözünden bir şey anlamamış ki, babasına sormuş, “Her zaman şekerini nereden bulayım da ekmele yiyeyim baba?”. **Lokmân Hekim** gülerek, “Oğlum ben sana şekerle ekmele ye demiyorum. Yemek yiyeceğin zaman iyice karnın acıksın. Acıktığın zaman sadece ekmele yesen bile, sana şeker gibi gelir. Karnının doyduğunu da hissedince, hemen sofradan kalk. Karnını tam doyurma”, demiş. [267]

71. Bir gün **Lokmân Hekim** oğluna bir çuval buğdayı teslim ederek değirmene götürmesini ve yolda çuval düşerse oradan geçen adamlara seslenerek **Lokmân Hekim**’in oğlu olduğunu, yardım etmelerini söylemesini tembihlemiş. Bir süre gittikten sonra hakikaten çuval eşiğin sırtından düşmüş. Çocuk oradan geçen bir adama seslenmiş, “Amca ben **Lokmân Hekim**’in oğluyum, yardım edin de şu çuvalı eşiğe yükleyelim”. Adam, “Ben **Lokmân Hekim**, mekim tanımam, yazın dere suyu, kışın göze suyu içmem. Senin çocuk hatırın için yardım ederim, demiş ve yere düşen çuvalı

eşegin sırtına yüklenmesine yardımcı olmuş. Oğlan değirmenden dönünce, babası sormuş, “Yolculuk nasıl geçti?”. “Çuval eşegin üzerinden yere düştü. Oradan geçen bir adama bana yardım etmesini söyledim. Adam, ben **Lokmân Hekim**, mekim tanımam, yazın dere suyu, kışın göze suyu içmem dedi”. **Lokmân Hekim** gülümseyerek, “Oğlum ben **Lokmân Hekim**’im ama, o adam benden daha **Lokmân Hekim** imiş”. [267]

72. **Lokmân**, ömründe karısı ile bir defa cinsi ilişkide bulunmuş ve bir çocuğu olmuş. Kocasının bu durumuna tahammül edemeyen karısı, bir gün oğlunu yanına çağırarak, “Git babanın yanına de ki, bana bir kardeş yap ne olur babacığım”. Çocuk babasının yanına giderek annesinin söylediğini aynen söyler. İsteğin karısından geldiğini anlayan **Lokmân Hekim**, oğluna, “Oğul, sana kardeş lâzımsa, bana da can lâzım”. [267]

73. Adamın biri nefes darlığına tutulmuş. **Lokmân Hekim**’e koşmuş: “Göğsüm tutuluyor, ne yapayım?” demiş. **Lokmân** da, “Arpayı kaynatarak suyunu iç”. **Lokmân**’ın tavsiyelerini uygulayan hastanın hemen göğsü açılmış. [267]

74. İhtiyar bir kadının tek oğlunun gözleri kör olmuş. Gözlerinin açılması için **Lokmân Hekim**’e gitmelerini isteyen çocuk, “Gözlerimin kör olduğunu **Lokmân Hekim**’e aktardığında, onun ilk söylediğini aklında tutmasını istemiş. Oğlunun isteği üzerine ihtiyar anne **Lokmân Hekime** giderek, durumu anlatmış. **Lokmân Hekim**, “Ah o elleri olmasaydı” demiş. Eve dönen ihtiyar kadın, **Lokmân Hekim**’in söylediği ilk sözü oğluna aktarınca çocuk annesine ellerini sıkıca bağlamasını söylemiş. Bir hafta sonra çocuğun gözleri açılmış ve gözünün yaraları iyi olmuş. [267]

75. Bir gün adamın biri **Lokmân**’a, “Senin oğlun neden altına işiyor? Madem sen büyük bir hekimsin, neden bunun önüne geçemiyorsun?” demiş. **Lokmân Hekim**, “Ben oğluma ata binme dediğim ve defalarca ikaz ettiğim halde yine binmeye devam etti. Başa çıkamayacağımı anlayınca, sidiğin nerede gelirse orada atından in ve ihtiyacını gider dedim. Yine sözümü dinlemedi, at üzerinde iken sidiği geldiğinde inat edip işemiyor ve sidik damarları düğümleniyor. Yatağa yattığı zaman altına ısıyor. [267]

76. **Lokmân Hekim** bir gün hastalanmış. Ailesine kendisini pamuklara sarmalarını söylemiş, bunun üzerine bütün vücudunu

pamuklara sarmışlar. Yüz sene pamuklar içersinde kalmış. Sonra Allah'ın emri ile Cebrail, **Lokmân Hekim**'e can vermiş. Bir daha hiç hastalanmadan yıllarca yaşamış. [267]

77. **Lokmân Hekim** bir gün bağ sulamaya gitmiş. Karşısına bir adam çıkarak, su vermemek istemiş. **Lokmân Hekim**'e ileri-geri kötü sözler söylemesi üzerine, "Allah senin belânı versin" diye beddua etmiş. Hastalanıp, yataklarına düşen adam uzun zaman tedavi edilememiş. Nihayet **Lokmân Hekim**'e götürmüşler. Hastayı tanıyan **Lokmân**, "Seni affettim, Allah şifanı versin" demiş. Aradan birkaç gün geçtikten sonra hasta iyileşerek ayağa kalkmış ve bir daha başkalarının kötülük yapmamaya yemin ederek, **Lokmân Hekim**den özür dilemiş. [267]

78. **Lokmân Hekim** arkadaşlarıyla birlikte bir gün bir hamamın önünden geçiyorlarmış. Hamamdan gebe bir kadın çıkmış. **Lokmân** yanında bulunan arkadaşlarına, "Yarım saat sonra bu kadın ölecek" demiş. Arkadaşları şaşırılmışlar. Gerçekten yarım saat sonra gebe kadın ölecek, cenazesini kaldırmak için tellallar bağır-maya başlamışlar. **Lokmân Hekim** ile arkadaşları kadının evine gitmişler. **Lokmân**, hastanın karnına çuvaldızı batırır ve biraz sonra kadın canlanır, ayağa kalkar. **Lokmân Hekim**, kadının ölmediğini söyleyerek, "Hamile hamamda çok fazla kaldığından, çocuğu içeride bunalmış. Bu yüzden anasının ciğerine el atmış. Nefesi kesilen da kadın bayılmış. Çuvaldızı kadının boşluğundan çocuğun eline soktum. Eli acıyan çocuk elini anasının ciğerinden çektiğinden anne rahatlayarak kendine geldi" demiş. Gebe kadının hamamda fazla kalması doğru değildir. [267]

79. Devrin padişahın güzel bir kızı varmış. Kızını hiç dışarı çıkarmazmış. Kız günlerini pencere önünde yoldan geçenleri seyrederek geçirirmiş. Bir gün yoldan geçen bir delikanlıya aşık olmuş, günden güne erimeye başlamış. Kızının bu hale gelmesi padişahı çok üzmüş, **Lokmân Hekim**'i getirterek, kızın derdine bir çare istemiş. Muayenede **Lokmân**, kızın sevdalandığı için bu hale düştüğünü tespit etmiş. Bir kuzu kestirip güzelce kızarttırdıktan sonra sofraya koymuş. Bu sırada kız, "Ben Dal Yusuf'a yandım, sen niye böyle yandın ay kuzu" der. Böylece kızın, Dal Yusuf adlı birine aşık olduğunu anlar. Padişaha bu durum aktarılnca, kızın sevgilisinin yanına gitmesine izin verir. İki gün sonra Dal Yusuf'un babası, oğluna haber yollayarak, oğlunu kendi seçtiği bir kız

ile evlendireceğini bildirince delikanlı ülkesine gitmeye mecbur olur. Kız sevdiğinin yerini tespit eder. Ve gerdek gecesi, oğlanın evinin bahçesindeki servi ağacına saçlarından kendini asar. Sevgilisinin aşkına dayanamayan Dal Yusuf da sevgilisinden habersiz kendisini başka bir ağaca asar. İki sevgili sabaha kadar ağaçlar üzerinde ölümle pençeleşirler. Sabah, onların durumunu görenler padişaha haber verirler. Ağaçlardan indirilen sevgililer **Lokmân Hekim**'e götürerek tedavi ettirilir. Aileler yaptıklarına pişman olurlar ve bu iki genci evlendirirler. [267]

80. **Lokmân**'ın babası ölümünden sonra yapılmasını istediği bazı şeyleri oğluna vasiyet eder. Babasının ölümünden sonra **Lokmân Hekim** kırlarda babasının istediği çiçekleri toplayarak bir terkip hazırlayarak babasının vücuduna döker. **Lokmân Hekim** döktükçe, mezarın içerisinden “Dök!, dök!” diye bir ses işitilmiş. Bu ameliyatın yapılmasından birkaç hafta sonra **Lokmân Hekim**in babası dirilmiş. [267]

81. **Lokmân** ölürken talebesine vasiyet etmiş: “Ben ölünce vücudumu iyice ufak parçalara ayır ve bir kavanoza doldur, üzerime şu sudan dök ve bir gübrelige göm. Dokuz ay sonra çıkarırsınız”. Ölünce, talebesi vasiyetini yerine getirmiş. **Lokmân**'ın karısı da çok sabırsızmış. Her gün gübrelığın etrafında dolaşır, talebesine daha kaç gün var diye sorarmış. Aradan yedi sekiz ay geçmiş, bir gün sabrı tükenen kadın fırsatını bulup kavanozu gübreden çıkarılmış. **Lokmân**'ın uzvu teşekkül etmiş vaziyetteymiş. Kadın kavanozun ağzını açınca **Lokmân**'ın şu sözleri işitilmiş: “Biraz daha! Biraz daha!”. [133]

82. **Lokmân**'ın oğlu bir gün at üzerinde çarşıdan geçerken çiş gelmiş. Kalabalık yanında attan inerek bir kenara idrarını boşaltmış. Bu durumu görenler **Lokmân Hekim**'e giderek, oğlunun densizliğinden dert yanmışlar. **Lokmân Hekim** gülerek, “Ben oğlumun yerinde olsam atan inmeden işerdim” demiş [267]

83. **Lokmân**'a “Bu kadar uzun süren hayatında dünyayı nasıl gördün? Diye sorduklarında, “Dünyayı iki kapalı han olarak gördüm. Birisinden girdim, birisinden çıktım” demiş. [267]

84. **Lokmân Hekim** etrafında bulunan kimselere dört öğütte bulunmuş, “bunlardan ikisini unutacak, ikisini de unutmayacaksınız. Unutmayacaklarından biri Allah'ın var olduğu, diğeri ise

ölümün varlığıdır. Unutacaklarınız ise, başkaları tarafından sana yapılan kötülükler ve başkalarına yaptığınız iyiliklerdir. [267]

85. Bir adam çok ağır hasta imiş. Bütün hekimlere bakıldığı halde, tedavi olamamış. Sonunda **Lokmân Hekim**'e gelmiş. **Lokmân**, ameliyatla hastanın karnından bir kurt çıkarmış. Hekimlerin daha önce hastaya verdikleri bütün ilaçları kurda yedirmiş ve kurt iyice büyümüş. Daha sonra kurdun üzerine limon sıkmaya başlamış. Limon sıkılan kurt erimiş. “Şimdiye kadar çektiğin bütün çileleri boşuna çekmişsin. Hekimlere verdiğin paralar ve aldığın ilaçlar boşuna gitmiş. Devamlı olarak limon yese idin, hemen iyi olurdu” demiş [267]

86. **Lokmân Hekim** zamanında büyük bir kuraklık olmuş. Ekinler kurumuş, dağlar çıplak kalmış, sular kesilmiş, toprak susuzluktan çatlamış. Bütün hayvanlar kuraklık yüzünden çeşitli hastalıklara tutularak ölmüşler. Halktan da ölenler olmuş. Halk yağmur yağması için günlerce beklemiş. Nihayet **Lokmân Hekim**'e gitmeye karar vermişler. **Lokmân Hekim**, gelenlerden bir miktar zeytinyağı istemiş. Zeytinyağlarını fıcılara dolduran **Lokmân Hekim** bir meydana oturarak “Yağ, yağ” diye bağırarak halka dağıtmış. O, “Yağ” dedikçe, yağmur yağmaya başlamış. Zamanla yağmur sel halini almış. Yağmur isterken sellere kapılan halk, bu sefer de yağmurun durması için **Lokmân Hekim**'e “durdur şu mübareği” demiş. Bu sefer de torbasının içini fındık ve fıstıkla doldurup, sokakta oynayan çocuklara “Yağma, yağma, yağma!” diye bağırarak dağıtmaya başlamış. Biraz sonra yağmur kesilmiş. [267]

87. Öleceğine yakın **Lokmân Hekim** kızını yanına çağırarak, “Kızım, ben öldüğümde, vücudumun ağırlığının üç misli sarımsak alarak iyice ezin. Etimi kemiğimden ayırarak, oynak yerlerime ezdiğiniz sarımsağı iyice doldurun. Bütün vücudumu da sarımsak ezmesi ile kapatın. Öldüğümü kimseye sakın söylemeyin. Allah'ın izni ile yirmi dört saat sonra dirileceğim, der ve ölür. Vasiyeti üzerine kızı, babasının dediklerini aynen yapar. Biraz sonra kapı vurularak Cebrail insan kılığında içeriye girer, **Lokmân Hekim**'in nerede olduğunu sorar. Kızı babasının evde olmadığını söyler. Cebrail, kızı doğru söylemesi için çok sıkıştırır. Sonunda kız, babasının öldüğünü itiraf eder. O anda Cebrail ortadan kaybolur. Bir gün sonra dirileceğini söyleyen **Lokmân**'ın dediği çık-

mamış. Eğer kızı, babasının öldüğünü Cebrail'e söylemeseymiş, dediği saatte dirilecekmış. [267]

88. **Lokmân Hekim** zamanında, bir suçluyu yer altı hapsine mahkûm ederler. Durumuna dayanamayan mahkûma **Lokmân Hekim**'i götürürler. **Lokmân Hekim** hükümlünün bulunduğu zindana gider. Ölüm halinde bulunan mahkûmun önüne her gün bir tane haşlanmış koyun kellesi asılmasını söyler. Bir ay sonra **Lokmân Hekim** tekrar hükümlünün bulunduğu kuyu önüne gelerek hastanın durumunu gözden geçirir. Kuyuya bu anda bir ip sarkıtılır. Hükümlünün bu ipten tutunarak dışarı çıkması söylenir. İpten tutmaya çalışan mahkûmun gücünün olmadığı görülür. **Lokmân Hekim**, fazla miktarda pamuk getirmelerini söyler. Hemen pamuk getirilir. Hükümlünün sağına ve soluna pamuk doldurulur. Bu işlem devamlı tekrarlanarak mahkûm kuyudan çıkarılır. Pişirilmiş koyun kellesi kırk gün daha hükümlünün önüne asılır. Kırk gün sonra hükümlü ayağa kalkar. Bundan sonra, koyun kellelerinin bir çok derde deva olduğu söylenir. [267]

89. **Lokmân Hekim**'e hastalar geldiğinde, raflardaki ilaç dolu şişelerden hangisi hastaya iyi gelecekse sallanmaya başlanmış. Bir gün, hastayı muayene sırasında, içinde zehir bulunan şişe sallanmış. Zehir şişesinin sallandığını gören **Lokmân Hekim**, hastayı tedavi edemeyeceğini belirterek evine yollamış. Her muayene aynı şeyler olunca, "Bu hastanın çaresi budur" diyerek zehri hastaya verir. Hasta tamamiyle iyi olur. O zaman **Lokmân Hekim**, "Zehir de bir ilaçtır" demiş. [267]

90. **Lokmân Hekim** öldükten sonra, oğlu babasının bu nasihatlerini dinlemek ister. Bir zaptiyeyi dost edinen oğlu, cemiyetin nefret ettiği alçak bir adamdan bir miktar borç para alır. Bir kuzu-yu parçalayıp kızarttıktan sonra bir çuvala bırakır, evine getirerek bir adam öldürdüğünü karısına söyler ve beraberce cesedi gömerler. Bir süre sonra oğlu karısını döver. Hiddete gelen karısı kocasının bir adam öldürerek evlerine gömdüğünü ihbar eder. Dost zaptiye çocuğu kadıya götürürken, alacaklısı yolunu keserek parasını ister, mahkeme idama mahkûm eder. Babasının nasihatlerinin doğruluğunu gören **Lokmân**, son isteği olarak evinde gömülü cesedin çıkarılmasını talep eder. İsteği kabul edilerek evine gidilir. Bir torba içerisinde ceset yerinde, kızartılmış kuzu çıktığını gören ilgililer çocuktan özür dilerler. Babasının nasihatlerinin doğrulu-

ğunu gördüğünden bir daha insanlara güvenmez, inanmaz olur. [267]

91. Bir iftira yüzünden, devrin padişahı **Lokmân Hekim** ile oğlunu zindana atar. Bir torba badem çekirdeği veya bir torba fındıkla yüz sene zindanda günlerini geçirir. **Lokmân Hekim** vasiyetlerini geyik derisi üzerine yazarak, zindanın bir duvarına asar. Bu vasiyetler arasında yüz sene sonra kendisini ilk önce badem yağı ile yıkamalarını, pişmiş koyun kellesi koklatılmasını ve on yedi yaşlarında üç kız ile sarılmasını ister. **Lokmân Hekim** zindan içerisinde sığabileceği kadar oyuk açarak buraya yerleşir ve badem tanelerin yiyerek günlerini geçirir. Bu çileye oğlu dayanamayarak birkaç sene sonra ölür. Aradan yıllar geçer. Devirler değişir. Padişahların biri gelir, biri gider. **Lokmân Hekim** zindanda unutulur. Zamanın birinde devrin padişahının boğazında bir ur çıkar. Baş vurmadıkları hekim ve ilaç kalmaz bu illetin ortadan kalkması için. Padişah bu hastalığı her geçen gün biraz daha fazlaşır. Ülkenin bütün tabipleri bu illete çare bulamazlar. Saray kişilerinden birkaçı “Ah **Lokmân Hekim**, şimdi senin yerindi. Sen olsaydın padişahımızın bu illeti iyi olurdu.” diye söylenirler. **Lokmân Hekimin** zindanda olduğu öğrenilince, hemen zindana koşulur, **Lokmân Hekimin** sağ, fakat kalbi yavaş yavaş attığı görülür. Vasiyetindeki işlemler yapıldığında **Lokmân Hekim** canlanarak padişahın huzuruna çıkarılır. Padişahın boğazındaki illeti gören **Lokmân Hekim**, tedavisinin, “Padişahın on beş yaşındaki oğlunu kesilerek kanından boğazındaki bu illete sürerseniz hemen iyi olur.” der. **Lokmân Hekimin** bu teklifine ilk önce üzülen padişah, canının sağlığı ve ülkesinin selâmeti için oğlunun kesilmesine razı olur. Saray ortasında ayrı bir yer hazırlanarak, Padişahın oğlu kesilmek üzere getirilir. **Lokmân Hekim** padişahın genç oğlunun yanına sokularak, kendisini kesmeyeceğini, korkmamasını ve bıçağın arkasına boy-nuna sürdüğü zaman gücü yettiği kadar bağırmasını gizlice söyler. Feryat ve fıganlar sarayın duvarlarından yankı yapmaya başlar. O anda oğlunun kesildiğini zanneden padişahın boğazında şiddetli bir acıma feryadı yükselir. Feryadın arkasından, yıllardan beri çekilen ve bir türlü çaresi bulunamayan illetin dışarı çıktığı görülür. “Derdim boğazımdan dışarı çıktı, oğlumu kesmeyin” diye bağırır. **Lokmân Hekim** ile padişahın oğlunun karşılıklı olarak oturdukları görülür. Bu sahneyi bilerek hazırladığını ileri süren **Lokmân Hekim**, “Padişah bu şekil feryat etmeseydi, boğazında bulunan ur

dışarı çıkmazdı” der. **Lokmân Hekim** padişah tarafından mükafatlandırılır. Uzun yıllar padişahın yanında kalır. Hastalarını şifaya kavuşturur. [267]

92. **Lokmân Hekim** ailesine bir sandık bırakarak, “Ben öldükten sora bu sandığı açmadan satın” demiş. **Lokmân**’ın ölümünden sonra sandığı satın alan kişi kapağını açtığı anda, içinde bir kemik üzerinde yazılı şu ibareyi bulmuş: Ayağını sıcak tut başını serin, kendine bir iş bul düşünme derin [252, 263, 267]

93. **Lokmân Hekim**’e kör ve sağır biri **Lokmân Hekim**’e çırak olur. Aradan günler, aylar ve yıllar geçer. Bir gün **Lokmân Hekim** ameliyat yaparken, çırağı hocasının kusurunu görerek nasıl yapılması gerektiğini anlatır. Daha sonra evine giderek bir çanak süte kör gözleri ile bakar. O anda çanaktaki sütün bir küçük derya olduğunu ve daha büyük deryaları aramasının şart olduğunu gaip-ten gelen ses fısıldar. Çırak, memleketinden ayrılarak başka ülkelerde tecrübesini artırır. Nihayet memleketine dönerek, hocası olan **Lokmân Hekim**le imtihan olmak ister. **Lokmân Hekim** çeşitli otlardan zehir yaparak, çırağına içirir. Çırak ta daha önceden hazırladığı panzehirle zehirin etkisini giderir. Böylece birbirlerinin büyük hekim olduklarını etraflarına daha ispat ederler. Çırak, geçmişte yaptığı densizlikten dolayı, **Lokmân Hekim**den af diler. **Lokmân Hekim** gururlanan çırağının bu hareketini affeder. [267]

94. Süleyman peygamber **Lokmân**’dan hikmet dersleri alırken merak ettiğiinden, “Uzun yaşamanın sırları nedir?” diye sormuş. **Lokmân** da “Uzun yaşamanın beş şartı vardı: Az taam, az kelâm, az intikam ve çok sabırdır. Hz. Adem, Nuh ve diğer peygamberler bin yaşın üstünde yaşadılar. Bu kadar çok yaşamak arzu ettiler, ölüm korkusu akıllarına bile gelmedi. Ben bile bugün bin yaşın üstündeyim. Az yemek yerim, hiçbir zaman tıka basa karnımı doldurmam, gözüm sofrada kalkarım. Vücudumun hücrelerini yemekle zehirlemem. Dişlerimle mezarımı kazmam. Az konuşur öz konuşurum. Boş yere nefes tüketmem. Az selâmdan murat nefse hâkim olmaktır. Karıma bile ancak yılda bir selâm verir, ona bir evlât bağışlarım. Boş yere selâm vermem. İntikama gelince: Bana kötülük edenlere kin beslemem, tanrı onların cezasını verir, intikam ateşi beni hiçbir zaman yakmamıştır. Sabir etmeğe gelince, herhalde benden sabırlı bir kimse yoktur. Baban Davut her gün örsün başında demir döver zincir yapardı, ben altı ay onu seyrettim, ne yapıyorsun diye sormadım. Bir gün

gördüm ki o zincirlerden kendine bir zırh yapmış ve onunla harp meydanına indi. O vakit ne yaptığını anladım. Uzun yaşamanın sırlarını **Lokmân**'dan öğrenen Süleyman Peygamber bu sayede yüz beş yaşına kadar yaşadı, kocamadi, bunamadi. Ölüm korkusu içine düştüğü zaman bir mağaraya çekildi ve orada öldü. [136]

95. Diyâr-ı Rûm'da, içinde **Lokmân**'ın da bulunduğu bir kervan soyulur. Kervandakiler, **Lokmân**'a "Soygunculara biraz nasihat etsen belki mallarımızın bir kısmını geri verirler" demişler. O da cevâben, "Mallardan ziyâde bunlara israf edilecek nasihate yazık" demiş. [93. 263. 267]

96. **Lokmân Hekim** her uzvun bir huyu olduğunu pek iyi bilirmiş. **Lokmân Hekim** ameliyat yaparak hastasının karnındaki derdini keser ve o esnada dışarı çıkan bağırsaklara, "Haydi içeri girin" der. Onlar da **Lokmân**'ın sözüne, "Peki" diyerek sükûnetle girerle. **Lokmân** yarayı diker ve hastasını da ayağa kaldırır. Bu ameliyatı öğrenen talebesinden bir muavini, hocasını **Lokmân Hekim**'in bulunmadığı bir sırada yine böyle bir hastasının karnını açar, derdini çıkarır. O sırada dışarı çıkan bağırsaklara: "İçeri giriniz" der. Bir türlü girmezler, tıpkı ustası **Lokmân Hekim**'in söylediği gibi söyler, lâkin onun sözünü dinlemezler. Barsaklar da dışarıda dururken hocası **Lokmân Hekim** gelir. Muavini böyle şaşalamış görünce ne yaptığını sorar. O da: "Tıpkı sizin gibi açtım. Açtım, hastanın karnındaki derdi çıkardım. Dışarı çıkan barsaklara tıpkı sizin dediğiniz gibi içeri giriniz dedim. Girmediler. Tekrarladım, lakin o taraflı olmadılar. Ben sokayım dedim, dinlemediler." cevabını verir. **Lokmân** barsaklara sert bir dil ile "Haydi bakayım, çabuk içeri girin" deyince barsaklar bu emri dinleyerek içeri girerler. Yardımcısı, bunu görünce şaşırır. Sonra **Lokmân Hekim**, "Geçen gün benim ameliyat ettiğim hastanın barsakları söz dinleyen takımdandı. Bu seninkiler söz dinlemeyecek kadar aksi, onu iyi anladığımdan benimkiler tatlı dil ile dediğimi yaptılar, bu da ancak sert bir dil ile mutavaat gösterdi. Tedavi ettiğin her bir uzvun böyle bir huyu vardır. Onu da anlamak lazımdır." der. [263]

97. **Lokmân Hekim** ölüme karşı üç su bulur. Baş, orta, son. Kendi vücuduna göre kalıp yaptırır ve çırağına beni kesip parçalayacaksın, kalıba dökceksin. Bu suları sıra ile kullanarak beni tecessüm ettireceksin diyor. Çırağı da bunu yapıyor. Eti döküyor, kalıba koyuyor. Fakat üçüncü su dökülüp gidiyor. Allah bu

suyun kullanılmaması için şişesini düşürterek kırdırıyor. İşte bu su arpa tarlasına aktığından arpa suyunu şifalı sayarlar. **Lokmân Hekime** otlar ben filan hastalığa yararım diye söylerlermiş. Sütlege-nin sıtmayı kestiğini bulmuş. [245]

98. **Lokmân Hakîm**'in zamanında puta tapan bir padişah hüküm sürmede. Bunun Sâdık ve Sâduk adlı iki veziri var. İkiisi de inanmış kişi. Padişah, bunların inancını duyunca onlardan kurtulmak için, ikisini de **Lokmân**'a gönderiyor. Bir müşkülüm var, gidin, sorun; cevabını getirin diyor. Bunlar **Lokmân**'a gidip padişahın sorusunu arz ediyorlar. Cevabını Padişaha bildirmek üzere döndükleri zaman Padişahın emriyle bunları sınırdan içeriye sokmuyorlar. Onlar da dönüp **Lokmân**'a gidiyorlar. **Lokmân**, onlara yıldız bilgisini, rüya yormayı, hastalara ilaç yapmayı vs. öğretiyor. Gidin diyor, meydana bir sayvan (gölge yapan şey) kurun, kitaplarınızı koyun, halka ilaç satın, rüyalarını yorun, yıldızlara bakın, buna karşılık da para alıp hayatınızı idâme ettirin." [213]

99. **Lokmân** her gün yaptığı tecrübeleri bir kitaba yazar, not edermiş. Bir çok araştırmalar sonunda ölümün de çaresini bulmuş ve sırlarını deniz kenarında bir kayanın üstüne oturup defterine kaydetmeğe başlamıştır. Fakat eser tüm biteceği zaman Allah tarafından bir rüzgar çıkmış, defteri denize uçurmuş, ihtiyar **Lokmân** ancak birkaç yaprağını kurtarabilmiş.

100. **Lokmân Hekimlikte** o kadar ilerlemiş ki hastasını görmeden kapıdan uzattığı bir iple muayene etmeğe başlamış. Gelen hasta ipi koluna bağlar **Lokmân** da içeride telin hareketine göre teşhisini kor ve ilacını gönderirmiş. Halk vaziyetten şüphe etmeğe başlamış ve **Lokmân**'ı imtihana karar vermişler. Bir gün hasta yerine aç bir kedinin ayağını tele bağlamışlar. **Lokmân** içeriden bağırır. "Buna sıçan eti yedirin!". [133. 263. 267]

101. **Lokmân**'ın hocası bir gün mühim bir ameliyat yapmak üzere bir hamamı hazırlatmış, hastası ile beraber içeri girmiş fakat **Lokmân**'ı içeri almamış. Merakını yenemeyen **Lokmân** da hamamın kubbesinden ameliyatı seyretmeğe karar vermiş. Hocası hastanın kafatasını açmış, beyin zarları arasındaki bir böceği oynatır durur ve hastayı rahatsız eder bir şekilde görmüş. Hoca, böceğin çengelli ayaklarıyla zara sıkıca tutunduğunu görünce böceği almakta tereddüde düşmüş. Kafatasını kapatmak üzereyken, **Lok-**

mân yukarıdan bağırması: “Ateş ister! Ateş göster!”. Hocası denile-ni yapınca, ateşten korkan böcek kaçmış. Hasta da kurtulmuş. [133]

102. Hz. Süleyman, **Lokmân**’dan hikmet dersleri alırken me-rak edip sordu:

- Uzun yaşamanın sırları nedir?
- Uzun yaşamanın beş şartı vardır: Az taam, az kelâm, az selâm ve çok sabır.
- Bunlar nasıl olur?
- Hz. Adem, Hz. Nuh ve diğer peygamberler bin yaşın üs-tünde yaşadılar. Bu kadar çok yaşamak arzu ettiler. Ölüm korkusu akıllara gelmedi. Ben bile bugün bin yaşın üstündeyim. Az yemek yerim. Hiçbir zaman tıka basa karnımı doldurmam, gözüm sofradan kalkarım. Vücudumun hücrelerini yemekle zehirlemem. Dışlerimle mezarımı kazmam Az konuşur öz konuşurum. Boş yere nefes tüket-mem. Az selâmdan murat nefse hâkim olmaktır. Karıma bile ancak yılda bir selâm verir, ona bir evlât bağışlarım. Boş yere selâm ver-mem. İntikama gelince: Bana kötülük edenlere kin beslemem, Allah onların cezasını verir, intikam ateşi beni hiçbir zaman yakmamıştır. Sabır etmeğe gelince, benden sabırlı kimse yoktur. Baban **David** her gün örsün başında demir döver zincir yapardı, altı ay onu seyrettim, ne yapıyorsun diye sormadım. Bir gün gördüm ki o zincirlerden kendine bir zırh yapmış ve onunla harp meydanına indi. O vakit ne yaptığını anladım. Benim bütün tecrübelerim sabır ile elde edilmiştir. Bir hik-met söyleyebilmek için bazan bir yılda binlerce tecrübe yaparım.

Uzun yaşamanın sırlarını **Lokmân**’dan öğrenen Süleyman Peygamber, bu sayede yüz beş yaşına kadar yaşadı, kocamadı, buna-madı. Ölüm korkusu içine düştüğünde bir mağaraya çekildi ve orada öldü. [134]

103. **Bâbil**’de bir şehir vardı, (**Lokmân**) gördü kim anun halkı kırk yıldan öte yaşamazlar, yigirmi beş yaşında sakalları ağarur pîr olurlar. Pes **Lokmân** ol kavimden anı sordı eyitti: “Bu şehir deniz kenarındadır, şimâli ve cenûbi tutgundur. Havâsı kem olur andandır” didi. Pes **Lokmân** ol şehre girdüğüne gamgîn olup, bir gice anda turub irtesi çıkup gitti, Hint vilâyetine sefer eyledi. Anda bir şehir vardı kim halkı dört beş yüz yıl yaşarlar. Pes server eyidür: “Yâ melik! Kaçan **Lokmân** ol şehri gördi hükemâsından sordı, eyittiler: “Havâsı hübtür, suları lâtiftür ve nüfûz-i havâ her taraftan olur, hareket ider kavmi sıhhattedir ve emrâz bunda az

olur” didiler. Andan **Lokmân** şâd oldu, kırk gün anda turdı, daim dir idi kim, “ol kem havâlu şehrin zarârın ol eyu havâlu şehirde savdum. Şimden girü kem havâlu yirlerde turmayam” diyü halka vasiyyet eylemiştir kendülere taksîrlik itmeyeler. Anun gibi yirlerden kaçup karâr eylemeyeler ve ben dahı hisârı yıkturduğum, ol hekim-i hâzıkun kavliyledür” didi [Saltuknâme] [71]

104. **Hz. Süleyman** bir gün **Lokmân** olmak sevdasına düşmüş. Adamları ona çölün ortasında bir kale tarif etmişler, orada ancak hekimlik sırrını öğrenirsin demişler. O da kalkmış kaleye gitmiş, fakat içerde hiç kimseyi bulamamış. Nihayet bir siyah yılan rast gelmiş ve sormuş, “**Lokmân** olmanın sırrı nedir?” Yılan da, “Şu taşı kaldır görürsün”, demiş. Süleyman taşı kaldırmış, esmer ve beyaz olmak üzere iki küme un görmüş, bunları alarak dönmüş. Fırıncısına ikisinden de ayrı ayrı ekmek yapmasını söylemiş. Ekmekler pişmiş, tam o anda kapıya bir fakir gelmiş ve dilenmiş. Fırıncı bu adama acımış. Süleyman esmer ekmeği ne yapacak diye hepsini dilenciye yedirmiş, beyazları da götürmüş. Biraz sonra dilenci şehirden uzaklaşmış, amma yürüdüğü yollardaki otlar dile gelmiş ve biz şu derdin devasıyız diye konuşmaya başlamışlar. Fakir **Lokmân** oluvermiş. Süleyman ise vaziyeti öğrenince **Lokmân**’ı yanına almış, ne yapalım Allah hekimliği bize kismet etmedi demiş. [133]

105. **Loğman**’ın bir yakın dostu var imiş. Ortaya nifag düşür, dost düşmene çevirilir. Bir gün hemin düşmenin oğlu hastalanır. Hara aparılırsa, derdine elâç olmur. Hastanın atası gohumlarından hahiş edir ki, onu **Loğman**’ın yanına aparsınlar. Amma, **Loğman**’ın ilk defa söylediği sözü gelip ona söylesinler. Hesteni **Loğman**’ın yanına getirirler. **Loğman** bahıp “el aman” deyir. Sonra bir neçe derman yazır. Hesteni gaytarıp atasının yanına getirirler. Atası **Loğman**’ın yazdığı dermana bahıp, onun dediği ilk sözü soruşur. Deyirler ki, **Loğman**’ın ilk sözü “el aman” oldu. Oğlanın atası gülümsünüb deyir: “Bunun ellerini bağlamak lâzımdı. Yohsa gözlerindeki yaraya tohunup onu yayar. [Azerbaycan] [84]

106. Bir gün **Loğman**’ın şakirdlerinden birinin gözleri berk ağrımaya başlayır. Ne geder derman düzeldirse, bir neticesi olmur. Gözlerinin ağrısı daha da şiddetlenir. Mecburiyet garşısında anasını **Loğman**’ın yanına göndermeli olur. Anası **Loğman**’a deyir

ki: “Oğlumun gözleri ağrıyor, derman için meni gönderip senin yanına”. **Loğman** deyir, “Onun düşmeni elleridir” Birden yanına düşür ki, bu şakird çohdan beri onunla regabet aparır, arhasınca cürbecür sözler danışır, indi evez çıhmag megamı gelib. Odur ki, şakirdinin anasına deyir: “Oğluna deyesen ki sarımsağı hevengdestede yahşı yahşı ezib goysun gözünün üstüne. Sonra da möhkem bağlasın. Ana gelib oğluna **Loğman**’ın dediklerini çatdırır. Oğlu deyir: “Bu deyyil ay ana, men onun dedikleri kimi elesem gözlerim ömürlük kor olar”. Anası da deyirki: “Neyleyim, ay bala, sen meni gönderdin **Loğman**’ın yanına, o da mene bele dedi”. Oğlan deyir: “Yahşı yahşı yadına Sal, sen **Loğman**’ın yanına gedib salam verende onun birinci sözü ne oldu?”. Anası deyir: “Men salam verib senin derdini danışanda **Loğman** dedi ki, onun düşmeni elleridir”. Şakird sevincinden bağırır: “Bah ana, benim dermanım budur. Galan sözler lazım deyil. Tez ol, bir kendir getir, benim ellerimi bağla”. Hegiğeten de, **Loğman**’ın şakirdinin elleri arhadan bağlanandan sonra o, bir daha gözlerini ovuştura bilmir. Belelikle de gözleri dermansız-filansız yavaş yavaş sağalmaya başlayır. [Azerbaycan] [3]

107. **Loğman** bütün derdleri, hestelikleri bilenden sonra bir-bir onların çaresini, dermanını da tapmışdı. Hem de hemin dermanların adı itmesin deye kağızlara yazıb kitab bağlamışdı. Megsedi de bu olmuşdu ki, gelecek nesillerde bir vaht bu dermanlardan faydalanabilsin. Hemin dermanların siyahısında ölmüş sağaldan dermanın adı da var idi. Günlerden bir gün **Loğman** sefere çıhmalı olur. Derman siyahısını da heybesine goyub özü ile götürür. Az gedir, çoh gedir, yolda garşısına bir çay çıxır. Çayın üstünde dar bir körpü varmış. **Loğman** heybeni çiyinine atıp körpüden geçerken birden tufan gopur., şiddetli külek heybeni **Loğman**’ın çiyininden alıb suya atır. **Loğman** körpünü bir teher keçib kor-peşman yoluna davam edir. Ancag böyük zehmetle öyrendiyi, bildiyi dermanların siyahısının sularda gerg olmasına heyfslenmekten başka elacı galmır. İş ele getirir ki, hemin heybeni bir müddetden sonra balığ tutan hariciler tapırlar. Heybeni acıb görürler ki, onun içinde bütün hesteliklerin mualicesinin derman siyahısı var. Ölümü sağaltmağın mualicesini ise su pozduğuna göre ne gader çalışırlarsa ohuya bilmirler. Belelikle, o vahtdan hariciler, **Loğman**’ın heybesinden tapılan derman adlarından istifade elemeye başlayırlar. [Azerbaycan] [3]

108. Revayete göre, **Loğman** iki min beş yüz il bundan gabag yaşayıb. Özü de iki yüz il ömür stürtüb. İlk defe tebiblik dermanlarını o hazırlayıb. Dediklere göre **Loğman** çölleri gezende etraftaki yararlı bitkiler, güller, çiçekler dil açıb deyermişler ki, men filan derdin dermanıyam , men filan hesteliyin. **Loğman** da onları derib getirermiş eve. Derdiyi bitkilerden, çiçeklerden derman hazırlayıb hesteleri mualice edermiş. Ba'zi hesteleri ise sözle sağaldarmış. Bu minvalla **Loğman** halg arasında büyük şöhrət gazanıb. **Loğman** deyirmiş: “Ele bir derd yohdur ki, ona derman tapılmasın”. Hatta o, ölüme garşı derman hazırlamağ isteyirmiş. Ba’zen din hadimleri **Loğman**’ın hekimlik gudretini gebul elemek istemeyib behane getirirdiler ki, bu dünya puç dünyadır., esli heyat o dünyadadır, ona göre da insan ömrünü uzatmağa, ölümsüzlük dermanı tapmağ üçün canfeşanlığ etmeye deymez. **Loğman** ise onlara cavab verib deyirmiş ki, dünya nadanlar çün puçdur. Siz insanları ruhdan, hevesden salırsız. Dünya, Ay, Güneş ve ulduzlar insanın heyri üçün yaranıb. **Loğman** insanlara müraciet edib deyirmiş ki, “Ey insanlar! Ganan adamlar üçün bu dünyanın özü de bir cennetdir. İnsan gerek gacalana geder öz cavanlığını yaddan cihartmasın. Cavanlıg şestiynen yaşasın. Bu şertle ki, o ağıllı adamlarnan oturub-dursun. Yeri gelende özü özünün hekimi olsun”. Vaht geldi ve’da yetişdi, bir gün **Loğman** ölüm yatağına düşdü. Bildiyi topladığı bitkilerden, çiçeklerden ne geder güçlü dermanlar hazırladısa, kar etmedi. Get-gede derman hazırlamağ üçün ayağa galhmağa tageti de kesildi. Bu geder yaşayıb ölümsüzlük dermanı hazırlamağa macal tapamadığına çoh heyiflendi. Nehayet, emin oldu ki, daha ölüm onu da yahalamışdır, ondan can gurtarmag mümkün deyil. Sessiz, tagetsiz yatagda uzanıb ölümün gelmesini gözledi. Ömründe birinci defe ümüdsizliye gapılıb, pıçılıyla bu sözleri dedi:

*Aleme derman veren can dermansız galmuş indi,
Dost hecil olub, yine güldü düşmen mene pünhan.
Çekme gem, Loğman, ecel ki, üstünü almış indi,
Ayrılığ vahtı çatıb, göç eyle sen de dünyadan.*

Bu sözler, **Loğman**’ın dodaglarından gopar-gopmaz o. Gözlerini ebedi yumdu. [Azerbaycan][3]

109. Bir gün **Loğman** hörmətli şehislerle meclisde oturub elmden, dünyanın gerdişinden söhbet edirdi. Bu zaman ev adamlar-

rından biri **Loğman**'a heber verir ki, bes cavan bir oğlan gapı ağzında dayanıb ağlayır seni görmek isteyir. **Loğman** deyir ki. "birahın gelsin". Oğlan meclisdekilere edeb-erkanla salam verib yüzünü **Loğman**'a tutur ve deyir: "Ey bütün derdlere derman tapan **Loğman** benim de derdime bir çare ele". Cavan bu sözü deyib yine ağlayır. **Loğman** soruşur: "Nedir senin derdin. Ey cavan?". Oğlan cavab verir ki, "Men bir gıza aşığ olmuşam, heç cür onu yaddan çıhara bilmirem. Gız ise meni sevmir. İndi sen mene bir elac ele ki, bu derdden gurtarım". **Loğman** deyir: "Ey cavan, iki şeye çare yohdur: bir ölüme, bir de bedbeht hadiseye. Aslında bunların da tagsırı ba'zen insanın özünde olur. Men senin derdine çare taparam ve senin azab çekdiyin bu beladan ihlas ederem. Ancak evvelce de görüm, bir gız seni sevse, sen ise onu sevmesen, onunla govuşmag mümkün olarmı?". Cavan deyir: "El-bette ki yoh". Loman deyir: "Men senin ağlını sınadım, sen bu beladan gurtara bilersen. Çünkü ağlın başındadır. İndi eşit ve yahşı yahşı gulag as. Sen kişi cins isen, gız ise gadın. Sen kişi ola-ola seni sevmeyen gızın garşısında diz çöküb neçe öz menliyini itire bilersen? Bütün derdlere derman var, o cümleden eşgin dermanı var. Eşgin dermanı yalnız eşgdir. Eğer sen doğrudan da geyretli, sevmeyi bacaran adamsansa, indi aşığ olduğun gızdan da yahşısını tapa bilersen. Bacar seni sevmeyenden üz dönder, onu yaddan çıhart. Ele bir adama yahınlaş ki, o hegigeten seni ürekden sevmiş olsun!". **Loğman** danışdıgça oğlan da, meclisdekiler de ona diggetle gulag asırdılar. Birden oğlanın yadına düşür ki, bir vaht yeniyetme çağlarında onu seven bir gız olub. Hemin gız indi de ere getmeyib onun yolunu gözleyir. Oğlan derdine çaresi tapılan adamlar kimi sevinç içinde, **Loğman**'a ve meclisle sağollaşıb gedir. Hemin gızı tapıb onunla evlenir ve belelikle de ona gece-gündüz rahatlık vermeyen eşg derdinden ihlas olur. Bir müddetden sonra oğlan yine de söhbet meclislerinin birinde **Loğman**'ın yanına gelir. Böyük alimin garşısında diz çöküb minnetdarlığını bildirir. [Azerbaycan] [3]

110. Günlerden bir günü **Loğman** Şeyirdi ile seyahet eleye eleye bir şehre geldiler. Onlar menzil tutub rahatlandıktan sonra **Loğman** Şeyirdini bazara gönderdi ki, çörek, yağ, şor alıb getirsin. Şeyird bazara gedib yağın kiymetini heber aldı. Ona dediler:

- Batmanı yüz dinardı.

Soruşdu:

- Çörek neçeydi?

Dediler:

- Onun da batmanı yüz dinar.

Soruşdu:

- Bes şoru neçeye verirsiniz?

Dediler:

- Batmanı yüz dinara.

Şeyird bazarda neyin kıymetini soruşturdu, “yüz dinardır” dediler. O, sevine sevine ustanın yanına gelib dedi:

- Ne yahşı şehere gelmişik. Yüz dinardan baha kıymet yohdu.

Loğman dikketle şeyirde kulak asıb dedi:

- Ele ise burada kalmak olmaz, tez çılib getmeliyik.

Şeyird dedi:

- Ne üçün?

Loğman dedi:

- Bir yerde ki, yağla şora ferg koyumadı, orda yaşamak meslehet deyil.

Şeyird ustasına e'tiraz eledi. **Loğman** özü sözünün üstünde dayandı, ancak, helelik, bu şehirde kalmağa razılık verdi. Bir neçe günden sonra car çekildiğini eşitdiler. Me'lum oldu ki, bu gün bir neferi padşahın emri ile asacaklar. **Loğman** şeyirdi ile dar ağacı kurulmuş meydana geldi. Adamlar toplaşandan sonra padşah vezirleri ile gedib bir terefde oturdu, üzünü mükessire tutub dedi:

- Bu saat teksirlerini bir bir de, kendiri öz elinle boğazına keçir ki seni assınlar.

Mükessir dedi:

- Padşah sağ olsun, men bağbanam. Bir gün bağda işlediyim zaman oğruya rast geldim. Kaçıp onu tutmak isteyende dırmaşib divara çıldı, küçeye atılанда yıhılıb kıçı sındı. Meni dustak edib dediler: “Günüh sendedi ki, bağın hisarını uca elemisen. Divar alçak olsaydı, oğru hoppananda yıhılıb kıçı sınımazdı, buna göre seni cezalandırmak lazımdı”.

Padşah:

- Doğrudu, lap doğrudu, deye cezanın düzgün olduğunu tesdik eledi.

Bağban dedi:

- Padşah sağ olsun, divarı men hörmemişem.

Padşah dedi:

- Bes kim hörüb?

Kişi dedi:

- Benna.

Padşah dedi:

- Ele ise bağbanı azad eleyib bennanı getirin.

Bağbanı burahıtlar, bennanı tapıb dar ağacının altına getirdiler. Cellad kendiri hazırlayanda benna dedi

- Padşah sağ olsun, günah mende deyil.

Padşah dedi:

- Bes kimdedi?

Benna dedi:

- Şeyirdimde. Eğer o kerpici çoh vermeseydi, men divarı hündüre kaldıra bilmezdim.

Padşah emr verdi, şeyirdi tapıb hüzura getirdiler. Şeyird yalvardı:

- Kerpici çoh vermekde benim teksirim yohdu.

Padşah soruşdu:

- Bes kim teksirkardı?

Şeyird dedi:

- Padşah sağ olsun, men ustama kerpici verende yoldan bir arvad keçirdi. Onun kolunda çoh garibe bir kolbağ vardı. Gözüm kolbağa sataşanda, heyran kalıb başımı itirdim. Bir de ayılıb gördüm ki, usta divarı hörüb ucaldıbdı.

Padşah emreledi:

- Bu saat o arvad tapılıb dar ağacının dibine getirilsin.

Me'murlar ahtarıb arvadı tapdılar, meydana getirdiler.

Padşah ondan soruşdu:

- Bu şeyirdin ağılını başından alan senin kolbağın olub mu?

Arvad dedi:

- Beli.

Padşah dedi:

- Ele ise kendir senin boynuna salınacak. Cellad çek arvadı dara!

Arvad dedi:

- Padşah sağ olsun, bu işde men mükessir deyilem.

Padşah dedi:

- Bes kimdi?

Arvad dedi:

- Mükessir zergardi ki, ele geşeng kolbağ kayırıb.

Padşah bir keder fikirleşib, onun sözlerini tesdik elledi, dedi:

- Doğru deyirsen, yerde olsa, göyde de, bu saat zergeri dar ağacının dibinde hazır eyleyin.

Me'murlar arvadı burahıb, zergerin dalınca getdiler. Bir azdan sonra onu çeke çeke padşahın hüzuruna getirdiler. Padşah ondan soruşdu:

- Kolbağı sen kayırmısan mı?

Zerger dedi:

- Beli, padşahım.

- Bes sen fikirleşmemişsen mi, o çoh gözəl olsa, baha-nın gözleri kamaşar, elindeki işleri çaşdırar.

Zerger padşahın sualına cavab vermeye söz tapmadı. Cellad kendiri halkalayıb onun boynuna saldı. Ancak zergerin boynu yoğun, başı balaca olduğundan kendiri sahlamadı. Ha eldiler başı halkadan çıhdı. Cellad gelib te'zim elledi:

- Padşah sağ olsun, zergerin başı kiçik, boynu yoğun-du, kendir dayanmır, bilmirem ne eleyim?

Padşah dedi:

- Bundan asan ne var ki? Bir nefer başı büyük, boynu nazik adam tap, kendiri keçir onun boynuna, kutarsın getsin.

Cellad padşahın emrini yerine getirmek üçün adamların içe-risine girdi, gözleri **Loğman**'ın şeyirdine sataşanda sevine sevine kıışkırdı:

- Padşah sağ olsun, başı böyük, boynu nazik adamı tapmışam.

Padşah dedi:

- Keçir halkanı onun boynuna.

Şeyird yalvarıb yaha-rıb mükessir olmadığını dedikçe, padşah onun sözünü kesdi:

- Boş danışma, mükessir olub olmamağının bizim üçün ehemmiyeti yohdu. Bize yeke baş, nazik boyun lazımdı. Cellad, ne dayanmısan, assana bunu!

Loğman bu haksızlığa döze bilmedi, ireli gelib dedi:

- Padşah sağ olsun, sizin emriniz doğrudu. Bunun boy-nu kendire geçirilmelidi. Ancak o benim şeyirdimdi. Özümüz de sizin şehere konak gelmişek. Hele paytahtın güzelliğini doyunca seyr etmemişik. Bunu mene bağışla. Koy sizin sağlığınıza gezib, memleketinize temaşa elesin.

Padşah **Loğman**'ın sözlerini beyenib dedi:

- Doğru deyirsen, koca, eferin, onu sene bağışlayıram. Cellad, burah mükessiri, koy getsin.

Cellad kendiri şeyirdin boğazından çıhardıb azad eledi. Onlar kayıdıb mezillerine geldikde, **Loğman** dedi:

- Bu ne yahşı şeherdı. Kalıb burada yaşamak lazımdı.

Şeyird utana utana başını aşağı salıb dedi:

- Yoh usta, bu şeherde ki, yağla şorun ferki olmadı, orda yaşamak korkuludu. Başımızı bedenimizin üstünde salamat sahlamak üçün burdan getmeyimiz meslehetdi.

Loğman güldü. O saat şeherden çıhib getdiler. [Azerbaycan] [8. 182]

111. Bir varmış, bir yoh imiş. **Loğman** adında bir hekim var imiş. Bir gün **Loğman** öz oğlunu da götürüb seyahet üçün başga bir padşahın memleketine gedir. Onlar da gedirler, uz gedirler, dere tepe düz gedirler, ahırda gelib böyük bir şehere varid olurlar. Bir müddet **Loğman** oğlu ile bu padşahın memleketinde galır.

Günlerin bir gününde memleketin padşahı berk nahoşlayır, yorğan-döşeye düşür. Şeherin bütün hekimleri padşahın yanına gelib onun derdine derman tapa bilmirler.

Padşahın emrine göre memleketin her terefine adam gedir, car çekir, hekimlikden başı çıhan adamları padşahın sarayına de'vet edirler. Amma padşahın merezi get-gede şiddetlenib onu elden salır. Bir gün öler, sabah öler deye vezir, vekil hamısı ellerini padşahdan üzürler.

Bu seda **Loğman**'ın gulağına çatır. O, derhal özünü padşahın sarayına çatdırıb hekimlikten başı çıhdığını bildiri. Vezir, vekil bu heberden şad olub padşaha heber verirler. Padşah bu heberi eşiden kimi, **Loğman**'ı öz hüzurana çağırıb deyir:

- Eğer meni bu nahoşlugdan gurtarasan, seni dünya malına gani ederem.

Loğman padşahın bedenine bahıb onun merezini tapır.

Padşah merezinin ne olduğunu **Loğman**'dan soruştuğunda **Loğman** cevap verib deyir:

- Padşah sağ olsun, senin bedeninde herçeng var. Eğer izin versen, müalice ederem.

Padşah **Loğman**'ın bu sözünden çoh şad olub müalice etmesini hahiş edir.

Loğman deyir:

- Padşah sağ olsun, bu merezin dermanı budur ki, öz oğlunu gözünün gabağında öldürüb onun ganı ile seni sağaldam.

Padşahın gözünün ağı-garası bir oğlu var idi. **Loğman**'ın sözüne göre vezir, vekili yanına çağırıp onlara meslehed edir. Vezir, vekil padşaha meslehet görürler ki, **Loğman**'ın dediklerine razılığ versin.. Padşah **Loğman**'ı çağırdı deyir:

- Nece isteyirsən , ele de ele. Ancag meni bu merezden gurtar.

Loğman padşahdan razılığ alandan sonra emr edir ki, padşahın yatdığı otağın ortasından bir perde çeksinler. O saat otağın ortasından bir perde çekirler. **Loğman** veziri çağırıp helvetce ona deyir:

- Padşahdan gizlin benim yanına bir goyun getirin.

Sonra **Loğman** tapşırır ki, padşahın gözünün gabağında oğlunu onun yanına getirsinler. Helvetce bir goyun getirirler. Sonra padşahın oğlunu atasının gözünün gabağından keçirib **Loğman**'ın yanına ötürürler. **Loğman** perdenin dalından padşahın oğluna yavaşça deyir:

- Sen gorhma. Men yalandan deyecem ki, sen başını bele çevir, ellerini yana Sal!

Bu sözleri deyenden sonra **Loğman** ucadan oğlanın üstüne gışgırır:

- Başını aşağı ey, ellerini yanına Sal!

Loğman bu sözleri dedikçe, perdenin o biri tarafında padşahın bedeni ağacdaki yarpag kimi esmeye başlayır.

Loğman ise bu sözleri deye deye elindeki bıçağı daşa çekib, sağ-şag ile itileyenden sonra goyunun başını kesib ganını büyük bir teştin içine doldurur. Sonra o, gandan bir cam doldurub perdenin ucunu kaldırır, padşahın üstüne atır. Padşah bundan berk diksindir, üreyi gedir. Vezir, vekil yığışib padşahı ayıldırılar. **Loğman** ikinci defe yene bele edir. Padşah yene geşş edib özünden gedir. Bu minval **Loğman** üçüncü bir cam ganı gefilden padşahın üstüne atanda padşah iyrenib gusur. O gusan kimi bedeninde olan herçengler gelib ağzından yere tökülür. Padşah bu merezden şifa tapıb yahşı olur.

Padşah yahşı olandan sonra, **Loğman** onun gözünün ağı-garası olan oğlunu getirib, ehvalatı ona nağıl eleyir. Padşah oğlunu sağ salamat görüb sevinir. Amma **Loğman**'a heç bir şey bağışlanır.

Günlerin bir günü yine padşah **Loğman**'ı öz yanına çağırır ondan soruşur:

- Eger bir başka adam da benim kimi hestelense, onu da sağaldarsan mı?

Lokmân deyir:

- Padşah sağ olsun, can başla hazıram.

Padşahın **Loğman**'a acığı tutur, o saat emr edir ki, şeherin kenarında, yerin altında derin bir zindan hazırlasınlar.

Bir gece gündüzün içinde padşahın emri ile derin bir zindan hazırlanır. Zindan hazır olan kimi padşahın emri ile **Loğman**'ı ve oğlunu tutub o zindana salırlar. Zindanın gapısını padşahın emri ile ehengle berkidirler. Sonra zindanın dörd bir terefində arh gazıb su burahırlar. **Loğman** ile oğlu bir müddet bu zindanda galırlar.

Ay gelir, gün keçir, il dolanır, günlerin bir günü İskender öz goşununu götürüb bu padşahın memleketine gelir, padşahı tahtdan salır. İskender **Loğman**'ın bu şehirde olduğunu öyrenir. İskender'e heber verirler ki, **Loğman** tamam gırh ildir ki, padşahın emrine göre oğlu ile zindana salıbdır. İskender bu heberi eşinden kimi derhal **Loğman**'ın dustag olduğu zindanın yerini ahtarib tapır.

İskender'in adamları zindanın iç garanlığı olduğundan heç kesi görmürler. Bir az zindanın için ahtarandan sonra görürler ki, burada insan sümükleri vardır. Onlar ele heyal edirlər ki, **Loğman** da, öz oğlu da ölübdür. Onlar sümükleri yığışdırıb İskender'in yanına getirirler. İskender sümükleri görüb deyir:

- Zindanın içini bir de yahşı gezin.

İskender'in adamları zindanın içine girib yine bir geder o yan bu yanı ahtarandan sonhra görürler ki, zindanın bir küncünde iki şehs goyun derisinin üstünde eyleşmişler. Onları garanlığı zindandan çıxarır, İskenderi'in yanına getirirler. İskender bahib görür ki, **Lokmân**'ın kirpikleri o geder uzanıbdır ki, gözleri ve sifeti görsenmir. Derhal ata ve oğlunu hamama gönderir. Orada onlar saçlarını, dırnaqlarını kesdirib temizlenirler. Köhne padşahın **Loğman**'a etdiyi zülmün evezinde İskender ona ve oğluna böyük ehtiram, mehebbet besleyib onları yanına sahlayıır. [Azerbaycan][8]

112. Bir padşahın karnında herçeng peyda olmuşdu. Dün-yada ne geder hekim-tebib var idi, hamısı gelib bahmışdı, amma heç biri çare eleye bilmemişdi. Padşah gelen hekimlerin hamısı ile şert bağlamışdı ki, eger onu sağaltsalar, çohlu en'am alacaklar. Sağalda bilmeseler, boyunları vurulacak. Ne geder hekim gelirdise,

padşahın derdine elac eleye bilmirdi. Cellad o saat hemin hekimlerin boynunu vururdu. Padşah o geder hekim öldürmüştü ki, böyük bir gebiristanlık emele gelmişdi. Ahırda heber gedib **Loğman**'a çatdı. **Loğman** soraglaşa soraglaşa geldi padşahın yanına. **Loğman** dedi:

- Şah sağ olsun, seni sağaldaram, amma gerek oğlunun öldürülmesine icaze veresen. Senin dermanın oğlunun ganıdır.

Padşah bu sözleri eşidende az galdı deli olsun, gözleri çıhdı kellesine. Dedi:

- Gözümün ağı-garası birce oğlum var. Men bu işe nece razı ola bilerem?

Loğman dedi:

- Özün bil, razı olmasan çıhip gederem.

Padşah razı olmadı. **Loğman** veziri, vekili bir terefe çekib dedi:

- Men yalandan bele deyirem. Padşahın oğlunun başı evezine bir goyun başı keseceyem. Bu barede nebade padşaha bir söz deyesiniz. Deseniz, onu sağaltmag mümkün olmyacag. İndi siz gedin padşahı bu işe razı salın ki, oğlunun başını kesmeye icaze versin.

Loğman'ın bu sözünden sonra vezir, vekil padşaha yalvar-yapış elediler, padşahı razı saldılar. Lağman oğlanı getirib atasının gözünün gabağında el-ayağını bağlayıb yıhdı yere, eline bıçağı alıb oğlana sarı getdi ki, başını kessin, padşah gışgırıp onu sahladı.

- Heç olmasa, oğlumun başını gözümün gabağında kesme.

Loğman dedi:

- Padşah sağ olsun, ayrı cür elac yohdur, gerek bele ola. İndi ki görmek istemirsen, onda aralığa bir perde tutag.

Getirib padşahla oğlunun arasına bir perde tutdular. **Loğman** bilirdi ki, bu iş bele olacag. Derhal perdenin arhasına bir goyun getirdiler. Padşahın oğluna tapşırdılar ki, ses-küy salıp hırıldasın. **Loğman** perdenin arhasında goyunun başını kesdikce, oğlan da hırharır edirdi. Vezir, vekil padşahını bir teher sakit eleyirler. **Loğman** kesdiyi goyunun ganından bir kasa doldurub padşahın nüzuruna apardı, dedi:

-Eger sağalmak isteyirsense, al bu ganı iç.

Padşah ne gedereledi, içe bilemedi. Ahırda **Loğman** barmaglarını gana batırıp padşahın üstüne çekdi. Padşah o saat diksinib gusdu. Ağzından bir yeke herçeng düşdü. **Loğman** dedi:

- Ey padşah, daha canın gutardı, bu günden sen oldun sapsağ.

Sonra **Loğman** perdeni açıb padşahın oğlunu özüne gösterdi. Padşah gördü oğlu güdür. Başa düşdü ki, kesilen goyunun başı imiş, dedi:

-**Loğman** bu ne sirr idi, sen eledin?

Loğman dedi:

- Senin dermanın tekçe bu idi. Eger bele elemeseydim, seni sağalda bilemezdim.

Hamı **Loğman**'a dua edib, aferin dedi. Padişah onu çohlu hel'at verdi vezirle vekil de **Loğman**'ın ayağına düşüb dediler:

- Ey **Loğman**, bizim de derdimize elac ele.

Loğman dedi:

- Sizin derdiniz nedi?

Vezir dedi:

- Menim başımda gurd var. Hemişe ağrıyır.

Vekil dedi:

Menim de beynimde gurbağa var, ele hey guruldayır.

Loğman dedi:

- Vezir, sen düz deyirsen, başında gurd var. Amma vekil yalan deyir. Fikrine getirir ki, beyninde gurbağa var, ele bilir ki, doğrudan da var. Beyinde gurbağa olmaz.

Loğman onların her ikisini de hamama aparıb dedi:

- Men sizi burada müalice edeceyem.

Evvelce vekile bir az bihuşdarı verib onu yuhulatdı. Sonra başının derisini bir azca çertib gançihardı. Boş kaba gurbağa ölüsü goyub gana batırdı. Sonra vekilin başını berk-berk sarıyıp ayıltı. Vekil bahib gördü, başı sarıklı, gabağında da ganlı bir gurbağa balası.

Ele bildi, onun başından çıkarıblar. Dedi:

- Hekim, neyleyirsen bihuşdarı verib, burda ne var ki, men de ele bele de dözerem.

Loğman başa düşdü ki, vezir yuharıdan bakırmış, odu ki, dedi:

- He, ele sen düz deyirsen, burda ne var ki, sene bihuşdarı verim.

Loğman vezirin kellesini çekc-kelbetinle iki yere ayırdı, gördü beyninde yek bir gurd var. İstedi maggasla gurdu götürsün, birden hamamın bacasından **Loğman**'ın şagirdi gışgırıp dedi:

- Usta, maggası isit, sonra gurdu götür.

Loğman gördü ki, şakirdi yuharıdan bahır. Tez maggası gaynar suda berk gızdırdı, gurdun başından tutub kenara atdı. Sonra hestenin başını bitişdirib berk sarıdı. O günden vezirin başının ağrısı kesdi. **Loğman** hamamdan çıhanda şakirdini çağırıp dedi:

- Bala, de görüm sen niye dedin, usta maggası gızdır?

Şakird dedi:

- Usta, men gördüm kurdun çohlu el-ayağı var, sen soyug maggasla gurdu götürende, o el-ayağı ile beyinden yapışacaktır. Beyin de zerif olduğundan zedelene bilirdi. Amma, isti maggas gurda deyen kimi, onun bedenini yandırır. o saat el-ayağı boşalır, heç yerden tutabilmir.

Loğman dedi:

- Ehsen, oğlum, men bilirem ki, sen çoh ahıllı hekim olacagsan. Bu işden sonra **Loğman**'ın şüceati her yere yayılmışdı. Odur ki, çanı-başı ağrıyan kaçıp gelirdi onun yanına. **Loğman** bütün hesteleri yan-yana düzüdü, bir-bir üzlerine bahıb hamısının derdini deyirdi. Bir gün **Loğman** otuz dogguz hestenin hamısının derdinin dermanını tapdı, amma birinin üzüne bahıb dedi:

- Oğul, senin dermanın mende yohdu, get özüne çare tap.

Kişi kor-peşman evine gelib arvadına dedi:

-Arvad, benim derdim gör necedi ki, **Loğman** da çare eleye bilemedi. Baş götürüb getdi. Az getdi, çoh getdi, tepeler keçdi, dağlar aşdı, gelib bir düzengaha çıhdı. Gördü acından ayaklarında taget yohdur ki, yerisin. Göyden yağış sel kimi töküdü. Göy guruldadı, ıldırım çahdı, birden-bire şaggıltı gopdu. Yeke bir goz ağacının başına ıldırım düşdü. Ağaç o saat yanıp küle döndü. Ağacın başından yere ıldırım vurmuş bir göy garğa düşdü. Tagetden düşmüş kişi dayana bilmeyib ölü garganı yedi. Garganı yeyenden sonra kişi gördü ki, gözüne bir az ışık geldi. Başladı yine getmeye. Yolda bir çobana rast geldi. Aclık kişini elden salmışdı. Çobandan bir az süd istedi. Çoban südü sağmağa gab tapmadı. Gördü yerde bir gırığ kelle sümüşü var, südü ona sağıp verdi. Heste canını dişine tutub bir teher südün yarısını içdi. Gabın içinde bir az süd galmışdı, sahladı ki, elacsız galsa onu da içsin. Ele yenice kelleni yere goymuşdu. Bir de ne gördü bir gara ilen gelib südün kalanını içdi, sonra da hamısını kellenin içine gaytardı. İlan südle braber yamyaşıl zehlerini de tökmüşdü. Bunu görende kişi öz özüne dedi:

- Menim ki, derdime derman yohdu, ölüb gedeceyem, goy ele bu zeherli südü içim, bir yollug canım gutarsın.

Bu fikirle südü çekdi başına. Ha gözledi, gördü ölmür. Ayağa gallıb gördü hesteliyi tamam gedib, lab anadangelme olub. Düz geldi **Loğman**'ın yanına, dedi:

- **Loğman**, sen deyirdin benim derdimin dermanı yohdur, bes nece oldu sağaldım?

Loğman dedi:

- Gardaş, men haradan alaydım ıldırım vurmuş göy garğanın etiyle gulun kellesindeki südün içine gusmuş ilan zeherini ki, sene vereydim. Bunlar senin dermanın idi.

Kişi bu sözleri **Loğman**'dan eşidende, lab mat-meettel galdı. Doğrudan da onun büyük hekim olduğunu gördü. Kişi **Loğman**'la gardaş olub onun yanında galdı.

Loğman çoh gocalmışdı. Daha tez-tez hestelerin evine gede bilmirdi. Kimin hestesi olsaydı onu gelmeye goymurdu ki, birden yolda soyug deyer. Odur ki, hestenin nebzine ip bağlayıb bir ucunu öz olduğu yere getirderdi. Evvelce ipi gulağına tutub, sonra da bir o yana, bir bu yana oynadıb hestenin dermanını deyerdi. Bu şehirde bir ayrı hekim de var idi. Bu hekim **Loğman**'ı yohlamag için camaatı öyretti ki, men bir kelek işledeceyem, eğer **Loğman** onu başa düşse, doğrudanda çoh büyük hekimdi, başa düşmesi onu şehirde govub biabır eleyerik. Camaat sözü bir yere goyub küçeden yenice beş bala doğmuş tagetsiz, arıg bir pişik tutdular. Pişiyin ayağına bir ip bağlayıb ipin o biri ucunu da apardılar **Loğman**'a.

-Hekim, de görek bizim hestemizin dermanı nedi?

Loğman kendiri gulağına tutub, bir az o yana, bir az da bu yana terpetdi. dedi:

- Bu heste yenice beş bala doğub, özü de acından taketden düşüb, ona bir neçe sıcan tutub yedirtmek lazımdır. Camaat bu sözü eşiticek **Loğman**'ın ağına heyran galdı, onun hekimler hekim olduğunu bir daha tesdik etdiler.

Camaatla gelen hekim gördü ki, **Loğman**'ın hürmeti bir idise, indi bire-on arttı. Pahıllıg ona güçeledi. Hekim dedi:

- **Loğman**, men de senin kimi hekimem, özü de ele dermanlarım var ki, onların sende heç biri yohdur. Amma camaat hamısı bir balaca başı ağrıtıyanda kaçıb senin yanına gelir. İnden bele heç benim adımı çeken olmayacak. Bir şehirde iki hekim

olmaz. Bir de ki, iki goçun başı bir gazanda gaynamaz. Ya bu şehirde sen kal, ya men.

Loğman buna altdan yuharı bahıb dedi:

- Ey hekim, fikrini bir azca açığ de, görüm ne isteyirsən?

Hekim dedi:

- **Loğman**, gel şertleşek, ikimiz de zeherli derman hazırlayag. Menim dermanımı sen, seninkini men. Kimin dermanı güçlü olsa birimiz öleceyik. İkimizden biri galarık.

Loğman bu şerte razı oldu. Her ikisi çekilib evlerine getdiler. Hekim evine geden kimi yeddi-sekkiz dermanı birbirine gatıb ele zeher hazırladı ki, daşın üstüne tökende daş yeddi yerden parçalanırdı. Hekimi goyag evde, görek **Loğman** neyledi?

Loğman davacat otağına gedib, bir hevendeste götürdü, hevengün içine bir keçe gırığı salıb başladığı döymeye. **Loğman** hevengde keçe kırığını o geder döyecdiki ki, bir de gördü sabah açıldı. Bu terefdən de bu hekimin yüreği dayanmadı ki, gedim görüm **Loğman** ne eleyir? Hekim yavaş-yavaş gapıya yahnlaşıb başladı gulag asmağa. Gördü **Loğman** hevengde ele derman döyəcəyir. Öz-özüne fikirleşdi ki, “ey dili-gafil, benim dermanım bir saatın içinde düzeldi. Amma **Loğman** dünenden çalışır, hele gurtarmayıb. Gör bunun dermanı ne geder güçlü olacag”. Hekimin gorhudan üreyi partladı, tappılıynan yere yığılıb öldü. Sese **Loğman** eşiyə çıhdı, gördü hekim ölüb. Ehvalatı başa düşdü. Dedi:

- Ey hekim, men hele sene derman vermemişden öldün. Hevengde döydüyüm bir keçe gırığı seni bu güne salanda, gör benim zeher neyleyerdi.

Bu ahvalatı hamı bildi. **Loğman** ağına heyran galdılar [Azerbaycan].⁶

113. **Lokmân**, daha çocukken yetim kalır. Orada burada düşüb kalkan ve bir parça ekmeğe muhtaç olur. Bir gün **Lokmân**’ın bulunduğu köyün padişahı, balıkçılarını balık tutmaya gönderir. Balıkçılarını ağına su altında yaşayan güzel bir kız takılır. Balıkçıları şaşkınlıkla kızı padişahın yanına getirirler. Ancak kız hiç konuşmaz. Kızı konuşturmak için çeşitli yollara baş vururlarsa da bir sonuç alınmaz. Sonunda vezirlerden biri, kızı sokak sokak, köy

Qara Namazov, **Loğman**, Azərbaycan Ansiklopediası, Neşriyat-Poliqrafiya Birliyi, Bakı, 1996, 15 s. [Bu masal kitabın yazımı sonunda ele geçtiğinden bibliografiya eklenemedi]

köy dolaştırmayı padişaha teklif eder. Öyle de yaparlar. Bir ara kız iki yerde gülmüşse de yine konuşmamış. Bu durumu padişaha haber vermişler.

Padişah kızın yanına gelerek “iki yerde gülmüşsün. Eğer bunun sebebini söylersen seni daha önceki yerine gönderirim, deniz dibinde yaşayabilirsin” demiş. Bunun üzerine kız neden güldüğünü söyler. Adamlar da onu buldukları yere bırakırlar. Suyu dalan kız biraz sonra elinde bir avuç unla su üstüne çıkar, görürler ki un kupkurudur. Kız, “Bu un benden padişahınıza armağan olsun, onunla padişahınıza ekmeği pişirip verin” der.

Unu padişaha getirirler. Padişah da ekmeğe o undan ekmeği yapmasını emreder. Ekmeğe unu yoğurur, hamur yapar ve fırına atar. Fakat istemediği halde ekmeği yakar. Daha sonra bu ekmeği padişaha götürmekten korkar ve kendi unundan yaptığı ekmeği götürür. Kızın verdiği undan yaptığı yanmış ekmeği ise saklar. Tam bu sırada kapıda **Lokmân** yetim diye tanınan dilenci çocuk peyda olur. Ekmeğe daha önce yaktığı ekmeği çocuğa verir. **Lokmân** kırdaki ekmeği yerken etrafındaki bitkiler “ben filan hastalığa dermanım, ben falan hastalığa dermanım” konuşmağa başlarlar. Yetim **Lokmân**, ekmeğini bitirinceye kadar bitkilerin hepsi hangi hastalığa çare olduğunu söylemişler. Bitkilerin söylediklerine hafızasına nakşeden **Lokmân** köye döndükten sonra hekimlik etmeğe başlar. Hastalarını başarılı tedavi ettiğinden **Lokmân** Yetim adı **Lokmân** Hekim’e dönüşür [Kuzey Kafkasya]. [143]

TÜRK EDEBİYATINDA LOKMÂN HEKİM'LE İLGİLİ ATASÖZLERİ ve ŞİİRLER

ATASÖZLERİ

Lokmân bile çâre bulamaz [94, 106]

*

Çâresiz derde **Lokmân** neylesin [75, 106, 241]

*

Çâresiz derde **Lokmân** bile derman bulamaz [76]

*

Çâresiz derde **Lokmân Hekim** gelse derman bulamaz [41]

*

Lokmân Hekim bulurdu ecele olsa çâre [94, 106]

*

Lokmân Hekim gelse çâre bulamaz [94, 106]

*

Doğru gelen ecele **Lukman Hekim** neylesin? [56]

*

Lokmân yoksa ruhu şâd olsun [94, 106]

*

Elden ders alan **Loğman** olar [43]

*

Lokmân öldü ise rûhu şâd olsun [34]

*

Lokmân Hekim'in ye dediği [76, 106]

*

Lokmân Hekim, “Gam yeme de ne yersen ye”, demiş [102]

*

Uzun ömür isteyen, başı serin, kalbi ferah, ayağı sıcak tutmalı
[52, 94, 106]

*

Yazın taşa oturmam, kışın yaşa oturmam, **Lokmân**'dan bana ne? [237]

*

HİKMET SAHİBİ LOKMÂN

Bilgide kelli-felli **Lokmân** kesilsen, Eflâtun olsan bir bakışta hiçbir şey bilmez bir hâle getiririm seni, iyi işit.

Mevlâna [61]

*

Lokmân, tertemiz bir kul değil miydi; gece-gündüz kullukta kusur etmez, gayret göstermez miydi.

Efendisi, iş gördürmede onu ileri sürer, onu oğullarından da daha hoş tutardı.

Lokmân kul oğluydu ama efendiydi, nefis isteğinden hürdü.

Lokmân'ın efendisi, görünüşte efendiye benzerdi; gerçekteyse efendisi, kuluydu, kölesiydi **Lokmân**'ın.

Mevlâna [I/91]

*

Bilgide Eflâtun olsan, **Lokmân** kesilsen bir görünüşte hiçbir şey bilmez hale sokarım seni.

Mevlâna [61]

*

İşte buracıkta o bilgi tahtasını gemi edinen, gemisine binmeye-ni tûfanlara boğan Nûh

Kim ondan hırka giyerse feleğin hırkasını çeker alır; kim ondan bir lokma yerse o lokmadaki hikmet, onu **Lokmân** haline çevirir.

Mevlâna [61]

*

Gene geldi aklın hem dadısı olan, hem akla âfet kesilen; cana hem eş-dost olan, hem düşman kesilen dost.

O, öyle hafif aklı nereden kopacak? **Lokmân**'ın aklı gibi bir a-kıl gerek ona, öyle bir akıl ister o.

Mevlâna [61]

*

Dil lebinden sorsa esrâr-ı dehânındır gören
Bir delü **Lokmân**'a hikmetden su'âl itmek diler.

Hayretî [90]

*

Hikmet taleb-i malda Kârûn gibi şimdi
Hahinger-i lokmada **Lokmân** unutulmuş.

Nâbî [54]

*

Hikmete **Lokmân** benem hüccete burhân benem
Sûrete insân benem gel bana gel gel bana.

Aynî [60]

*

Hikmet-i **Lokmân**'a vâkıf ârif-i eşyâ-yı Hak
Bahşeder her bir marîze zâhir ü bâtın şifâ
Eylemiş emvâtı ihya enbiyâ-yı sâbıkîn
Evliya-yı hâs eder ihsânı ölmekden rehâ.

Kemâlî [26]

*

Gitti ol da geldi **Lokmân-ı Hakîm**
Mâhir etmiş hikmete on hakîm
Geldi İskender bu kez tuttu nizâm
Yapdı seddi gezdi âfâkı tamâm
Ba'zı der **Lokmân**'dan onu son idi
Ba'zılar der kim zamanı ön idi.

Yazıcıoğlu Mehmed [22]

*

Ne söyler dinle hayırdır suâlinde onun **Lokmân**
Ne sorar dinle kâsırdır cevâbında onun Sokrat.

Yazıcıoğlu Mehmed [22]

*

Dört bin nebîye hizmet eden **Hazret-i Lokmân**
Öğrendi nice ilm ü edeb hikmet ü irfân [15]

*

Anlamam hikmet nedir şu âdet-i meş'ûmede
Mantık olmaz böyle bir hürriyet-i mahkûmede
Duymamıştı böyle derdi sorsalar **Lokmân**'a Türk.

Neyzen Tevfik [97]

*

Kim ola kim aşkdan ura benüm yanumda dem
Müşkil işdür eylemek hikmetde **Lokmân** ile bahs

Tâcızâde Ca'fer Çelebi [32]

*

Tıfl-ı dil çün mekteb-i aşkundan almışdur sebak
Eylesün hikmet makâlâtında **Lokmân** ile bahs

Ahmed Paşa [86]

*

Hâlet-i mevteinde dedi **Hazret-i Lokmân**
Beş bin hadîs söyledim ben bir zemân
Cümlesi mu'teber ü hikmeti bol
Ulemâ vü fudalâ katında makbûl
Bu dördü sakladım kendüme ancak
İkisi zikr ikisi sehv olıcak
Zikr olıcak bir Allah'dır dâyimen
Biri mevtdür kâyimen ve nâyimen
Sehv olıcak olsa itdüğün vefâ
Biri elden çekdüğün cevri ü cefâ

Ali Ufkî [6]

*

Ne heybet gösterür gerdun ki dün etdi Felâtun'ı
Ne hikmet harc eder devrân ki mat eyledi **Lokmân**'ı [74]

*

Kâdî-i mahkeme-i dâniş-i Muslî Çelebi
İlm-i hikmetde olan sâni-i **Lokmân** nicedür

Rûhî [55]

*

Ben Vâmık ü Ferhâd ile hem-hâl-i cünûnam
Sen Âsaf ü **Lokmân** ile hem-râz-ı ma'ârif

Cevrî [10]

*

Ne heybet gösterür gördün ki du etdi Felâtun'ı
Ne hikmet harc eder devran ki mat eyledi **Lokmân**'ı [74]

*

Bunda bir hikmet ü sırr-ı ilâhî vardır,
Bir muamînâ gibidir anlayan anlar bizi.
Pâye tayy eyledüğü menzîli zîra Hızr'ın
Pâyesinden alı kor hikmet ile **Lokmân**'ı [1/175]

*

Bahr-i hikmetde nice bin **Lokmân**
Acz ü noksan ile kalır hayrân

Nidâî [80]

*

Bir dem cehâlette kalur Hiç nesneyi bilmez olur
Bir dem dalar hikmetlere Calinus u **Lokmân** olur

Yunus Emre

*

Niçe bir Cercis ü Bercis olan u Mirrih olam
Niçe bir Calinus u Bukrat olam, **Lokmân** olam.

Yunus Emre

*

Tefekkür kıl bir kez nefse ey cân
 Son nefeste kimse olamaz dermân
 Ne faide eder Eflâtun **Lokmân**
 Âkıbet bulursun mezâristânı.

Âşık Ferikî [41]

*

Kani Yûsuf ki Mısra oldu sultân
 Kani dünyâya hükm iden Süleyman
 Bu denlü hikmet ile n'oldu **Lokmân**
 Şu'ayb ile kani Mûsa bin İmrân [110]

*

Tanış ehline evvel andan iş it
 Taleb kıl hikmeti **Lokmân**'dan işit

Güvahî [38]

*

Kız deyer sen çok öyünme özüne,
Logman teki hud galım var benim,
 Her bezegim, her düzegim düz perkar,
 Güzelligde Cem selalım var benim.

Molla Cuma [77]

*

Ezelden sultan yeridi yerler,
 Keyser ü hakan yeridi bu yerler,
 Sam ü Neriman yeridi bu yerler,

Hikmet-i Loğman yeridi bu yerler,
 Gerdiş-i dövrân yeridi bu yerler.

Mücrim Kerim Vardânî [77]

*

Genç kallağaylı, yaşılı allı,
Loğman derrakeli Yusuf camallı,
 Gülgez zenahdanlı, yanağı hallı,
 Öymeli gözelsen yaşa Benövşe.

Şeyda Eziz [77]

*

Kâmalın Hekim-i **Loğman**'dan beter,
 Camalın Yusif-i Ken'andan beter,
 Tersa aşığı Şeyh Sen'andan beter,
 Ömrünün bahçasın talarsan gözel.

Ülker [78]

*

Kimisi **Loğman**'dı derin kâmallı,
 Kimisi tavısdı yaşıllı allı,
 Kimisi Leylidi güneş camallı,
 Ülker'le giribler behse dağlardan.

Ülker [78]

*

Şövg salıb ay gabağa,
 Hebeşi halından beter,
 Çekilip gelen gaşı,
 Güdret hilâlından beter,
 Kâmalını e'la gördüm,
Loğman kâmalından beter,
 Camalı şö'le verir,
 Yusif cemalından beter,
 Hüseyin'in hoşuna gelip
 Yazıp bir destan gözele.

Âşık Hüseyin Bozalganlı [78]

*

TABİB LOKMÂN

Sevinçin avınçın küvençin ili
 Aşyasu yaşasunı Lukman yılı
 (Sevinç, huzur ve güven içinde memlekete
 hâkim olsun. **Lokmân** kadar uzun ömürlü olsun)

Yusuf Has Hacib [108]

*

Şikeste beste körglüm hasta irdi
İlâcın kılğalı **Lokmân** yitişti.

Hârezimli Hâfız [92]

*

Sû'-i mizâcın âlemün hikmetle islâh itmege
Sen Hızr-dem İsâ-nefes **Lokmân**'a sıhhat yaraşur.

Ahmed Paşa [91]

*

İllet-i ümmîd-i dünyadan gönül oldu halâs,
Eyledi dermân derd-i hahişe **Lokmân** ye's. [29]

*

Mürdeye canlar virir bîmara sıhhat leblerin
Hikmet-i Lokmân ü i'câz Mesihâ bundadır

Bâkî [I/189]

*

Günde bir taşı bina-yı ömrümüzün düştü yere
Yan yatar gafîl, binası oldu vîrân bîhaber
Dil bekâsı , Hak fenâsı istedi mülk-i tenim
Bir devasız derde düştüm, ah ki **Lokmân** bîhaber

Niyâzi Mısıfî

*

Her kim ihlâsı ile hâk-i merkadinden zerreyi
Alsa anınla tabâbet eylese **Lokmân** olur [I/189]

*

Derde düş Eyyûb-veş kurtlar doyur yâr aşkına
Eyleme **Lokmân**'a minnet derdine tımâr için.

İrşâdî

*

Gelmese **Lokmân** âleme bulmaz illet-i aşka devâ
Yâre varsa sînede açma tabîbâ yâre aç.

Manisalı Tevhîde Hanım

✽

Dil-i bimârı gör kendi gözünle çok mudur?
Lûtf-ı sübhân nice bin **Lokmân**'a değmez mi?

Zeynî [25]

✽

Yere urdu Süleymân'ı edindi lokma **Lokmân**'ı
Remîm etti Nerimân'ı ne kılar gör cihân bî-dâd

Yazıcıoğlu Mehmed [22]

✽

Maraz-ı aşk devâsın leb-i cânândan sor
Yürü ey hasta gönül hikmeti **Lokmân**'dan sor

Ulvî [34]

✽

Bir marîza çâresiz olmakda âciz bin tabîb
Kudret-i tıbbî bana gelsin de **Lokmân** söylesin

Nevres-i Kadîm [83]

✽

Müstaid-i merk olan bîmâra **Lokmân** neylesin

Avnî [83]

✽

Felek zor eyleyüb yıkdı gör taht-ı Süleyman'ı
Bozub hikmetini hâk ile yeksân kıldı **Lokmân**'ı.

Fârîsî [19]

Lokmân-ı Lokmân ile tab'ın alışmaz ey hekim
Anın için hân-ı hikmetden gıda gelmez sana.

Usûlî [46]

✽

Safra vü sevda vü balgam kan ile,
Bahsederdim gelse ger **Lokmân** ile.

Şemseddîn [57]

✽

Dürlü emrâz ile âhir dehr-i hâyin öldürür
Fî'l-mesel **Lokmân** olursa lokmahâ-yı rüzgâr.

Usûlî [46]

*

Bunu tedbiri hikmetde virür **Lokmân**'a da zahmet
Devâ-yı derd-i uşşâkı leb-i şeker-şikenden sor.

Zâî [87]

*

Leblerünün hastesiyem niçün itmezsün devâ
Eyle gel hikmet kitâbı üzre **Lokmân** ile bahs

Muhibbî [3]

*

Sen de ey pervâne gel yanma nâre
Yakdı beni cândan bir kaşı kare
Ben derdime buldum derdimden çâre
Tabibim şahı **Lokmân** benimdir.

Hüznî [66]

*

Leblerinden gel ilâc eyle bu dem ben dil-hasteye
Bilürem ki okumuşdur **hikmet-i Lokmân** ile.

Muhibbî [3]

*

Çâresi cân virmek ise derd-i işkun âkibet
Ana da ey dil ne Calinus u ne **Lokmân** gerek.

Muhibbî [3]

*

Hîn-i fevtinde didi Nâ'îli târîh fakat:
Lokma-i merkle âhar habı yutdı **Lokmân**.

Nâ'îli Cedîd=Salih [105]

*

Selâmun Hazret-i Abdü'r-rahîm'ün vâsıl it bidür
Yine mülk-i Irak'a geldüğün ol reşk-i **Lokmân**'un.

Râhî [55]

*

Şerbet-i bâde ile çok sınadım hastelere
Eylar anı ki ne Bukrat ü ne **Lokmân** eyler.

Fuzûlî [4, 59]

*

Anlamaz derdün senün **Lokmân** olursa ey gönül
Şol ki derd-i ışk-ı dil-dâr ile bîmar olmadı.

Zâîî [21]

*

Şehâ esrâr-ı hikmetten gelüptür nakl ile hüccet
Buyurmuş **Hazret-i Lokmân** dilersen cismine sıhhat
Bahar eyyamı iç müşhil ki hiç görmiyesin illet
Vücudun mülkünü emrâzdan hâlis ider şerbet [57]

*

Bunu ol **Hazret-i Lokmân** ider yılda bir isti'mâl
Yaşadı nice bin yıllar cihanda hoşdem ü hoşhâl
Gel imdi yılda bir bu şerbeti iç eyleme ihmâl
Vücudun mülkünü emrâzdan hâlis ider şerbet [57]

*

Derd-i yâr ile vücudum yıkılıp harâb idi
Geldi **Lokmân**'ım şükür derdime tımâr eyledi.

Mustafa Rûmî [63]

*

Genc ü aşka mekân idi derd-i aşka **Lokmân** idi
Asrında bir sultan idi, sultan Halilü'l-Halvetî.

Mustafa Rûmî [63]

*

Kıl tımârı bârî şimdi derdine
Arayî gelmiş iken **Lokmân** seni.

Mustafa Rûmî [63]

*

Ağyârı terk etmeden yârânı arzularsın
Dûçâr-ı der olmadan **Lokmân**'ı arzularsın.

Mustafa Rûmî [63]

*

Vech-i cânân ister bekle mürşid eşiğin
Her tabibin kavline meyletme **Lokmân** bir olur.

Hasan Kenzî [68]

*

Her seherde Besmeleyle açılır dükkânımız
Hazret-i **Lokmân** nebîdir pîrimiz üstâdımız [1]

*

Îlâc-ı derdini tertip için aczin beyân etti
Diriga kavl-i **Lokmân** hem de eczâne-i imkân.

Dr. Emin Paşa'nın kabir taşından [99]

*

Dest ü payı bağılıdır bîçâre kurban neylesin
Müstaid-i merg olan bîmâra **Lokmân** neylesin.

Yenişehirli Avnî [36]

*

Haste-i aşkı tedâvi edebilmez **Lokmân**
Bana rahmeylese cânâ bulur ancak derman.

Abdî [79]

*

Tâze yakdı sîneme Nâzi bir ateş tâze yâr,
Tâze derde tâze dermân tâze **Lokmân**'ım gelir.

Mehmed Nuri

*

Derde beni
Kim saldı derde meni?
Loğmanlar sağaldamaz
Mayasın derd emeni.

Bayatı [40]

*

Kılmaz benim başım amân,
Gören cebrin der zebân,

Günde gelip İsâ **Lokmân**,
Tapmaz derde derman firâk.

Mahtumkulu [17]

*

Bir derde düşüp men, hiç kimse bilmez,
İsa anmaz, **Lokmân** çâresiz kılmaz,
Gelir turnaz, duman baştan savulmaz,
Her zaman bir dert eğser men söz bile.

Mahtumkulu [17]

*

Bir rahmsız şâ eriptir, gönlüm içre cây tutup,
Bend eyleyip **Lokmân**'ı, haber almaz âzârımdan.

Mahtumkulu [17]

*

Lokmân gibi dertler dermânın kılсан,
Süleyman dek devi dermâna salsam,
İskender dek derin yüzünü alsan,
Yere yeksân bolup, yer dek bolarsın.

Mahtumkulu [17]

*

Felek fğanının gözüne almaz,
Ol derdine **Lokmân** dermânı bolmaz,
Yahşı, yaman gedâ şâhı sılamaz,
Kara göz, kalem, kaş, ince bel geçer.

Mahtumkulu [17]

*

Tapsam, bolsun başım kurban mertlere,
Lokmân çâre tapsın gelen dertlere,
Mahtumkulu aydar, merdân mertlere,
Yaradandan iman himmet gerektir.

Mahtumkulu [17]

*

Nâmert korkar koç yiğidin adından,
Evinde telmürür merdin bādından,

Dertli kullar, ömür salmaz, yâdından,
Lokmân'ını kılan emi nef bolsa.

Mahtumkulu [17]

*

Canım ateşe saldım,
 Nâr içinde men kaldım,
 Aştan yaradâr boldum,
Lokmân soramaz halim.

Mahtumkulu [17]

*

Derdime bir **Lokmân** bulup deşmedim,
 Geçti ömrüm bir dengine düşmedim,
 Çok tuz ekmek yedim helalaşmadım,
 Nice hakk u hukukumuz nan da var.

Ruhsatî [50]

*

Doğrı gelen ecele **Lokmân Hekim** neylesin? [56]

*

Darbıma dağlar dayanmaz kâdir idim kuvvete,
 Bulmadı **Lokmân** ilâcı çâre yoktur illete,
 Müjdeci yasım götürmez kem haberim devlete,
 Nazlıdır sultan efendim eşidüb gamlenmesün.

Kâtibî [31,53]

*

Zulmet-i hayatımın şahsından pervası yok.
 Hekim **Lokmân** olsa da derdimin devâsı yok.

Murat Orhan [100]

*

Canım tebib, gözüm **Loğman**,
 Menim derdim ara tez tez.
 Bu derd meni çok incidir,
 Sızıldayır yara tez tez.

Kurbanî [2]

*

Yüz il heste yatsın cismi ölmesin,
 Üreyi şad olub, üzü gülmesin,
 Hekimler **Loğmanlar** derdin bilmesin,
 Gözleri kor, gulagları kar olsun.

Aşık Valeh [2]

*

Valeh kimdir, derd ehlinin **Loğmanı**?
 Hesretimi deyin ona pünhanı,
 Söyleye bu derdin nedi dermanı?
 Felek salıb başa gara düşmüşem.

Aşık Valeh [2]

*

Dilgem'i öldüreler bu derd ne ise,
Loğman tebib ger yarımı görürse,
 Zimistan könlüme yar eli deyse,
 Uröyşen tapıdan yaz olar m'ola?

Yahya Bey Dilgen [2]

*

Hestema erz ü sema maürği hem maeda, eyler gaza,
 Hoş neva, derde deva, bir **Hekim-i Loğman** gelip.

Melikballı Gurban [2]

*

Kelmene beli söyleyip, metleb ganan galmadı,
 Ne hasteler şefa buldu, ne de **Loğman** galmadı.

Aşık Musa [2]

*

Hikmet-i Loğman yeriddi bu yerler,
 Gerdiş-i dövran yeridi bu yerler.

Mücrim Kerim [2]

*

Gaşları celladdı, kirpiyi almaz,
Haramdan ohlansam oram sağalmaz,
Tebib-i Loğman da derdimi bilmez,
Merd igidler gelsin çaraya dağlar.

Aşık Ahmet [78]

*

Molla Cüma bednam oldu arada,
Loğmanımsan et derdime çara da,
Ya kes başım, ya da yetir murada,
Bir men bilim, bir de sen bil, bir de ki.

Molla Cüma [78]

*

Süzgün bahmasından fikir yandırır,
Şirince söhbeti gül dehandadır,
Cüma'nın derdine derman bundadır,
Neylerem **Loğman**'ı ol ol **Loğman** kimdir?

Molla Cüma [78]

*

Gözeller sultanı, melekler şahı,
Alagöz cananım, getme, amandı.
Derdinden hesteyem, çekirem ahı,
Ölürem, **Loğman**'ımı getme amandı.

Aşık Elesker [78]

*

Hanı Nemrud, hanı Fir'on, hanı neçe zülmkâr,
Hanı **Loğman**-ı Erestun, goymaz gala ruzigar,
Hanı İskender, Süleyman olan sahib-i ihtiyar,
Onları da ateşlere felek yahdı dünyada.

Kurban [78]

*

Gedib **Loğman** hüzurunda,
Dedim derdim melulâne,
Dedi, get, get Cahansuz, men,
Sene sebri reva gördüm.

Cahansuz [78]

*

Eyle beyan, ağrın alım,
 Hesretinden heste düştüm,
 Men bimekân, ağrın alım,
 Hekim **Loğman** neya lâzım,
 Derde derman, ağrın alım.

Şık Esed [78]

*

Yaradıb dövran dövran,
 Tebib-i **Loğman**,
 Derdlere derman,
 Olmuşam mehman.

Veli Miskinli [78]

*

Ucundan çekerler dara Necef'i
 Firget'in yandırır nara Necef'i,
Loğman gerek derin yara Necef'i,
 Düşmüşem böhtana, gel gana, gel yeri.

Aşık Necef [78]

*

Ucundan çekerler dara Necef'i,
 Firketin yandırıp nara Necef'i,
 Derdim bilmez **Lokmân** Yara Necef'i
 Düşmüşem böhtana kala gel yeri.

Aşık Necef [78]

*

Derin gamalıma **Lokmân** dediler,
 Çatma kaşlarına Gaman dediler,
 Leblerin merize derman dediler,
 Söyle doğru mudur aşgar ay dilşad.

Ülker [78]

*

Osman diyer meni bu günde gören,
 Hali mükül perişana ağlasın.
 Eflâtun yenişse bulunmaz çara,
 Malûm edin o **Lokmân**'a ağlasın.

Şeref Taşhova [88]

*

Ağlayu ağlayu geldim kapuna,
Güzellik tahtına sultan olan yâr,
Bir hastayım, düştüm senin tapuna,
Hey âşık derdine **Lokmân** olan Yâr.

Bursalı Aşık Halil [53]

*

Yeni bir sevdaya müptelâ oldum,
Evvelki çektiğim sevdâ ne imiş.
Yârimden derdime bir şifa buldum,
Lokmân'ın verdiği devâne imiş.

Bezmî [53]

*

Ben sadıkım deyu eyledin ikrar,
İşittim olmuşsun adûlara yâr,
Derd-mend Pesendî oldu târümâr,
Derdimin dermanı **Lokmân**'ıma ver.

Kütahyalı Pesendî [53]

*

Irak yollar yakın olsa,
Her güzelde hakkın olsa,
Dostum **Lokmân Hekim** olsa,
Sarsam yarayı yarayı.

Erzurumlu Emrah [53, 98]

*

Aşk ehline derman sordum âlemde,
Ne Eflâtun bilir, ne **Lokmân** yazar.
Erbâb-ı aşk olan kalır mâtemde,
Anların ahvâlin perişan yazar.

Aşık Dertli [53]

*

Divâne veş aklım baştan şaşırdın,
Çiğrimi püryan idüb pişirdün,
Haddimden ziyâde derde düşürdün,
Lokmân'ım devânı bilürüm deyü.

Gevherî [28]

*

Ger ararsan cânâ derman,
Neylesün bu derde **Lokmân**,
Gevherî bu aşk-ı cânân,
Bî-devâdır gafil olma.

Gevherî [28]

*

Hasretinle bunca dem gezdim garîb bî-nevâ,
Şimdi mahzun yere atmak bendenizi olmaz revâ,
Dest-i pâkinle dil-i mecrûhuma eyle devâ,
Gel benim **Lokmân-ı derdim** sîne-bendim merhâba.

Gevherî [28]

*

Beni Mansûr gibi çektiler dâre,
Anun için hasta düştüm dildâre,
Ben **Lokmân**'a vardım yok dedi çâre,
Derdimin dermânı bulmadım gitti.

Gevherî [28]

*

Sevdiğimden ayrılalı bir acab hâletdeyim,
Nâr-ı firkat yaktı cismim cânıma kâst eyledi,
Gitti ol **Lokmân-ı derdim** ben buna hayretdeyim,
Derd-i serler cûşa geldi kendin izhar eyledi.

Gevherî [28]

*

Bister-i firkat esîri ben gedâ-yı dil-harab
Zâr ü giryan eyler iken oldu da'vet müstecab
Ol benim **Lokmân-ı derdim** ol şeh-i âlicenab,
Gevherî'ye merhabâya geldi yüz bin naz ile.

Gevherî [28]

*

Gevherî aşkınla dâim ider zâr,
Aşkın ateşi eşeddü mine'n-nâr,
Tîg-i gamzen ile hezar yaram var,
Gel yetiş derdimin **Lokmân**'ı sensin.

Gevherî [28]

*

Gevherî kulunu sanma ki bîhaber,
Efendim intizar eşeddü mine'n-nâr,
Gamzen tîğî ile hezar yaram var,
Gel yetiş derdimin **Lokmân**'sın sen.

Gevherî [28]

*

Ben senin aşkından olmuşum alîl,
Bendeni istersin dâimâ zelîl,
Makta-ı aşkında kat-oldu bu dil,
Lokmân olsa itmez bana çâreler.

Gevherî [28]

*

Bu **derd**-i aşka kim biz mübtelâyüz,
Lokmân olsa devk etmekte âciz,
Ne anlar bu halden zâhid ü vâiz,
Kendi çektiğini mübtelâ bilür.

Gevherî [28]

*

Bir dest-i **Lokmân**'a yâr olup ey dîl,
Dilâ kurtulmadın biçârelikten,
Bîçâre ol yâre olalı mâil,
Meylin kesilmedi âvârelikten.

Gevherî [28]

*

Aşkınla çektiğim rûz ü şeb elem,
Şerha şerha çekmiş sineme alem,
Lutf eyle sevdiğim **Lokmân**-ı âlem,
Teşrif idüb yokla nabzımı kendin.

Gevherî [28]

*

Ey peri cihana sen gibi dilber
Ne geldi ne gelir ne gelse gerek.

Lâ'lin gibi **Lokmân** Tiryâk-ı Ekber,
Ne buldu ne bulur ne bulsa gerek.

Gevherî [28, 53, 89]

*

Mecnun musun ey dil vefâ umarsın,
Cihânın bir alay bî-vefâsından,
Derd-i derûnuna devâ umarsın,
Lokmân mı sanırsın hûb libâsından.

Gevherî [28]

*

Bûlbûlüm varın söyleyin verdime,
Lokmân'dır ilâç kılsun derdime,
Yiyüp safâsını sür deme,
Öğünsün âlemde dursun bir zaman.

Gevherî [28]

*

Şol yâre kim anı sevdiğim yâre,
Merhem-i Lokmân'dır bana o yâra,
Rakîb ile vardık rû-berû yâre,
Bana didi sen dur nâre o yana.

Gevherî [28]

*

Gevherî der gevherim kâne yitirdim,
Başımı hırkaya çektim oturdum,
Hasret bucağında hasta yatırdım,
Tabîbim **Lokmân**'ım geldi gönlüme.

Gevherî [28]

*

Gurbetlikte hasta düştüm yaralı,
Onulur yarama değse yâr eli,
Tabip **Lokmân** bilür isen yar eli,
Bana dostdan belgüzdür bu yara.

Gevherî [28]

*

Derdime **Lokmân** et yüz bin devâyı,
Yüz bin eyle âhı yüz bin de vâyı,
İstemem gayriden yüz bin devâyı,
Banan **Lokmân** yeter şimdi yâr eli.

Gevherî [28]

*

Sebeb-i lûtfâ yetiş var yürü dermânıma git,
Ne lemdir çekerim derdime çâre bulamam,
Gençlik başı için **Hazret-i Lokmân**'a git,
İşinden hürmet ider hâline Hengâmî senin
Ezelî demde berâber olan ikrârıma git.

Hengâmî [27]

*

Sefil Şenlik zulüm eyledi sana,
Çalardın, çırpardın, batardın kana,
Derdin hadden aştı, gelmez hesaba,
Lokmân Hekim sarmaz yaranı kartal.

Aşık Şenlik [64]

*

Terkîb-i hakâyıkda tabîbâ cismim
Eczâ-yı şifâhâhe-i **Lokmân** olsun.

Şeyh Rıza [19]

*

Âhir zaman **Lokmân**'ıyam gelsin beri derdin bilen
Hikmet ilmîne ereli dermân satar dilim.

Sinan Ümmî [19]

*

Cihân tasında ma'cûn-ı hayâta sa'y edip **Lokmân**
Çürüttü mâye-i ömrü memâta bulmadı dermân.

Ağazade Nakşî [19]

*

Hak'dan gönderilmiş **Lokmân Hekim**'e
Her derdin dermânıdır Bismillah [16]

*

Lokmân cana hiç demiş
Dertli derdi geç demiş [86]

*

Umudunu kesmenin ne kârı var,
Dermanların sır içinde sırrı var,
Hızır'ı var, **Lokmân**'ı var, Pîri var.

Aşık İsmeti [104]

*

Lokmân da benim derdime درمان olabilir
Âhir olacak derdime درمان gülüşünden.

Yahya Şeyda [35]

*

Hey medet bulunmadı emrâzının bir çâresi
Genç yaşında tekmiel etmiş meğer kim vâdesi
Nice rûhanî ve cismanîyle tedbîr ettiler
Gelse **Lokmân** neylesün dolmuş ecel peymânesi.

Çeşme'de bir mezar taşında [24]

*

Âvâz-ı bülendi demiş **Hazret-i Lokmân**
Hikmetle teganni maraz-ı aşka devâdır.

Müştak Baba [37]

*

Melhem olmaz yaralarım azdırır
Derdimin **Lokmân**'ı gel yavaş yavaş.

Karacaoğlan [20]

Her saat artmakta aşk macerası
Bulunmaz ilacı, yoktur şifası
Derd imiş anladım derdin devası.
Lokmân'ın verdiği emi neylerim.

Mefharî [69]

*

Ey hallakî âlem, ey kâni kerem
Senden bu derdime derman isterim
Onulmaz yareme sen eyle merhem
Ne Eflâtun, ne de **Lokmân** isterim.

Sabrî [69]

*

Yeni bir sevdâya mübtelâ oldum,
Evvelki çektiğim sevda ne imiş,
Yârimden derdime bir şifa buldum,
Lokmân'ın verdiği deva ne imiş.

Bezmî [69]

*

Didi bu pendî **Hazret-i Lokmân**
Olmasa âb helâk olur insan.

Eyyûbî [33]

*

Çek elini **Loğman**, sürme yarama.
Mende melhem almaz gizli yara var.

Aşık Pürvânî [23]

*

Bağban oldum bir gül içine bağa,
Aşkın saldı beni türlü boyağa,
Hasta düştüm kalka bilmem ayağa,
Tabib-i **Lokmân**'ım geldi, ha geldi.

Aşık Karanî [23]

*

Engel ara yerde olmuş haramî
Muhannetden niçin uman keremî
Lokmân Hekim sarabilmez yaramı
Dost eli değmezse çâre mi olur.

Aşık Veli [9]

*

Vefasız yâr için ne yan, ne ağla
Kuru sevda çeken boşa mest olur.
Umut bağlarsan da **Lokmân**'a bağla
Devâsız tabibe giden hast'ölür.

Aşık Halil [49]

*

İşte derdi olan gelir sızılar,
Lokmân deyü geldim beyler gaziler
Herle deyü meleşiyor kuzular
Kazana bir avuç koyacağım yok.

Deliktaşlı Ruhsatî [8, 82]

*

Bulamadı ecel zehrine tiryâk
Bu şehre nice **Lokmân** kendi göçdü.

Keimâl Ümmî [44, 45]

*

İlletimin **Logman**'ı
Yamanlığın amanı,
Semeni ay semeni,
Göylerden men seni [42]

*

Ya ben derdim kime şekva edeyim
Hicran benim, firkat benim, verem ben
Hangi bir tabibi sual edeyim
Mecruh benim, **Lokmân**'ı ben saran ben.

Sümmanî [48]

*

Hiç gitmiyor şu başımın dumanı
Kesemedim şu dünyanın gamını
Çok aradım bulamadım **Lokmân**'ın
Derdime bir çâre bula mı bildim.

İlhamî [48]

*

Öyle bir derde düştüm ki dermanım gizli benim
 Ne saran var ne de merhem, **Lokmân**'ım gizli benim
 İçeli aşk bâdesini didârın âşıktyım
 Sevdâsı seri mest etti, cânânım gizli benim
 Sevdâsı seri mest etti cânânım gizli benim.

Murat Çobanoğlu [48]

*

Çıragı'yem yaram belendi kana
 Aşka çâre olmaz gittim **Lokmân**'a
 Giyindim kısıbetim çıktım meydana
 Ama kaderimle güreşemedim.

Nuri Çırağı [48]

*

El sürme yâreme sırsır sızılar
 Baştan başa var endamın yârelî
Lokmânlar el çekmiş rakip sızılar
 Değmeyince iy'olur mu yâr eli.

Çağlayan [48]

*

Gezdim gurbet eli bunca diyârı
 Üzüldü bu tenim candan usandım.
Lokmân Hekim gelse çâre bulamaz
 Paralandı vücut kandan usandım.

Gülpaşa [48]

*

Gönül bir deryâdır sırrı bilinmez
Lokmândan bu derde çâre bulunmaz
 Hüsnü bir an hayalimden silinmez
 İster yâd ülkeye sür beni.

Müdamî [48]

*

Kaç kez gezdim ehl-i dükkân elinde
 Kul ne bilir her şey sultan elinde

İlâç idim Hekim **Lokmân** elinde
Kaç kurudum, kaç karıldım kim bilir?

Gulîranî [48]

*

Sevdası yâ olmayan,
Kalbinde yâre olmayan,
Ciğeri sadpâre olmayan
Zâtî **Lokmân**'ı bilmezler.

Dehşetî [11]

*

Ferman etti hüdâ
Faniye hacet kalmadı.
İçtim ecel şerbetini
Lokmân'a hâcet kalmadı.
Hep yârelerim iyi oldu
Cerrahâ hacet kalmadı.
Yapıldı cennet sarayım
Mimara hacet kalmadı.

Edimekapı'da mezar taşında [103]

*

Derdim yığın yığın, gam kile kile
Lokmân da sağ değil derdimi bile [12]

*

Erdi safâ kalmadı gam oldu hebâ derd ü elem
Ma'nî **Lokmân**'a erip buldu o dermâna vukûf.

Zâtî Süleyman [111]

*

Hikmet olur sözleri haste-dil olanlara
İllet ü emrâzına ma'nî-i **Lokmân** olur.

Zâtî Süleyman [111]

*

Hüdâ bilir severim derûn-ı candan seni
Devasız derd elinden hayalin **Lokmân** olur.

Ruhsatî [50]

*

Tanyalı Bokrat'ım sır içinde hikmetüm
Gâh Calinos olmuşem gâh ben **Lokmân** idüm.

Kaygusuz Abdal [39]

*

Senün işlerine kimse karışmaz
Âlimler cümlesi yolında hayrân
Kani Husrev kanı Şîrin ü Ferhâd
Kani ol Calinus hakîm-i **Lokmân**.

Said Emre [39]

*

Leysan gibi yaş dökmekden irengim oldu tebdîl
Lâcınım tûtf misâli benle oldu dilbendîl
Lâle yârim, âlem bildi, deyim bâri sen de bil
Lokmân bile nâ-çar kalır, Zeynel hoca sağ değil [58]

*

Tedbir-i **Lokmân**'a bağlama âşık
Belki ıslâh etmiş yâr)n-ı sâdık
Tedbirin takdire gelmez muvâfık
Merhemine eline yâre keçine.

Seyranî [18]

*

Cihan tasında macun-ı hayata say edüb **Lokmân**
Çürüdü maye-yi ömrün memete bulmadı dermân.

Ağazade Nakşi [96]

*

Loğman'dan kec olan, ağıldan gânmaz
Lobbaz adam, merd gabagda dayanmaz,
Adam var ki dediğinden utanmaz.
Hey herze danişar, üze dünyada.
Aşık Elesker [71]
Bir güzel gördüm bugün,
Yusuf-i Kenan'dan beter.
Derdlere derman eder,
Hekim-i **Loğman**'dan beter.

Aşık Elesker [71]

*

Hüsnde Züleyha tek,
Loğman'a benzer kâmalı.

Aşık Elesker [71]

*

İnanıram kâmalına,
 Hekim-i **Loğman** Yetişe.
 Belki senden ilaç ola,
 Hesteye derman yetişe.

Aşık Elesker [71]

*

Çâresiz derde **Lokmân** bile âciz kalır [52]

*

Nedir ayâ ilac hicrana
 Sorsa âşık bilir mi **Lokmân**'a.

Salım [62]

Sana her vechile öz canım dedim
 Her derdime derman **Lokmân**'ım dedim
 Nazargâhım şâhım sultanım dedim
 Minnet etmem senden başka ferde ben.

Geredeli Figanî [47]

Çâresiz kaldım tabibim çâre-sâz eyle bana
 Başın için **Lokmân**'a bildir bak ne der.

Seyrî [67]

*

Hestelik kanunla ölseydi eger
 Ona birce sözle fermen yazardım.
Loğmanlık elimden gelseydi eger,
 Kaygını en vacib derman yazardım.

Vilâyet Rustenzâde [7]

*

Şirin, dönme bî-sütunı yonannan
Bimâriyam eşki salıp bu nannan
Sağalmanam yüz **Lokmân** gele Yunannan
Sağ eyler sedrine bir alma meni.

Telimhan [5]

*

Gönüller derdine **Lokmân** arâ, bul, tez devâ iste
Ne istimdâd olur kuldân, ne dünyadan vefâ iste

Merdânî [83]

* .

Bülbülüm varın söyleyin virdime
Lokmân'dır ilâç kılsın derdime
Yiyüp içüp safâsını sür deme
Öğünsün âlemde dursun bir zamân

Gevherî [89]

*

Cân içredir cânân
Anı bir yerde arama
Sendedir senin **Lokmân**'ın
Köyde şehirde arama

Cemâl Hoca [89]

*

Bir dest-i **Lokmân**'a yâr olup ey dil
Dilâ kurtulmadın bî-çârelikten

Gevherî [89]

*

Lokmân-ı hâzıksın ey kara doktor
Söyle ma'rifetin gizleme kahve

Zülâli [89]

*

Yüce dağ başında çıktım oturdum
Derdim elli iken yüze yetirdim

Lokmân Hekim gibi cerrah getirdim
Şu benim derdimi bilen olmadı

Sivas Türküsü [I/237]

*

Derdim azar azar gam kile kile
Lokmân Hekim yok ki derdimi bile [I/237]

✽

Hani bin yaşayan **Lokmân**
Ölüme hileler kılan
Neden dünyaya bel bağlayıp
Canına bulmadı derman

Uygur manisi [I/238]

✽

Mekânım dağlar başı oldu
Seyrâna hâcet kalmadı.
İçtim ecel şârabını
Lokmân'a hâcet kalmadı.
Yapıldı çeşm-i sarayım
Mimâra hâcet kalmadı

Sivas Abdülvabgazi Mezarlığı [I/150, I/238]

*

Eflâtun el katmaz **Lokmân** karışmaz,
Bu yara Fatma'yı alacak dedim.

Ruhsatî [I/238]

✽

Aman Allah böyle kalem çalınmaz
Lokmân Hekim gelse çâre bulunmaz

Ruhsatî [I/238]

*

Derdime bir **Lokmân** bulup deşmedim,
Lokmân Hekim gelse çâre bulunmaz

Ruhsatî [I/238]

✽

Birinin elinde zehirli tastır
Biri **Lokmân** olmuş şerbet getirir.

Ruhsatî [I/238]

*

Bir iki ilâçla devâ yapanlar
Eflâtun'u ve **Lokmân**'ı tan eyler.

Sümmanî [I/238]

*

Hangi bir tabibse sual edeyim
Mecrûhu ben, **Lokmân**'ı ben, saran ben.

Sümmanî [I/238]

*

Merhem eyle Seyrânî'nin derdine
Envâî ilâçlar **Lokmân** sevdiğim

Everekli Seyranî [I/238]

*

Neylesin **Lokmân**'ı derdi aşkımın
Destine kudretten çâre gelince.

Everekli Seyranî [I/238]

*

Tedbiri **Lokmân**'a bağlama âşık,
Belki islâh eder yaranı sâdık.

Everekli Seyranî [I/238]

*

Lokmân gelse edemiyor tâbîri

Feryâdî [I/238]

Lokmân dahi dertlerimi bilmiyor

Şevkî [I/238, I/241]

*

Yüz bin tabip gelse derdime çâre
Derdimin dermânı **Lokmân**'a kalsın

Erzurumlu Emrah [I/237]

*

Lâl-i lebin gibi şerbeti ihya
Ne âb-ı hayatta ne **Lokmân**'da var.

Erzurumlu Emrah [I/238]

*

Her tabibe derd-i aşkı yâr olup sorma ilaç
Daima derler meseldir: **hikmeti Lokmân**'a sor.

Âşık Ömer [I/238]

*

Şu dertli gönlümün **Lokmân**'ı sensin
Kırıldı kanadım sarabildin mi?

Karacoğlan [I/238]

*

Lokmân Hekim em çalmadı yâreme
Pîre varmayınca yoktur çâresi.

Karacoğlan [I/238]

*

Gamzenin okundan hezâr yaram var
Merhamet et kulunum **Lokmân**'ımsın sen.

Gevherî [I/238]

*

Lokmân Hekim gelse bulunmaz devâ
Baştan başa gönül hep yârelendi.

Kâmilî [I/238]

*

Nice tabîblere el aman desin,
Lokmân kâr etmedi hicrânımıza.
Çeksem ne çâre bir zaman dersin,
Hamd edip sayalım **Lokmân**'ımıza.

Fakîrî [I/238]

*

Lokmân'a müracaat kılman geçmiştir.

Selman [I/238]

*

Nasıl methedeyim kâş-ı kemânı,
Elma yanaklıyı şirin zebânı,
Onulmaz derdimin odur dermânı,
Tabip içre **Lokmân**'ıma den gelsin!

Zâkirî [I/238]

*

Çok çâresiz dert var ararsan ilâç,
Bulunmaz bir tabip **Lokmân**'a kaldı.

Abdî [I/238]

*

Der Seyyîd'im yoktan gelmez bir mânâ
Muhtâcım yok **Lokmân** gelse dermâne
Ben râzıyım Hak'dan gelen fermâne
Kulu halk etmeden haberi vermiş.

Seyyid Yalçın [I/238]

*

Lokmân Çâre bulmaz, yoktur Eflâtun,
Yardan ayrılması ölümden çetin.

Veysel [I/238]

*

Bir onulmaz derdim var çâresi kimde bilmem
Olursa ondan olur varıp gidem **Lokmân**'a

Ali Şahin Canozan [I/238]

*

Lokmân'a kudreti veren Allah'ım,
Kullarına sebep kılan Allah'ım,
Cümlelerin derdini bilen Allah'ım,
Sebep diye gidiyorum tabibe.

Garibe (Hesna Ayyazoğlu) [I/238]

*

Derdimi açanım **Lokmân**'ı yoktur,
Bendeki bir değil vallahi çoktur.

Hasan Tahsin Üçer [I/238]

*

Lokmân Hekim gerek sarsın yâreyi
Her hekim dertlere derman olamaz.

Sitki Pervane [I/238]

*

Açtın sağalmaz yâreyi,
Lokmân bulamaz çâreyi,
Ak üzre yanlış kâreyi,
Bilmeyip yazdığın yeter.

Derdimend (Fatma Oflaz) [I/238]

*

Bir devâsız derde düştüm âh ki **Lokmân** bîhaber [I/151]

*

Maraz-ı aşka devâ eyleyemez **Lokmân**lar [I/151]

*

Karadır kaşların ferman yazdırır
Aşkınız beni diyâr diyâr gezdirir,
Lokmân Hekim gelse yaram azdırır,
Yaramı sarmaya yâr kendi gelsin.

Türkü [I/150, I/238]

*

Gelse **Lokmân** neylesin dolmuş ecel peymânesi [I/151]

*

Malı olmayan neylesin?
Tabibi **Lokmân** eylesin,
Mevlâm versin İlyas söylesin
Dolaşsın da dertli dertli.

Aşık İlyas [13]

*

Hani Kârun malı n'itmiş,
 Hani Cengiz şânın'itmiş,
 Hani **Lokmân** cânı n'itmiş,
 Yayan dünya yalan imiş.

Türkü [I/239]

*

Yüce dağ başında çöktüm oturdum,
 Derdim elli iken bine yetürdüm,
Lokmân Hekim gibi cerrah götürdüm,
 Şu benim derdimden bilen olmadı.

Âşık Kerem [I/267]

*

Olur mu derdime derman?
 Cihan başıma zindan,
 Dirilse **Hazret-i Lokmân**,
 İlâcı hiç bulunur mu?

Âşık Veysel [I/267]

*

Kisvetimiz güzel, içimiz kara,
 Dahî ilâç almaz bizdeki yara,
 Unuttuk **Lokmân**'ı kaldık âvare,
 Hakka doğru giden yoldan bir haber.

Coşkunî [I/267]

*

- I -
LOKMÂN HEKÎM
BİBLİOGRAFYASI*

1. Abdülkadioğlu, Abdülkadir: *"Meslek Pirleri ve Testerecilerin Piri"*, **Millî Folklor**, S. 13, Ankara 1992, s. 4.
2. Abîdîn, 'Abdu'l-Mecîd: **el-Emsâl Fi'n Nasr el-'Arabî el-Kadîm**, Kahire 1956, s. 38, 43-51, 91, 94, 123, 137-143, 178, 182, 186-190. [*]
3. Ağalı, **Loğman: Sözlü, Nağıllı Geceler**, Işık Neşriyat, Bakû 1981, s. 37-41.
4. Ahmed b. Hanbel: **Müsned**, Çağrı yayınları, İstanbul 1413/1992, s. C. I, 424, 444; c. I, s. 87.
5. Ahmed Lûtfî Efendi: **Vak'anûvîs Ahmet Lûtfî Efendi Tarihi** (Haz. M. Aktepe), c. XIV, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991, s. 14.
6. Ahmed Râşid: **Pendnâme-i Lokmân Hakîm Tercüme-i Manzumesi**, Dersaadet 1324, 16 s.
7. Ahmed Rif'at: *"Lokmân"*, **Lugât-i Târihiyye ve Coğrafiyye**, c. I, Mahmûd Bey Matbaası, İstanbul 1299, s. 141.
8. Ahundov, Ehlîman: **Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri** (Akt. Semih Tezcan), Türk Dil Kurumu, Ankara 1978, s. 239-241, 261-264.
9. Akçal, İlhan: *"Danedan Peygamber ve Lokmân Hekim"*, **İnanç**, c. 4, S. 40, 19, s. 5-7.

* Köşeli parantez içinde yıldızlı [*] yayınlar, kaynaklarda varlığını tespit ettiğimiz, ancak ulaşamadığımız neşriyattır.

10. Akıncı, Ahmet Cemil: **Lokmân Hekim** [Roman], **Lokmân** Sağlık Yayınları, İstanbul 1973, 211 s.

11. Aktan, Selma: "**Lokmân Hekim Efsanesi ile Şahmaran Efsanesi**", **Hakiki Anadolu Efsaneleri**, İkinci Kitap, Adana 1978, s. 8-27.

12. Alaaddin Ata Melik Cüveynî: **Tarih-i Cihangüşa** (Ter. M. Öztürk), c. I, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1988, s. 214.

13. 'Ali, Cevad: **el-Mufasssal fî Târihi'l-'Arab Kable'l-İslâm**, Beyrut, (I. Baskı), c. I, s. 314-321, c. VIII, s.362. [*]

14. Ali Şir Nevaî: **Sedd-i İskenderî**, Nevaî Jübilej Komitesi, Özbekistan 1941, s. 766-767.

15. Âlûsî, Mahmûd Şukrî: **Buluğu'l-'Arab fî Ma'rifeti Ahvâli'l-'Arab**, Mısır 1342 (3. Baskı), c. I, s.208, 341, 382; c. I, s. 122, 123, 169; c. III, s. 212-213. [*]

16. Arabacıoğlu, Celâl: **Hekimlik ve Hastanecilik**, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, Adana 1991, s. 61-63.

17. Araşıkî, 'Abdu'l-Hâdî: **Tefsîru Sureti Lukmân**, Diyarbakir, el-Maktabatu'l-İslâmiyye neşri, Tarihsiz. [*]

18. "**Asırların Unutamadığı Hekim Hazreti Lokmân A.S.**", **Lokmân Gazetesi**, 14 mart 1972.

19. Arslan, Mehmet: "**Ahmed Râsîd'in Çiçekli Bir Bahariyyesi Üzerine**", **Kızılırmak**, c. I, S. 6, Sivas 1992, s. 16.

20. 'Askerî, Ebû'l-Hilâl: **Cemharatu'l-Emsâl**, Kâhire 1964 (M. Ebu'l-Fazıl İbrahim neşri), c. I, s. 62, 97, 126, 150, 180, 201, 241, 269, 424, 481, 519, 565; c. II, s. 17, 34, 52, 75, 176, 261, 294, 353, 436. [*]

21. Aşkun, Vehbi Cem: **Sivas Folkloru**, c. I, Sivas 1943, s. 61.

22. Ataseven, Asaf: "**Hekimlik Yeminleri ve Lokmân Hekim Yemini**", **Bezm-i Alem Valide Sultan Vakıf Guraba Hastahanesi Dergisi**, c. XII, S. 3-4, İstanbul 1986, s. 190-195.

23. Ateş, Süleyman: **Kurân-ı Kerîm Tefsîri**, c. IV, Milliyet Yayınları, İstanbul 1995, s. 2009-2025.

24. Aydoğmuş, Muhammed: “*Sure-i Lokmân'dan Hak Erlerine*”, **Yeni Ümit**, S. 10, İzmir 1990, s. 19-21.

25. Bağdâdî, ‘Abdulkâdir b. Ömer: **Hizânetu’l-Adâb ve Lubbu’l-Lubâb Lisânu’l-‘Arab**, Bulak 1299, c. I, s. 77-78. [*]

26. Bağdâdî, el-Huseyn b. Mes’ûd: **Ma’âlimu’t Tanzîl fi’t-Tefsîr**, Bombay 1269, s. 690. [*]

27. Bahram, F.: **Lokmân’s Arabic Fables**, Bath 1869. [*]

28. Basset, Rene: **Loqman Berbère**, Paris 1890. [*]

29. Bayat, Ali Haydar: “*Klâsik İslâm Kaynaklarında Asklepios ve Kültürün Günümüz Anadolu’sundaki İzleri*”, **Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları**, S. 2-3, 1996-1997, s. 112-113.

30. Bayatlı, Osman: **Bergama Tarihinde Asklepion**, İstanbul 1954, s. 52-55.

31. Bayatlı, Osman: **Bergama’da Şifalı Otlar ve Lokmân Hekim**, İstanbul 1952, s. 5-11; 8. Baskı, İzmir 1968.

32. Bayraktar, Faruk: **İslâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münâsebetleri**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1984, s. 46, 149.

33. Bayram, Sadi: “*Sağlık Hizmetlerimiz ve Vakıf Guraba Hastahanesi*”, **Vakıflar Dergisi**, S. 14, Ankara 1982, s. 101.

34. Baytop, Turhan: **Türkiye’de Bitkilerle Tedavi**, İstanbul 1984, s. 49.

35. Bekrî, Ebû Ubeyd: **Faslu’l Makâl fi Şehri Kitâbu’l-Emsâl**, Beyrut 1971 (İhsân ‘Abbas ve ‘Abdul Mecîd ‘Abidîn neşri). s. 103, 225, 226, 351, 365, 386, 459, 462. [*]

36. Benoliel, Jose Revpelo Grao-Rabbino Lazar Wogue: **Fabulas de Loqman**, Lisboa 1898. [*]

37. Berk, İlhan: **Şifalı Otlar kitabı**, Karacan yayınları, İstanbul 1982, s. 11-13, 80-81.

38. Beydâvî, Nâsiruddîn, Abdullah b. Ömer: **Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl**, İstanbul 1329, s. 544. [*]

39. Beysanoğlu, Şevket: “Diyarbakır Folklorundan Bazı Örnekler”, **Ziya Gökalp**, S. 74, 1994, s. 70-71.

40. Bilgin, Azmi: “Türk Edebiyatında Nâsihatnâme ve Emre'nin Tercüme-i Pendnâme-i Attâr'ı”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 93, İstanbul 1994, s. 198.

41. Bilmen, Ömer Nasuhi: **Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali ve Tefsiri**, c. VI, s. 2731-2756.

42. Boyraz, Şeref: “**Lokmân Hekim Menkabesi (Bal Kuyusu)**”, **Erciyes**, S. 162, Kayseri 1991, s. 28.

43. Buhârî: Muhammed b. İsmâil: **Sahîh**, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992, c. IV, s. 41, 113, 137; c. V, s. 20.

44. Buhârî: **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sârih Tercümesi ve Şerhi** (Terc. K. Miras), c. IX, Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 162-163.

45. Buran, Ahmet: “**Keban ve Baskil Yörelerinden Derlenen....**”, **Türk Folklorundan Derlemeler** 1986/1, Ankara 1986, s. 35.

46. **Büyük Türk Klâsikleri**, c. I, Ötüken-Söğüt Neşriyat, İstanbul 1986, s. 400.

47. Câhiz, ‘Amr b. Bahr: **al-Beyân ve’t Tebyîn**, Kâhire (10. Baskı) ‘Abdusselâm Hârûn neşri, c. I, s. 21, c. III, s. 67, 423, 447, 478; c. IV, s. 452; c. V, s. 331, 555; c. VI, s. 327; c. VII, s. 151. [*]

48. “**Câmasbnâme**”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C. II, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977, s. 9.

49. Canan, İbrahim: **H. Peygamberin Sünnetinde Terbiye**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1980, s. 286.

50. Canan, İbrahim: **H. Peygamberin Sünnetinde Tıp, Tıbb-ı Nebevî**, Akçağ yayınevi, Ankara 1995, s. 15.

51. Cenkmén, Emin: **Lokmân, Eski Bir Aşkın Hikâyesi** [Roman], İstanbul 1941, 31 s.

52. Chauvin, **Bibliographie des Ouvrages Arabes**, c. III, s. 1-82. [*]

53. Cherbonneau, M.: **Fables de Lokmân**, Paris 1847, 1925. [*]

54. Conybeare, R. Harris, A. S. Lewis: **The Story of Ahikar**, Cambridge, 1913, s. LXXIX-LXXXIII. [*]

55. Cumahî, Muhammed b. Sallâm: **Tabakâtu Fuhûlî's-Şu'ara**, Kahire 1974, s. 574, 725-726. [*]

56. Çağatay, Neşet: **İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı**, Ankara İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1971, s. 147-148.

57. Çakmakçı, Cevdet: **"Lukman" Bibliografyası**, A.Ü. İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi, S. 4, Ankara 1980, s. 295-302.

58. Çelebizâde Abdülaziz: **Târîh-i Ravzatü'l-Ebrâr**, Bulak 1248, s. 74.

59. Çığ, Muazzez İlmiye: **Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümerlerdeki Kökleri**, Kaynak yayınları, İstanbul 1995, s. 26-27.

60. Çığ, Muazzez: **"Sümerlilerden Zamanımıza Ulaşan Kültür İzleri"**, **XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, c. I, Ankara 1994, s. 243.

61. Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah: **Sünen**, c. I, Çağrı yayınları, İstanbul 1413/1992, s. 88.

62. Dayf, Şevkî: **Târîhu'l-Adabu'l-'Arabî**, Kahire 1971 (5. Baskı), c. I, s. 405-406. [*]

63. Demirci, Kürşad: **Dinlerin Dejenereasyonu**, İnsan Yayınları, İstanbul 1986, s. 71-72.

64. Demîrî, **Hayâtü'l-Hayavân**, (Nasr ve Lubad kelimelerinde). [*]

65. Denizkuşları, Mahmud: **Kur'ân-ı Kerîm ve Hadîslerde Tıp**, Marifet Yayınları, İstanbul 1982, s. 9-10.

66. Derenbourg, Jos.: **Fables de Loqmân de Sage**, Berlin-London 1860. [*]

67. Devletşah: **Tezkire-i Devletşah** (Terc. N. Lugal), Millî Eğitim Şark Klâsikleri, İstanbul 1963, c. I, s. 164.

68. Dinâverî, Abdullah b. Muslîm: **‘Uyûnu’l-Ahbâr**, Kahire 1973, c. I, s. 135, 254, 290, c. I, s. 119, 122, 168 176, c. III, s. 222, 228, 275, c. IV, s. 59. [*]

69. Doğrul, Ömer Rıza: **Kur’an-ı Kerim Tercüme ve Tefsir-i Şerifi, Tanrı Buyruğu**, c. I, Ahmet Halit Yaşaroğlu Yayınevi, İstanbul 1955, s. 646-649.

70. Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf: **el-Bahru’l-Muhît**, Beyrut 1983, c. VII, s. 186. [*]

71. Ebu’l-Hayr-ı Rûmî: **Saltuk-Nâme** (Haz. Ş. H. Akalın), c. III, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, s. 210-211.

72. Ebu’s-Su’ud, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî: **İrdşâdu’l-Aklu’s-Selîm İla Mazâyâ’l Kitâbu’l-Kerîm**, (Bu eser Fahrüddînu’r-Râzî’nin Tefsîrinin kenarına basılmıştır) Kahire 1275, s. 729-740. [*]

73. Emîn, Ahmed: **Feclu’l-İslâm**, Kahire 1965 (10. Baskı) s. 62-64. [*]

74. Endelüsî, ebû Hayyân: **Tefsîru Bahri’l-Muhît**, Kahire 1328, c. VII, s. 182, 185-186. [*]

75. Endelüsî, İbn Abdi Rabbih: **el-‘İkdu’l-Ferîd**, Kahire 1953 (Ahmed Emin ve arkadaşlarının neşri), c. I, s. 257-261; c. I, s. 278, 471; c. III, s. 152, 173, 213, 215; c. VI, s. 196. [*]

76. Eriş, Eyüp: **Bergama Söylenceleri**, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, Bergama 1990, s. 33-36.

77. Erpenii, F.: **Locmani Sapientis Fabulae et Selectra Quaedam Arabum Adagia**, Leidae 1615. [*]

78. Erpenii, F.: **Paromiae Locmani Sapientis ex Grammatica Arabica**, Vîennae 1703. [*]

79. Evliya Çelebi: **Seyahatnâme** (Zuhuri Danışman Neşri), Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul, c. V, 1970, s. 18; c. IX, 1970, s. 105-106; c. XIV, 1971, s. 92.

80. Eyüboğlu, Sabahattin- Arza Erhat: **Hesiodos Eserleri ve Kaynakları**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 80.

81. Fâhrü'r-Râzî, Muhammed: **Mefâtîhu'l-Gayb**, İstanbul 1308, c. VI/733. [*],

82. Feridüddîn Attâr: **Tezkiretü'l-Evliya** (Terc. S. Uludağ), İlim ve Kültür yayınları, Bursa 1984, s. 377, 493.

83. Feriha, Enîs: **Ahikâr, Hakîm min el-Şarki'l Ednâ el-Kadîm**, Beyrut 1962. [*]

84. Ferzaliyev, Tahmasib, Meherrem GASIMLI: **Azerbaycan Folklor Antologiyası I**, Nahçıvan Folkloru, Sabah Neşriyatı, Bakû 1994, s. 246.

85. Freytag, G. W.: *Fabulae et Plura Loca ex Codicibus Maximam Parten Historicis Selecta*, Bannae 1823. [*]

86. Gazâlî (Ebû Hâmîd Muhammed): **İhyâu ulûmî'd-Dîn** (Terc. A. Serdaoğlu), Bedir Yayınevi, İstanbul 1975, c. I, s. 165-166, 186; c. II, s. 809-810; c. III, s. 257, 258-259, 266, 351, 401, 467, 469.

87. Gazâlî: **İlâhî Nizam I-II** (Terc. Y. Arıkan), Yunus Emre Yayınları, İstanbul 1982, s. 27, 221, 224-225, 345, 526-527.

88. Gedikli, Fethi: *“İran'daki Türk Edebiyatı, Türk Edebiyatı Dergisi*, S. 123, İstanbul 1984, s. 123.

89. Ghiron, L.: **Le Favole de Lokmân Îsapiente**, Milano 1871. [*]

90. Gibb and Kramer: *“Lokmân”, Shorter Encyclopaedia of İslam*, Leiden 1935, s. 289. [*]

91. Gökyay, Orhan Şaik: *“Nasihatü's-Selâtin”, Tarih ve Toplum*, S. 20, İstanbul 1986, s. 64.

92. Gölpınarlı, Abdülbaki: **Mesnevi Şerhi**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları,; c. I, 1973, s. 381-382, 413, 588-590; c. II, 1973, s. 228-233; c. III, 1973, s. 217-218; c. V, İstanbul 1974, s. 597.

93. Gül, Ahmet: *“Lokmân Hekim ve Öğütleri”, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, Kayseri 1986, s. 387-405.

94. Güler, Abdülkadir: *“Diyarbakır Karpuzu ile İlgili Tıbbî Folklor ve Lokmân Hekimle İlgili Efsane”, Türk Folklor Araştırmaları*, c. XVI, İstanbul 1975, s. 7406.

95. Güngör, Mevlüt: **Kur'ân Araştırmaları I**, Kur'ân Kitaplığı, İstanbul 1995, s. 69-93.

96. Halman, Talat Sait: "**Lokmân Hekim**", **Milliyet gazetesi**, 17.Ocak 1983, s. 2.

97. Hamidov, Enver: **Lokmânlar yurdu**, Işık, Bakû 1991, s. 7.

98. Haçerlioğlu, Orhan: **İslâm İnançları Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s. 287-288.

99. Harîrî: **Makamât** (Terc. Sabri Sevsevil), Devlet Kitapları, İstanbul 1986, s. 488-489.

100. Harris, Rendel and Levis, Agnes: **Story of Ahikar**. Cambridge 1913. [*]

101. Hatemi, Hüsrev: "**Lokmân Alkmeon mu?**", **Tıp Tarihi Araştırmaları**, S. 7, İstanbul 1998, s. 169-170.

102. Hazîn, 'Alâeddîn b. Alî: **Lübâbü't-Te'vîl fî Ma'âni't-Tenzîl**, Kahire 1357, c. III, s. 452 [Diğer baskısı, Kahire 130, c. III, s. 522]. [*]

103. Heller, Bernhard: "**Lukman**", **İslâm Ansiklopedisi**, c. VII, İstanbul 1970, s. 64- 67.

104. Helot, Let H.: **Fables de Lokmân Surnomme le Sage**, Paris 1847. [*]

105. Hemadânî, el-Hasan b. Ahmed: **el-İklîl**, Kahire 1963 (M. Ali al-Akva'neşri), c. I, s. 137, c. VIII, s. 212, 217-218.[*]

106. **Hikâyât-ı Hazret-i Lukmân**, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Eski Eserler Bölümü, No. 965/5, 15 satır, nesih, 18,4x12,0 [15x7.5] cm., v. 89a-103b,

107. Hitti, K. Philip: **İslâm Tarihi** (Terc. S. Tuğ), c. I, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1980, s. 137.

108. Horovitz, Jos: **Hebrev Union College Annual**, 1925, c. I, s. 1733-175. [*]

109. Huart, Clément: **Arap ve İslâm Edebiyatı** (Terc. Cemal Sezgin), Ankara 1971, s. 382-383.

110. Hüseyin Hüsâmeddîn (Abdizâde): **Amasya Tarihi** (Sad. A. Yılmaz-M. Akkuş), c. I, Ankara 1986, s. 38-39.

111. İbn İshak, Ahmed b. Muhammed es-Sa'lebî: **Kasasu'l-Enbiyâ (el-A'râis)**, Mısır Tarihsiz, s. 338. [*]

112. İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ, İsmail b. Kesîr: **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, Beyrut 1983, c. III, s. 443. [*]

113. İbnü'l-Arabî, Muhiddîn ebû Bekr: **Tefsîr İbn 'Arabi**, Mısır 1283, c. I, s. 134, (Not: bu eser Abdurrazak al Kâşânî'nin Te'vilâtu'l-Kur'ân'ıdır). [*]

114. İbnü'l-Cezvî, Abdurrahman b. Alî: **Zâdu'l-Mesîr fî ilmi't-Tefsîr**, Beyrut 1984, c. VI, s. 317-318. [*]

115. İbşihî, Muhammed b. Ahmed: **el-Mustatraf fî Kulî Fennin Mustazraf**, Kahire 1292, c. I, s. 230; c. II, s. 53. [*]

116. İdris Şah: **Doğu Büyüsü [Oriental Magic]** (Terc. O. Yener), Süreç Yayınları, İstanbul 1987, s. 57.

117. İlhan, Nadir: "*Nev'i Efendi, Netayicü'l-Fünûn ve Mehâsinü'l-Mütûn*", **Tuncer Gülensoy Armağanı** (Haz. A. Buran), Kayseri 1996, s. 254-257.

118. İsbahânî, Hamza b. el-Hasan: **ed-Dürretu'l-Fâhire fî'l-Emsalu's-Sâire**, Mısır 1972, c. I, s. 74, 79, 162, 260, 298, 315, 317, 437; c. I, s. 266, 366, 367, 386, 429. [*]

119. İsmail Hakkı Bursalı: **Rûhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân**, c. VII, İstanbul 1331, s. 73-87.

120. Kabaklı, Ahmet: "*Efsane Bu Ya*", **Tercüman gazetesi**, 2. Temmuz 1990, s. 2.

121. Karabulut, Ahmet: "*Lokmân Hekim*", **Tıbb-ı Nebevî Ansiklopedisi**, c. I, Mektebe Yayınları, Kayseri 1993, s. 270-273.

122. Kartarı, Asker: "*Azerbaycan Tabiatından Türk Folkloruna*", **Halk Kültürü 1985/1**, İstanbul 1985, s. 77.

123. Kâsımî, Muhammed Cemâleddîn: **Mehâsinu't-Te'vîl**, Kahire 1914, c. XIII, s. 4795-4797. [*]

124. Kastallânî Ahmed b. Muhammed: **İrşâdu'l-Sâri**, Kahire 1323-1327, c. V, s. 403. [*]

125. Kaysunîzâde Mehmed (Nidâî): **Tercüme-i Nazm-ı Lokmân Hakîm**, Ankara Millî Kütüphane, Rakam A. 4883/4, Ta'lik, 21,0x15,6 (17,5x8,5) cm, v. 41-43, müstensih: Şerefüddîn b. Molla Ahmed.

126. Kayyum Nasirî: "*Fevekih el Cülâsa'dan*", **Kazan**, S. 9, Ankara 1972, s. 24.

127. Keklik, Nihat: "*İbn Sina'ya Göre Çocukta ve Gençlerde Mutedil Mizacın Şartları*", **İbn Sînâ Doğumunun Bininci Yılı Armağanı**, Ankara 1984, s. 249.

128. Keklik, Nihat: **Felsefe**, Çağrı Yayınları, İstanbul 1978, s. 10, 90.

129. Keklik, Nihat: **Türk-İslâm Felsefesi Açısından Felsefenin İlkeleri**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1987, s. 8, 9, 12.

130. Keskiöğlu, Osman: "*Hız. Lokmân'ın Oğluna Öğütleri*", **Diyanet Dergisi**, c. I, 1962, S. 3, s. 5-6.

131. Keykavus: **Kabusnâme** (Ter. Mercimek Ahmet, yay. O. Ş. Gökyay), 2. Baskı, İstanbul 1966, s. 110.

132. Kırımlı, Sadi: **Atalar Sözü**, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1939, s. 90.

133. Kızıldağı, Edip: "*Hatayda Lokmân Hekim Efsaneleri: Hikmet-ül Lokmân Kitapları*", **Türk Folklor Araştırmaları**, c. XIII, S. 229, İstanbul 1970, s. 5764-5765.

134. Kızıldağı, Edip: "*Lokmân Hekim'e Göre Uzun Yaşamının Beş Şartı*", **Türk Folklor Araştırmaları**, c. XVI, S. 316, , İstanbul 1975, s. 7471.

135. Kızıldağı, Edip: "*Lokmân Hekim'in Kitabından Birkaç Örnek*", **Türk Folklor Araştırmaları**, c. XII, S. 249, İstanbul 1970, s. 5586-5587.

136. Kızıldağı, Edip: "*Lokmân Hekime Dair*", **Tıbbiyeli**, S. 19, İstanbul 15 Nisan 1948, s. 3; S. 23, 15 Haziran 1948, s. 4.

137. Kızıldağı, Edip: "*Lokmân Hekimin Vasiyeti*", **Türk Folklor Araştırmaları**, c. XIV, S. 286, İstanbul 1973, s. 6656

138. Konuk, Ahmed Avni: **Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Tefsîri** (Haz. M. Tahralı-S. Eraydın), İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 70-95.

139. Koşay, Hamit Zübeyr: "*Kuzey Doğu Anadolu'da Bir Gezi*", **Ülkü** (III. Seri), S. 14, İstanbul 1948, s. 15.

140. **Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, 411.

141. Kurtubî, Ebû Abdullah, Muhammed b. Ahmed: **el-Câmî li-Ahkâmî'l-Kur'ân**, Kahire 1967, c. XIV, s. 59-62. [*]

142. Kutup, Seyyid: **Fızılâli'l-Kur'an**, c. XI, Hikmet yayınevi, İstanbul, s. 451-495. 253.

143. Kürenov, Sapar: **Kafkasya Oğuzları veya Türkmenleri** (Akt. A. Duymaz), Ötüken Yayınevi, İstanbul 1995, s. 68-69.

144. Lasala, M. Asensio, M. Garcia: **Fabulas de Lokmân el Sabio**, Madrid 1784. [*]

145. Levent, Ağâh Sırrı: **Ali Şir Nevaî**, Hamse, c. III, Türk Dil Kurumu, Ankara 1967, s. 536-537.

146. "**Lokmân**", **AnaBritannica**, c. XIV, İstanbul 1989, s. 562.

147. "**Lokmân**", **Ansiklopedik İslâm Lügati**, Tercüman yayınları, İstanbul 1983, s. 375.

148. "**Lokmân**", **Büyük Türk Klâsikleri**, Ötüken-Söğüt Yayınevi, c. VII, İstanbul 1988, s. 395.

149. "**Lokmân**", **Hayat Ansiklopedisi**, c. IV, Tarihsiz, s. 2165.

150. "**Lokmân**", **Türk Ansiklopedisi**, C. XXIII, Ankara 1975, s. 67.

151. "**Lokmân**", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, c. VI, Dergâh Yayınları, İstanbul 1986, s. 96-97.

152. "**Lokmân Hekim**", **Meydan-Larousse**, c. VIII, İstanbul 1969-1973, s. 41.

153. "**Lokmân Hekim**", **Büyük Larousse**, c. ?, İstanbul 1992, s. 7526.

154. "**Lokmân Hekim**", **Ansiklopedik Sözlük**, c. II, Milliyet Yayınları, İstanbul (Tarihsiz), s. 1272.

155. "**Lokmân (Hakîm-Hekim)**", **Yeni Türk Ansiklopedisi**, c. VI, Ötüken yayınevi, İstanbul 1986, s. 2093.

156. "**Lokmân Hekim Der ki**", **Airport Magazin**, S. 49, İstanbul 1990, s. 40-41.

157. "**Lokmân Hekim Söylencesi**", **Yurt Ansiklopedisi**, c. 1, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1981, s. 490.

158. "**Lokmân Hekim ve Şahmeran Söylencesi**", **Yurt Ansiklopedisi**, c. V, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982, s. 3737.

159. **Lokmân Yıllığı** (1972), **Lokmân Laboratuvarı Yayınları**, İstanbul 1972, s. 89-94.

160. Lunde, Paul: "*Aesop of the Arabe*", **Aramco**, March-April 1974, p. 2-3.

161. Maçoudi: **Les Prairies d'Or**, Texte et Traduction par C. Barbier de Meynard et Pavet de Courteille, Tome I, Société Asiatique, Paris 1861, p. 110-111.

162. Mahmud Cemâleddîn Hulvî: **Lemâzât-ı Hulviyye ez Lemâzât-ı Ulviyye (Yüce Velilerin Tatlı Halleri)** (Haz. M. Serhan Tay), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, İstanbul 1993, s. 400.

163. Mahmut Esat: **İslâm Tarihi (Tarih-i Din-i İslâm)**, Marifet Yayınları, İstanbul 1983, s. 179.

164. Mahzûmî, Ebûl-Haccac Mucâhid: **Tefsîru'l-Marâgi**, Kahire 1946, c. XXI/78. [*]

165. Mâlik b. Enes: **Muvatta'**, c. I, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992, s. 990, 1002.

166. Marâğî, Ahmed Mustafa: **Tefsîru'l-Marâgi**, Kahire 1946, c. XXI, s. 78. [*]

167. Marcel, Jean Joseph: **Fables de Loqman**, Surnomme el Au Kahire İmprimerie Nationale an VIII (1799); Second edition, Paris 1803. [*]

168. Mecdî Mehmed Efendi: **Hadaiku's-Şakaik, Şakaik-i Nu'maniye ve zeyilleri** (Haz. A. Özcan), c. I, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s. 288.

169. Mehmed Paşa (Küçük Nişancı): **Siyer-i Enbiyâyı İ'zâm ve Ahvâl-i Hulefâ-yı Kirâm ve Menâkıb-ı Selâtin-i Osman**, Matbaa-i Amire, İstanbul 1279, s. 29.

170. Mehmed Vehbi, **Hülâsatü'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'an**, Efkafl-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul 1340-1343, c. XI, s. 406-432.

171. Mesûdî: Alî b. El-Hüseyn: **Mürûcu'z-Zeheb ve Medâinu'l-Cevher**, Beyrut 1965 (Yusuf Es'ad Dağır neşri), c. I, s. 70; c. II, s. 12, 161. [*]

172. Mevlâna Celâleddîn: **Dîvân-ı Kebîr** (Terc. A. Gölpınarlı), c. V, Remzi Kitabevi, İstanbul 1960, s. 503.

173. Meydânî, Ahmed b. Muhammed: **Mecma'u'l-Emsâl**, Kahire 1959, (M. M. Abdulhamîd neşri), c. I, s. 86, 114, 125, 242, 291, 338, 362, 398, 429; c. I, s. 14, 50-51, 170, 264, 325, 389, 409, 427. [*]

174. Muhiddîn-i Arabî: **Fusûs ül-Hikem** (Terc. N. Gencosman), İstanbul 1986, s. 234-240.

175. Munebbih, Vehb: **et-Ticân fî Mulûki Himyer**, Haydarabâd 1347, s. 78. [*]

176. Mustafa Âlî (Gelibolulu): **Görgü ve Toplum kuralları Üzerinde Ziyâfet Sofraları** (Mevâidü'n-Nefâis fî Kavâidi'l-Mecâlis) (Haz. O. Ş. Gökyay), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978, s. 130.

177. Mustafa Âlî (Gelibolulu): **Hâlâtü'l-Kahire Mine'l-Âdâtî'z-Zahire** (Sad. O. Ş. Gökyay), İstanbul 1984, s. 30.

178. Namazov, Qara: **Loğman**, Azərbaycan Ensiklopediyası, Neşriyyat-Poligrafiye Birliyi, Bakû 1996, 15 s.

179. Nâsiruddîn, Ebû Sa'id: **Envâru't-Tenzîl ve Asrâru't-Te'vîl**, İstanbul 1353, c. I, s. [*]

180. Nâsirü'd-dîn bin Burhânü'd-dîn Rabgûzî: **Kıyasü'l-Enbiyâ (Peygamberler Kıssaları)** Giriş-Metin-Tıbbî Basım, c. I, Türk Dil Kurumu, Ankara 1997, s. 41-43, 192-193, 232-234.

181. Nasûhü's-Silâhî (Matrakçı): **Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn** (Haz. H. Yurtaydın), Türk Tarih kurumu, Ankara 1976, s. 54 a, 245.

182. Nebiyev, Azat: "Azerbaycan Türklerinin Halk Yaradıcılığı", **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı Antolojisi I, Azerbaycan Türk Edebiyatı**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1993, s. 339-340, 342-343.

183. Nev'î: **İlimlerin Özü "Netâyic el-Fünûn"** (Haz. Ö. Tolgay), İnsan Yayınları, İstanbul 1995, s. 59, 90, 123, 127.

184. Nişancızâde Mehmed b. Abdullah: **Mir'atu'l-Kâinât**, c. I, Bulak 1269, s. 198-200.

185. Nizâmü'l-Mülk: **Siyâset-Nâme** (Haz. M. Altay Köymen), Kültür Bakanlığı, Ankara 1982, s. 77.

186. Nuveyrî, Şihâbuddîn Ahmed **Nihâyetu'l-'Arab fi Funûni'l-Adab**, Kahire 1938, c. XIII, s. 60. [*]

187. Okyay, Pınar: "Eski Çağlarda Tıp: Asklepios-Lokmân Hekim", **Sıcak Zincir**, S. 1, İzmir 1999, s. 14-15.

188. Olerius, A.: **Des Weisen Lokmân's Gedichte und Fabeln**, 1654. [*]

189. Omay, Ahmet Talat: **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar** (Haz. C. Kurnaz), Türkiye Diyânet Vakfı, Ankara 1992, s. 276-277.

190. "XIV. Asır Yazutlarından Numuneler, **Kısâs-ı Enbiyâ'dan**", **Türk Dili Belleten**, Seri II, S. 1-2, 1940, s. 41-44.

191. "XVIII. Yüzyıl Divan Nesri", **Büyük Türk Klâsikleri**, Ötüken-Söğüt, İstanbul 1988, s. 191.

192. **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat**, Turdavi, İstanbul 1990, s. 562.

193. Öter, Mehmet: **H. Lokmân'ın Oğluna Öğütleri ve Hikmetler**, Konya 1977.

194. Öz, Abdürrezzak: **Tarihi Şehir Tarsus'ta Lokmân Hazretleri ile Me'mun (Ulu Cami) de**, Tarsus 1983, 1 s.

195. Öz, Abdürrezzak: **Lokmân Hekim ve Hikmetli Sözleri**, Tarsus 1988, 23 s.

196. Öz, Hikmet: **Bilinmeyen Tarsus**, Kültür Bakanlığı Tanıtma Eserleri, Ankara 1998, s. 63-98.

197. Özönder, Hasan: **Peygamberimizin Sağlık Öğütleri (Tıbb-ı Nebevî)**, İrfan Matbaası, İstanbul 1973, s. 378.

198. Öztürk, Osman: **Lokmân Hekim (A.S.)'in Oğluna Nahiyesi**, Pamuk Yayıncılık, İstanbul 1997, 336 s.

199. Pala, İskender: **"Lokmân", Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, c. I, Kültür Bakanlığı, Ankara 1989, s. 90.

200. Pamuk, Abdullah: **Lokmân Hekim'den Oğluna Öğütler**, Pamuk Yayıncılık, İstanbul 1997, 124 s.

201. Pazarlı, Osman: **İslâm'da Ahlâk**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1972, s. 300.

202. Peker, Kemâl: **Fındıkname**, Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1955, s. 53, 95.

203. Perceval, Caussin: **Loqman Surnomme Le Sage**, Paris 1803.

204. Pilavoğlu, Mehmet Kemâl: **İslâmiyet ve Tıp**, Ankara 1963, s. 115.

205. Pilavoğlu, Mehmet Kemâl: **Ümid'e Kur'an'dan Hikmetler**, Ankara 1951, s. 23, 31-32.

206. Râzî, Fahrüddîn, Muhammed b. Ömer: **et-Tefsîru'l-Kebîr**, Tahran Tarihsiz, c. XV, s. 145-146. [*]

207. Sa'alibî, 'Abdûlmelik b. Muhammed: **Samâru'l-Kulûb**, Kahire 1326, s. 97, 257, 376, 377. [*]

208. **Sad Pend-i Sûd-mend, Berây-i Ferzend-i Hidmend**, Kazan 1308/1891, (Çağatay Türkçesi ile) [İ. Ü. Kütüphanesi No. 77836]. Bu risâleyi S. Ünver Türkiye Türkçesine kazandırmıştır (bk. Bibl. No. 263).

209. Sadi: **Gülîstan** (Terc. H. İlaydın), Hürriyet Yayınları, İstanbul 1974, s. 29, 89, 111, 223, 250, 312.

210. **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarî Tercemesi ve Şerhi** (Terc. Kâmil Miras), c. IX, 6. Baskı, Diyânet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara 1981, s. 162-163.

211. Sa'leb, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahya: **Macâlis Sa'leb**, Mısır 1948 ('Abdusselfâm Harûn neşri), c. I, s. 296-297. [*]

212. Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed: **Kasasu'l-Enbiyâ el-Musamma bi'l-'Ara'is**, Kahire 1325, s. 220-222. [*]

213. [Sarı], Nil Akdeniz: **Osmanlılarda Hekimlik ve Hekim Ahlâkı**, İstanbul 1977, s. 67.

214. Sarı, Nil: "*Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver'in Folklorculuğu*", **Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver (1898-1986)** (Düzenleyen ve Yayına Hazırlayan: E. K. Unat), İstanbul 1986, s. 33.

215. Schier, C.: **Fables de Loqman Surnomme le Sage**, Leipsic 1831. [*]

216. Seyf-i Sarayî: **Gülîstan Tercümesi [Kitâb Gülîstan bi't-Türkî]** (Haz. A. F. Karamanlioğlu, Devlet Kitapları, İstanbul 1978, s. 58, 60-61, 80-81.

217. Sicistânî, Ebû Hâtem: **Kitâbu'l-Mu'ammîrin ve'l-Vesâya**, Kahire 1961 ('Abdul Mun'im 'Amir neşri), s. 4. [*]

218. Suheylî, Ebû'l-Kasım Abdurrahman: **er-Ravzu'l-Ünf**, Mısır 1914. [*]

219. Suyutî, Celâluddîn: **ed-Durru'l-Mensûr fî't-Tefsîr bi'l-Ma'sûr**, Beyrut 1314, c. V, s. 160-166. [*]

220. Şahinler, Necmettin: **Lokmân'ı Dinlerken**, Beyân Yayınları, İstanbul 1993, s. 67 s.

221. Şardağ, Rüştü: **Mevlânâ Uluses'i**, Kültür Bakanlığı İzmir Devlet Klâsik Türk Müziği Korosu, İzmir 1993, s. 25-26.

222. Şehsuvaroğlu, Bedi N.: "*Eskülâp ve Asklepion'lar*", **İ. Ü. Tıp Fakültesi Mecmuası**, c. XV, S. 2, 1952, s. 1011.

223. Şehsuvaroğlu, Bedi N.: **Eczacılık Tarihi Dersleri**, İstanbul 1970, s. 60, 95.

224. Şemseddîn eş-Şehr Zûrî: **Târîhü'l-Hükemâ "Nüzhetü'l-Ervâh ve Ravzatü'l-Efrâh"** (Tahkîk: Dr. Abdülkerim Ebû Şûrib), Birinci baskı, Cemiyetü'l-Da'veti'l-İslâmiyye, 1398/1988.

225. Şemseddîn Sâmî: **"Lokmân", Kâmûsu'l-Alâm**, c. V, İstanbul 1315, s. 3995.

226. Şimşek, Esma: **"Bir Olağanüstü Varlığın Yaratılış Miti: Şahmaran"**, **Tuncer Gülensoy Armağanı** (Haz. A. Buran), Kayseri 1996, s. 333-339.

227. Şirvanlı Mahmûd: **Târîh-i İbn Kesîr Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)** (Haz. M. Yelten), Türk Dil Kurumu, Ankara 1998, s. 370-372.

228. Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr: **Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an**, Beyrut 1984, c. XXI, s. 67-68. [*]

229. **Târîh-i Taberî Tercümesi**, c. I, İstanbul 1327, s. 380-384.

230. Tatçı, Mustafa: **"Aşık Şiirlerinde Şahısları Telmih Eden Bazı Tesbitler"**, **Türk Folkloru Araştırmaları 1982/2**, Ankara 1988, s. 146-147.

231. Tatçı, Mustafa: **Hayretî'nin Dinî-Tasavvufî Dünyası**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1998, s. 33.

232. Tirmizî: **Sünen**, c. IV, Çağrı yayınları, İstanbul 1413/1992, s. 262.

233. Tolasa, Harun: **Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1973, s. 26.

234. Toy, C. H.: **The Lokmân Legend**, J. Am. OS, 1889, c. XIII, s. CLXXII-CLXXVII. [*]

235. Tuğcu, Kemâlettin: **"İsmi Taşıdığımız İnsanların Hikâyesi"**, **Hayat Tarih Mecmuası**, S. 9, İstanbul 1967, s. 51.

236. Turhan, Kasım: **Âmirî ve Felsefesi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1992, s. 241.

237. Uyan, Abdüllâtîf: **Menkıbelerle İslâm Meşhurları Ansiklopedisi**, c. II, Berekât Yayınevi, İstanbul 1983, s. 1255-1256.

238. Üçer, Müjgan: "*Halk Edebiyatımızda Lokmân Hekim Üzerine*", **1. Uluslar arası Türk Halk Edebiyatı Semineri, Eskişehir 7-9 Mayıs 1983**, Yunus Emre Kültür ve Turizm Vakfı Yayınları, Eskişehir 1984, s. 365-372;

239. Üçer, Müjgan: "*Lokmân Hekim Üzerine*", **Halk Kültürü** 1984/2, s. 117-120.

240. Üçer, Müjgan: "*Sivas'ta Geleneksel Mutfak Kültürü: Mutfak Etnografyası, Yiyeceklerle İlgili Yerel Adlar, Deyimler, Atasözleri*", **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1990/1**, Ankara 1990, s. 146.

241. Üçer, Müjgan: "*Sivas'ta Geleneksel Mutfak Kültürü*", **Türk Folkloru**, S. 87, İstanbul 1986, s. 9.

242. Üçer, Müjgan: "*Sivas'ta Lokmân Hekim*", **Sivas Folkloru**, S. 21, İstanbul 1974, s. 3-4.

243. Üçer, Müjgan: **Atalar Sözü Yerde Kalmaz**, Sivas'ta Sözlü Gelenek, Sivas'ta Halk Kültürü Araştırmaları, İstanbul 1998, s. 178.

244. Üçer, Müjgan: **Sivas'ta Halk Mutfağı**, Sivas 1992, s. 47.

245. Ünver, Süheyl, İsa Nazım: "*Amasya ve Civarında Lokmân Hekim Efsanesi*", **Halk Bilgisi Haberleri**, c. V, S. 52, İstanbul 1936, s. 49-51.

246. Ünver, Süheyl: "*Anadolu Folklorunda Haiz-i Ehemmiyet Gibi Görülen Bazı Misaller*", **Türk Tıp Tarihi Arkivi**, c. III, S. 10, İstanbul 1938, s. 76-79.

247. Ünver, Süheyl: "*Anadolu Folklorundan Bazı Misaller*", **Yücel**, c. V, S. 28, İstanbul 1937, s. 146-147.

248. Ünver, Süheyl: "*Çok Eski Hekimler Nelerden Ölmüşlerdi*", **Tıp Tarihimiz Yıllığı I**, İstanbul 1966, s. 31.

249. Ünver, Süheyl: "*Eski Yunan'da Tıp İlâhı Eskülab'ın Heykelleri ve Bunlardan Yapılan Resimler*", **Yeni Tıp Alemi**, S. 105, 1960, s. 332-335.

250. Ünver, Süheyl: "*Lokmân Hekim Efsaneleri*", **Sağlığı-mız**, S. 2, İstanbul 1960, s. 10-11.

251. Ünver, Süheyl: "*Lokmân Hekim Efsanelerine Dair*", *Medico-Sosyal Sağlık Dergisi*, S. 7, İstanbul 1962, s. 13; *Orkun*, S. 8, İstanbul 1983, s. 15-16.

252. Ünver, Süheyl: "*Lokmân Hekim Efsanelerine Dair*", *Yeni Tıp Alemi*, c. VIII, S. 43, İstanbul 1955, s. 29-31; c. X, S. 55, 1956, s. 35-37; c. XII, S. 69, 1957, s. 15-16.

253. Ünver, Süheyl: "*Lokmân Hekim, ve Her Uzvumuzun Huyu*", *Sağlığımız*, S. 2, İstanbul 1949, s. 31-32.

254. Ünver, Süheyl: "*Lokmân Hekim'in Oğluna Verdiği 100 Nasihat*", *Folklor*, c. I, S. 1, Ankara 1969, s. 9-11; Aynı makale, "*Lokmân Hekim'in Oğluna verdiği 100 Nasihat*", *Orkun*, S. 8, 1983, s. 15-16.

255. Ünver, Süheyl: "*Lokmân Hekim*", *Dirim*, c. XVI, S. 3-4, İstanbul 1941, s. 1.

256. Ünver, Süheyl: "*Medical Vignettes From Turkey: Lokmân Hekim and the Constitution of Our Organs*", *International Record of Medicine*, S. 10, 1958, s. 633-634.

257. Ünver, Süheyl: "*Şark Folklorunda İbn Sina*", *Yeni Türk*, c. V, S. 57, İstanbul 1937, s. 1102; Aynı makale, "*Şark Folklorunda İbni Sina Hakkında Yaşayan ve Kaybolan Efsaneler*", *Büyük Türk Filozof ve Tıp Üstadı İbni Sina, Şahsiyeti ve Eserleri Hakkında Tetkikler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1937, s. 6.

258. Ünver, Süheyl: "*Tarihte Milletlerarası Tıp ilâhımız Lokmân Hekim Sözleri ve Menkıbeleri*", *Çeşitli Yönleri İle Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, Ankara 1967, s. 50-55.

259. Ünver, Süheyl: "*Türk Aleminde Hayırlı Bir Falı Olan Lokmân Hekim: Eskülâp*", *Yeni Tıp Alemi*, c. X, S. 115-120, İstanbul 1961, s. 472-476.

260. Ünver, Süheyl: "*Türk Mitolojisinde Yaşayan Lokmân Hekim ve Hipokrat*", *İ. Ü. Tıp Fakültesi Mecmuası*, c. IV, S. 15, 1941, s. 1973-1979.

261. Ünver, Süheyl: "*Türk Tıbbının Efsaneleşmiş Adı: Lokmân Hekim*", *Yeşilay*, S. 539, İstanbul 1978, s. 7; *Tercüman*, 6 Ağustos 1978; *Tercüman (Ramazan İlâvesi)*, 24 Şubat 1993.

262. Ünver, Süheyl: “*Türk Tıp Tarihi Hakkında M. Cevdet'in Bibliografisi*” **M. Cevdet Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi** (Haz. O. Ergin), İstanbul 1937, s. 632, 641.

263. Ünver, Süheyl: “*Une Prediction Favorables d'Esculape du au Monde Turc, Lokmân Hekim*”, **XVIII é Congrées Internatione d'Histoire de la Médecine**, I, Athènes 1960, s. 109-112.

264. Ünver, Süheyl: **Lokmân Hekim, Lokmân Sağlık Yayınları**, İstanbul 1968, 1972 34 s.

265. Ünver, Süheyl: **Tıp Tarihi (Tarihten Önceki Zamanlardan İslâm Tababetine ve İslâm Tababetinden XX. Asra Kadar)**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1943, s. 50, 87.

266. Üstün, Çağatay: “*Tıbbın Babası Hippocrates İse Efsane Adamı da Lokmân*”, **Medicaria** [Muğla Tabib Odası Bülteni], S. 3, Nisan-Temmuz 1995, s. 29.

267. Yardımcı, İlhan: **Sağlık Folklorumuzda Lokmân Hekim, Lokmân Sağlık Yayınları**, İstanbul 1969, 71 s.

268. Yaşar, A.: “*Tarih ve Baharda Güney*”, **Demiryolu Dergisi**, S. 446-447, 1963, s. 29.

269. Yazıcı, İshak: “*Lokmân Hekim'den Oğluna Öğütler*”, **Altın Oluk**, S. 31, İstanbul 1988, s. 34-36.

270. Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân: **Envâru'l-Âşkîn** (Bu güncü dile aktaran: Mehmed Figâni), İstanbul 1970, s. 212-215.

271. Yazıcızâde Ahmed Bîcân: **Envâru'l-Âşkîn**, Taş Baskısı, İstanbul 1288, s. 135-136.

272. Yazır, (Elmalı) Muhammed Hamdi: **Kur'ân Dili**, c. V, İstanbul 1935, s. 3842.

273. Yazır, Mahmut: **Eski Yazıları Okuma Anahtarı**, Vakıflar Umum Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 1942, s. 116. Nişancı Mehmed Paşa: **Târîh-i Nişancı Mehmed Paşa**, Matbaa-i Amire, İstanbul 1230, s. 29.

274. Yurdakök, Murat: **İslâmda Çocuk Hekimliği**, Ankara 1984, s. 114-123.

275. Zabîrî, el-Mufazzal b. Muhammed: **Emsâlu'l-'Arab**, İstanbul 1300, s. 72, 74, 6 76. [*]

276. Zelheim, Rudolf: **el-Emsâlu'l-'Arabiyye el-Kadîme**, Beyrut 1971, (R. 'Abdu't-Tevâb Tercemesi), s. 44, 47, 56, 74. [*]

277. Zemahşerî, Ebû'l-Kasım, Mahmûd b. Ömer: **el-Keşşâf an Hakâiku't-Tenzîl ve 'Uyûnu'l-Akavîl fî Vücûhu't-Te'vîl**, Beyrut Tarihsiz, c. III, s. 281. [*]

278. Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer: **el-Mustaksa fî Emsâli'l-'Arab**, Haydarabad 1962, c. I, s. 3, 7, 18, 36, 60, 70, 188, 194, 251, 254, 288, 368, 449; c. I, s. 20, 86, 93, 117, 140, 165, 386 . [*]

279. Zirikli, Hayruddîn: **el-'Âlâm**, 1373-1376 (2. basım), c. VI, s. 108.

- II -
TÜRK EDEBİYATINDA
LOKMÂN HEKİM
İLE İLGİLİ MISRA, BEYİT ve KİT'ALAR

1. Abdülkadiroğlu, Abdülkadir: “*Meslek Pirleri ve Testerecilerin piri*”, **Milli Folklor**, S. 13, 1992, s. 4.
2. Ahundov, Ehliman, Tehmesib Ferzaliyev, İ. Abbasov: **Azerbaycan Âşıkları ve El Şairleri** (Haz. S. Sakaoğlu, A. B. Alptekin, E. Şimşek), Halk Kültür Yayınları, İstanbul, c. I, 1986, s. 3, 72, 100, 117, 146, 176; c. I, 1986, s. 19, 34, 57, 84, 127, 145, 172, 183, 186, 219, 221, 221,
3. Ak, Çoşkun: **Muhibbî Divânı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987, s. 117, 478, 747.
4. Akyüz, K., S. Beken, S. Yüksel, M. Cumbur: **Fuzûlî Divânı**, Akçağ Yayınevi, Ankara 1990, s. 103.
5. Ali Kemâlî: “*Save Türklerinin Büyük Şairi: Telimhan*” (Neşre hazırlayan Y. Akpınar), **Kardaş Edebiyatlar**, S. 38, 1997, s. 16.
6. Alî Ufkî: **Mecmua-i Söz** (Yay. Ş. Elçin), Kültür Bakanlığı, Ankara 1976 , s. 264.
7. Alyılmaz, Cengiz: “*Borçalı Şair Vilayet Rüstemzâde*”, **Kardaş Edebiyatlar**, 1997, s. 10.
8. Aslanoğlu, İbrahim: “*Türk Saz Şiirinde Manzum Dilekçeler*”, **Folklor ve Etnografya Araştırmaları**, İstanbul 1986, s. 47.
9. Aslanoğlu, İbrahim: **Aşık Veli**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1984, s. 63.
10. Ayan, Hüseyin: **Cevrî**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1981, s. 164.

11. Bakı, Edip Ali: "*Afyonlu Şair Dehşeti'den Parçalar*", **Taşpınar**, S. 82, Afyon 1942, s. 52.
12. Başar, Zeki: **Erzurum'da Tıbbî ve Mistik Folklor Araştırmaları**, Ankara 1972, s. 198.
13. Başaran, Hikmet: "*Aşık İlyas*", **Sivas Folkloru**, S. 48, 1977, s. 24.
14. Başgöz, İlhan: **Aşık Ali İzzet Özkan**, İş Bankası Yayınları, Ankara 1979, s. 210.
15. Bayatlı, H. Kemâl: **Kerküklü Ahmet Sadık'tan Seçmeler**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1991, s. 81.
16. Bilgiç Z., R. Güzel, E. Güven: **Besmele Albümü**, Osmanlı Yayınevi, İstanbul 1991, s. 20.
17. Biray, Hikmet: **Mahtumkulu Divanı**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1992, s. 74, 112, 179, 208, 247, 264, 397, 423.
18. Bozyiğit, A. Esat: "*Seyrânî'de Özel Adlar*", **Erciyes**, S. 189, 1993, s. 13.
19. **Büyük Türk Klâsikleri**, c. V, Ötüken-Söğüt, İstanbul 1987, s. 72.; c. VI, 1987, s. 346; c. VII, 1988, s. 191.
20. Cumbur, Müjgan: "*Karacaoğlan'ın Şiirlerinde Etnografya ve Folklor Unsurları*", **Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı 1975**, Ankara 1976, s. 52.
21. Çavuşoğlu, Mehmet, M. Ali Tanyeri: **Zatî Divânı**, c. III, İstanbul 1987, s. 426.
22. Çelebioğlu, Âmil: **Muhammediye II**, Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1996, s. 75, 98, 307.
23. Çetinkaya, Haydar: "*Kürboyu'ndan Yetişen Ardahanlı Dokuz Aşık*", **Türk Folkloru**, S. 87, İstanbul 1986, s. 16, 21.
24. Demir, Aydoğan: "*Çeşme Mezar Taşları I: Çeşme Mezar Taşları ve Tarihi Önemi*", **Tarih ve Toplum**, S. 155, İstanbul 1996, s. 14.
25. Deniz, Rasim: **Erkilet'li Âşık Hasan (Zeynî), Hayatı ve Şiirleri**, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 1996, s. 130.

26. Doğramacı, Baha: **Divân-ı Kemâlî, Aşk Sızıntıları**, İstanbul (Tarihsiz), s. 128.

27. Elçin, Şükrü: "*Hengâmî'nin Bilinmeyen Şiirleri*", **Türk Kültürü**, c. XXIV, S. 271, Ankara 1986, s. 423 (33).

28. Elçin, Şükrü: **Gevherî Divânı**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1986, s. 31, 65, 74, 87, 107, 141, 222, 228, 242, 252, 265, 298, 404, 438, 467, 555, 563, 568, 636.

29. Erkul, Rasih: **Birrî Mehmed Dede (Manisalı), Hayatı, edebî Kişiliği ve Divânının Tenkidli Metni**, Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Tezi, Konya 1992, s. 175.

30. Ersoylu, İ. Halil: **Cem Sultan'ın Türkçe Divânı**, Türk Dil Kurumu, Ankara 1989, s. 320.

31. Ertekin, Eşref: "*Cönklerden Derlemeler: Destan*", **Çorumlu**, S. 21, 1940, s. 28 (649).

32. Erünsal, İsmail: **The Life and Works of Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi**, İstanbul 1983, s. 209.

33. Eyyûbî: **Menâkıb-ı Sultan Süleyman [Risâle-i Pâdişâh-nâme]** (Haz. M. Akkuş), Kültür Bakanlığı, Anka 1991, s. 258.

34. Eyüboğlu, E. Kemâl: **Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler**, İstanbul 1975, c. I, s. 178; c. II, 331.

35. Gedikli, Fethi: "*İran'daki Türk Edebiyatı*", **Türk Edebiyatı Dergisi**, S. 123, İstanbul 1984, s. 123.

36. Gözler, N. Fethi: **Edebiyatımızda Dinî, Tasavvufî ve Hikmetli Manzum Sözlerden Bir Demet**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1989, s. 160.

37. Gündoğdu, M. Kemâl: **Müştak Baba (Divân)**, Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Klâsikleri, İstanbul 1997, s. 16, 25, 136.

38. Güvahî: **Pendnâme** (Haz. M. Hengirmen), Kültür Bakanlığı, Ankara 1983, s. 121.

39. Güzel, Abdurahman: "*Tekke Şiiri*", **Türk Şiiri Özel Sayısı III, Halk Şiiri**, S. 445-450, Ankara 1989, s. 369, 375.

40. Hacıyeva, Maarife: **Yıllardan Kalan**, Samsun 1994, s. 45.
41. Hafız, Nimetullah: **Âşık Ferikî'nin Hayatı ve Eserleri**, Türk Folkloru Araştırmaları 1984, Ankara 1984, s. 21, 131.
42. Hekimov, M. İ.: "*Halk Mevsimleri ve Aşıklık Sanatı*" (Akt. A. Duymaz), **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 68, İstanbul 1990, s. 119.
43. Hüseyinzâde, Abdülkasım: **Atalar Sözü**, Yazıcı Neşriyat, Bakû 1981, s. 16.
44. İsen, Mustafa: **Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1994, 124.
45. İsen, Mustafa: **Lâtifi Tezkiresi**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, s. 270-271.
46. İsen, Mustafa: **Usûlî Divânı**, Akçağ Yayınevi, Ankara 1990, s. 59, 99.
47. İvgin, Hayrettin: **Geredeli Âşık Figanî**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1994, s. 29.
48. Kalkan, Emir: **XX. Yüzyıl Türk Halk Şairleri Antolojisi**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1991, s. 50, 86, 92, 289, 341, 347, 468, 510.
49. Karabulut, Halil (Âşık, Kadırlılı): **Senin Aşkınla** (Haz. S. Sakaoğlu), Konya 1987, s. 149.
50. Kaya, Doğan: **Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatı**, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 1994, s. 445, 497.
51. Kayaoğlu, Ömer: "*Veda*", **Türk Folkloru**, S. 78, İstanbul 1986, s. 18.
52. Kırımlı, Sadi: **Atalar Sözü**, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1939, s. 40, 90.
53. Köprülü, M. Fuad: **Türk Saz Şairleri**, Milli Kültür yayınları, Ankara 1962, c. II, s. 139, 231, c. III, s. 415, 489, c. IV, , s. 614, 655, 764, 799.
54. Kurnaz, Cemâl: "*Divan Şiirinde Belge Redifler*", **Yedi İklim**, S. 67, İstanbul 1995, s. 67.

55. Kurnaz, Cemâl: "*Rûhî'nin Dostları*", **Türk Kültürü Araştırmaları XXXI/1-2 (1993)**, Ankara 1993, s. 312, 315.
56. Kürenov, Sapar: Kafkasya Oğuzlar veya Türkmenleri (Aktaran Ali Duymaz), Ötüken yayınları, İstanbul 1995, s. 102
57. Levent, Ağâh Sırrı: **Divan Edebiyatı**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1980, s. 411, 412, 414.
58. Makas, Zeynelabidin: **Telli Sazın Hevesiyle**, Amasya 1995, s. 168.
59. Mazıoğlu, Hasibe: **Fuzulî-Hâfız**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1956, s. 60.
60. Mermer, Ahmet: Karamanlı **Aynî ve Divanı**, Akçay Yayınevi, Ankara 1997, s. 292.
61. Mevlânâ: **Dîvân-ı Kebîr** (Terc. A. Gölpınarlı), N-Remzi Kitabevi, İstanbul, c. III, 1958, s. 415; c. IV, 1959, s. 86, 226; c. V, 1960, s. 323.
62. Mirzâ-zâde Mehmed: **Sâlim Dîvânı** (Haz. A. İnce), Ankara 1994, s. 220.
63. Mustafa Rûmî: **Dîvân** (Hz. A. Abdülkadiroğlu-M. Tatçı), Ankara 1998, s. 82, 132, 135, 136.
64. Mutluay, Rauf: **Türk Halk Şiiri Antolojisi**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1972, s. 309.
65. Nev'î: **Dîvân** (Haz. M. Tulum-M. A. Tanyeri), İstanbul 1977, s. 19.
66. Oğuz, M. Öcal: "*Yozgatlı Hüzni'nin Hayatı, Eserleri ve Şiirlerinden Örnekler*", **Türk Folkloru Araştırmaları 1988/2**, Ankara 1988, s. 98.
67. Oğuz, M. Öcal: **Yozgat'da Halk Şairliğinin Dünü ve Bugünü**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1994, s. 143.
68. Okumuş, Necdet: "*Hasan Kenzî Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Vakfiyesi*", **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, Yıl 22, S. 2, İstanbul 1992, s. 60.
69. [Omay], Ahmet Talat: **Çankırı Şairleri**, Çankırı 1930, s. 132, 229, 295.

70. “*XVIII. Yüzyıl Divan Nesri*”, **Büyük Türk Klâsikleri**, Ötüken-Söğüt, İstanbul 1988, s. 191.

71. Onk, Nizamettin, İslâm Eleskerzâde: **Göğçeli Âşık Elesker**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987, s. 63, 202, 206, 214, 222, 229, 240.

72. “*XVIII. Yüzyıl Divan Nesri*”, **Büyük Türk Klâsikleri**, Ötüken-Söğüt, İstanbul 1988, s. 191.

73. Oruç, Birsal: “*İyali (Galimcan İbrahimov Dil ve Edebiyat Araştırmaları Enstitüsü) Arşivindeki Türkçe El Yazmaları*”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 117, 1998, s. 225.

74. Ömer bin Mezid: **Mecmuatü'n-Neza'ir** (Haz. M. Canpolat), Türk Dil Kurumu, Ankara 1995, s. 32.

75. Özön, Mustafa Nihat: **Türk Ata Sözleri**, İstanbul 1956, s. 218.

76. Peremeci, Osman Nuri: **Atalar Sözü**, Edirne Halkevi , İstanbul 1953, s. 78, 209.

77. Sakaoğlu, Saim, A.B. Alptekin, E. Şimşek: “*Azerbaycan Halk Edebiyatı*”, **Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi III**, Azerbaycan Türk Edebiyatı III, Kültür Bakanlığı, Ankara 1993, s.16, 43, 106; “*XVII. Yüzyılda Saz Şiiri*”, **Büyük Türk Klâsikleri**, c. VI, Ötüken-Söğüt, İstanbul 1987, s. 57.

78. Sakaoğlu, Saim-A. B. Alptekin, E. Şimşek: **Azerbaycan Aşıkları ve Halk Şairleri**, c. II, İstanbul 1986, s. 221

79. Saraç, Adil: **Urfalı Şair Abdi, Hayatı, Sanatı, Eserleri**, Urfa 1997, s. 84-86.

80. Sarı, Nil Akdeniz: **Osmanlılarda Hekim ve Hekim Ahlâkı**, İstanbul 1977, s. 7.

81. Sarı, Nil: “*Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver'in Folklorculuğu*”, **Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver**, İstanbul 1986, s. 34.

82. Sefercioğlu, M. Nejat: **Nev'î Divânı'nın Tahlili**, Kültür Bakanlığı Kaynak Eserler, Ankara 1990, s. 64.

83. Soykut, İ. Hilmi: **Türk Şiirinde Tasavvuf, Hikmet ve Felsefe Dolu Unutulmaz Mısralar**, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1968, s. 534, 688, 786.

84. Tan, NAİL: **Folklorumuzda Ölçülü Sözler**, Folklor Araştırmaları Kurumu, Ankara 1986, s. 53.

85. Tan, NAİL: **Folklorumuzda Ölçülü Sözler**, Halk Kültürü Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1986, s. 55

86. Tarlan, A. Nihat: **Ahmed Paşa Divanı**, Akçay Yayınevi, Ankara 1992, s. 130.

87. Tarlan, A. Nihat: **Zâtî Divânı, Gazeller Kısmı**, c. I, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1968, s. 239;

88. Taşlıova, Şeref: "*Kars'ta Aşıklık Geleneği ve Halk Hikâyeleri*", **Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler** (Düz. F. Halıcı), c. II, Ankara 1986, s. 139.

89. Tatçı, Mustafa: "*Aşık Şiirlerinde Şahısları Telmih Eden Bazı Tespitler*", **Türk Folklor Araştırmaları 1988/2**, Ankara 1988, s. 146-147.

90. Tatçı, Mustafa: **Hayretî'nin Dinî-Tasavvufî Dünyası**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1998, s. 33.

91. Tolasa, Harun: **Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1973, s. 26.

92. Toparlı, Recep: **Hârezmlî Hâ1ız'ın Divanı**, Türk Dil kurumu, Ankara 1998, s. 640.

93. Topkan, Refik: **Hiçbir Yerde Yayımlanmamış Atasözleri ve Deyimler**, Ankara 1976, s. 55.

94. Tülbentçi, Feridun Fazıl: **Türk Atasözleri**, İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul 1963, s. 281.

95. Uçman, Abdullah: "*XVII. Yüzyılda Tekke Şiiri*", **Büyük Türk Klâsikleri**, c. III, Ötüken-Söğüt, İstanbul 1986, s. 42.

96. [Uludağ], Osman Şevki: **Beş Buçuk Asırlık Türk Tababeti Tarihi**, İstanbul 1341, s. 166.

97. Usta, Recep: **Neyzen Tevfik, Hayatı, Sanatı ve Eserleri**, 2. Baskı, Kastaş Yayınları, İstanbul 1986, s. 209.

98. Uyguner, Muzaffer: "*Ercişli Emrah ve Sanatı Üzerine Bazı Saptamalar*", **Türk Folkloru**, S. 96, 1999, s. 14.

99. Uzunçarşılı, İ. Hakkı: "*Dr. Mehmed Emin Paşa*", **Belle-ten**, c. VIII, Ankara 1944, s. 329.

100. Üçer, Müjgan: "*Bilinmeyen Bir Şair: Murat Orhan*", **Türk Folkloru**, S. 96, 1999, s. 5.

101. Üçer, Müjgan: **Atalar Sözü Yerde Kalmaz, Sivas'ta Sözlü Gelenek**, Sivas Halk Kültürü Araştırmaları, İstanbul 1998, s. 127.

102. Üçer, Müjgan: **Sivas Halk Mutfağı**, Sivas 1992, s. 116.

103. Ünver, Süheyl: "*İstanbul Halkının Ölüm Karşısında Duyguları*", **Yeni Türk**, c. VI, S. 68, İstanbul 1938, s. 313.

104. Veda, Türk Folkloru, S. 78, 1986, s. 18.

105. Yakıt, İsmail: **Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme**, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1992, s. 244.

106. Yund, Kerim: "*Türk Atasözlerinde Kişi Adları*", **Türk Halkbilim Araştırmaları Yıllığı 1977**, Ankara 1979, s. 357.

107. Yunus Emre: **Risâlat al-Nushiyya ve Divan** (Haz. A. Gölpınarlı), İstanbul 1964, s. 276.

108. Yusuf Has Hâcib: **Kutadgu Bilig** (Terc. R.R. Arat), c. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1959, s. 20.

109. Yusuf Has Hâcib: **Kutadgu Bilig, Metin I** (Haz. R. R. Arat), Türk Dil Kurumu, Ankara 1979, s. 29.

110. Yücel, Yaşar: **Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler I, Kitâb-ı Müsteâb**, Ankara 1983, s. 22.

111. Zâfî Süleyman Efendi: **Divân, Sevanihu'n-Nevâdir fi Ma'rifeti'l-Anâsır** (Haz. M. Arslan), Sivas 1994, s. 45, 71.